

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

ERGENLERDE SİBER ZORBALIĞIN UTANGAÇLIK VE BAZI
DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Erkan EVEGÜ

Malatya-2014

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
REHBERLİK VE PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK BİLİM DALI

ERGENLERDE SİBER ZORBALIĞIN UTANGAÇLIK VE BAZI
DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Erkan EVEGÜ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Emine DURMUŞ

Malatya-2014

T.C.
İnönü Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

Erkan EVEGÜ tarafından hazırlanan ERGENLERDE SİBER ZORBALIĞIN UTANGAÇLIK VE BAZI DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ başlıklı bu çalışma, 05.11.2014 tarihinde yapılan sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: Prof. Dr. Mustafa KILIÇ

Üye : Prof. Dr. Mustafa KUTLU

Üye : Yrd. Doç. Dr. Emine DURMUŞ (Danışman)

ONAY

...../...../2014

Prof. Dr. Celal ÇAKAN
Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yrd. Doç. Dr. Emine DURMUŞ'un danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **Ergenlerde Siber Zorbalığın Utangaçlık ve Bazı Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Erkan EVEGÜ

*Yüksek lisans öğrencisiyken
kaybettiğim
babama ve desteğini
hep hissettiğim eşime...*

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın amacı siber zorbalıkla ilişkili olduğu düşünülen bazı demografik değişkenlerin ve utangaçlığın siber zorbalıkla ilişkisini belirlemektir. Başka bir deyişle söz konusu değişkenlerin siber zorbalık olgusunun gelişmesindeki rolünü ve görece utangaç öğrencilerin bu olgudan etkilenme düzeyini belirlemektir. Araştırmanın, özellikle önceki çalışmalara benzer olmayan yönleriyle alana özgül bir katkı sağlayacağı umulmaktadır. Ayrıca bulguların olası önleme çalışmalarına da ışık tutması beklenmektedir.

Bu araştırmanın planlanması sürecinden sonuna kadar benden, hoşgörüsünü, sevgisini ve birikim ve deneyimini esirgemeyen, geribildirimleriyle bana ışık tutan, her umutsuzluğa kapıldığımda iyimserliği ile beni motive eden değerli hocam ve danışmanım Yrd. Doç. Dr. Emine DURMUŞ' a sonsuz şükranlarımı sunmak isterim.

Yüksek lisans ders aşaması boyunca, değerli bilgi ve deneyimlerini benimle paylaşan ve emekleri bulunan hocalarım, Prof. Dr. Mustafa KILIÇ, Prof. Dr. Alim KAYA, Prof. Dr. Mustafa KUTLU, Yrd. Doç. Dr. Yüksel ÇIRAK, Yrd. Doç. Dr. Taşkın YILDIRIM ve Yrd. Doç. Dr. Özcan SEZER'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Hayatım boyunca desteklerini hissettiğim, beni bugünlere getiren aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, yüksek lisans eğitimim boyunca desteğini hiç esirgemeyen hep yanımda olan, sevgili eşim Mehtap EVEGÜ'ye sonsuz şükranlarımı sunarım.

Veri analizi ve SPSS'i kullanma konusunda benden yardım ve desteklerini esirgemeyen başta Yrd. Doç. Dr. Niyazi ÖZER ve Arş. Gör. Servet ATİK'e ve yabancı makale çevirilerinde desteğini esirgemeyen değerli meslektaşım Betül DOĞAN ve Ulvi ARPACI'ya teşekkür ederim.

Araştırma sürecinde yardımlarını esirgemeyen yüksek lisanstan arkadaşlarım Arş. Gör. Cemal KARADAŞ, Yunus SABANCI, M. Ali YILDIZ ve Sibel CANDAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca, bu araştırmanın verilerini toplama aşamasında bana yardımcı olan ve özveri gösteren tüm psikolojik danışman arkadaşlarıma, okul idarelerine ve öğrencilere ayrı ayrı teşekkür ederim.

Erkan EVEGÜ

ÖZET

ERGENLERDE SİBER ZORBALIĞIN UTANGAÇLIK VE BAZI DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

EVEGÜ, Erkan

Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Emine DURMUŞ
Kasım, 2014, XVII+112 sayfa

Bu araştırmanın amacı, ergenlerin siber zorba ve kurban olma durumlarını utangaçlık ve bazı demografik değişkenler açısından incelemektir. Araştırmada betimsel araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Malatya'daki genel liseler oluşturmuştur. Araştırmanın örneklemini, 2009–2010 Eğitim-öğretim yılında yedi genel lisede 9, 10 ve 11. Sınıfa devam eden 491'i kız 418'i erkek olmak üzere toplam 909 öğrenci oluşturmuştur. Veri toplamada Siber Zorbalık Envanteri, Utangaçlık Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Veri analizinde SPSS-17 kullanılmış; bağımsız gruplar için t-testi (Independent Samples Test), tekyönlü varyans analizi (One-Way-Anova), basit-ikili regresyon ve Scheffe çoklu karşılaştırma ve kategorik değişkenler için Kay-Kare (Chi-Square χ^2) testi kullanılmıştır. Bütün analizlerde %95 güven aralığı esas alınmıştır.

Araştırma sonucunda; öğrencilerin %6,6' sının siber zorba, %6,4'ünün siber kurban ve %6,2'sinin siber zorba/kurban olduğu bulunmuştur.

Erkek öğrenciler, kız öğrencilerden anlamlı düzeyde daha çok siber zorba ve kurban olmaktadır. Aylık gelir ve internet kullanım süresi arttıkça öğrencilerin siber zorba ve kurban olma eğiliminin de anlamlı düzeyde artış gösterdiği, cep telefonu kullanım süresinin ise sadece siber zorbalıkla anlamlı düzeyde ilişkili bir değişken olduğu bulunmuştur.

Öğrencilerin bilgisayar/internet kullanım yetkinliklerini algılayış düzeyleri yükseldikçe siber zorba ve kurban olma eğiliminin anlamlı düzeyde artış gösterdiği bulunmuştur.

Utangaç öğrencilerin anlamlı düzeyde daha az siber zorbalığa karıştıkları ancak, utangaçlıkla siber kurban olma arasında herhangi bir ilişki olmadığı ve utangaçlığın siber zorbalığı negatif yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur.

Kız öğrencilerin, erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde daha “utangaç” oldukları, aylık gelir ve anne-babanın eğitim düzeyi yükseldikçe, utangaçlık düzeyinin anlamlı düzeyde düştüğü bulunmuştur.

Yüksek utangaçlık puanına sahip öğrencilerin anlamlı düzeyde daha az cep telefonu ve internet kullandıkları bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siber Zorbalık, Siber Zorba, Siber Kurban, Utangaçlık, Zorbalık.

ABSTRACT

AN ANALYSIS OF ADOLESCENT CYBERBULLYING IN TERMS OF SHYNESS AND SOME DEMOGRAPHIC VARIABLES

EVEGÜ, Erkan

M.S., Inonu University, Institute of Educational Sciences,

Department of Educational Sciences

Counseling and Guidance Program

Advisor: Assistant Professor Doctor Emine DURMUŞ

November, 2014, XVII+112 pages

The purpose of this research is to study the situations in which adolescents are cyber bully or victims of it in respect of shyness or some demographic variables. The model of descriptive research is used in this study. The population of the research is formed by the high schools in Malatya. Sampling of the research covers 909 students in total who attended the 9th, 10th and 11th grades at high schools between 2009 and 2010. 491 of whom were girls and 418 of whom were boys. During collecting data, the inventory of cyber bullying the scale of shyness and the personal information forms were used. To analyze the data, SPSS-17 was used and for independent groups, t-test, one way variant analysis, simple-dual regression and scheffe multiple comparisons and for categorical variables Chi-Square test were used. In all analysis, 95% reliance interval was adopted.

At the end of the research, it has been found that 6,6 % of the students are cyber-bully, 6,4 % are victims of cyber bullying and 6,2 % are both cyber bully/victims.

Male students were significantly cyberbullies and victims than female students. The higher the monthly income and the longer they use the internet, the more likely they be come victims of cyber bullying. It has been found that the duration of the use of mobile phones is just a significantly connected variable.

The more the understanding of students for the proficiency for their use of computer or internet use, the more they have a tendency to be a cyber victim or a bully.

she students are significantly less involved in the cyber-bullying but it has been found out that there's no relationship between shyness and being has a victim of cyber-bullying and the shyness has regressed the cyber-bullying negatively.

It has been found that girls are more shy than boys and the higher the montly income and the educational level of parents, the less the level of shyness.

It has been also found that the students with higher shyness score use dramatically less mobile phone and internet.

Keywords: Cyber Bullying, Cyber Bullies, Cyber Victims, Shyness, Bullying

İÇİNDEKİLER

	SAYFA NO
KABUL ve ONAY SAYFASI	I
ONUR SÖZÜ	II
İTHAF SAYFASI	III
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VII
İÇİNDEKİLER	IX
TABLolar LİSTESİ	XII
EKİLLER GRAFİKLER LİSTESİ	XVI
KISALTMALAR LİSTESİ	XVII

I.BÖLÜM

GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Amaç	8
1.2.1. Alt Problemler	8
1.3. Önem	9
1.4. Varsayımlar	10
1.5. Sınırlılıklar	10
1.6. Tanımlar	10

II.BÖLÜM

KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	12
2.1. Akran Zorbalığı	12
2.2. Bilişim Teknolojileri Yoluyla Yapılan Zorbalık: Siber Zorbalık	15
2.2.1. Siber Zorbalık ile Akran Zorbalığı Arasındaki Farklar	18
2.2.2. Siber Zorbalık Akran Zorbalığı İlişkisi	20
2.2.3. Siber Zorbalığın Yaygınlığı	21
2.2.4. Siber Zorbalık Cinsiyet İlişkisi	21
2.2.5. Siber Zorbalık Bilişim Araçları İlişkisi	22
2.2.6. Siber Zorbalık ve İnternet Kullanımı	23
2.2.7. Siber Zorbalık Türleri	24
2.2.8. Siber Zorbalığın Nedenleri	25
2.2.9. Siber Zorbalığın Yarattığı Sonuçlar	26
2.3. Utangaçlık	27
2.3.1. Utangaç Bireylerin Özellikleri	29
2.3.2. Utangaçlığın Gelişimi	31

2.3.3. Utangaçlık ve Bilişim Teknolojisi Araçları İlişkisi	32
2.4. İlgili Araştırmalar	33
2.4.1. Türkiye’de Yapılan Araştırmalar	33
2.4.2. Yurtdışında Yapılan Araştırmalar	37

III. BÖLÜM

YÖNTEM	39
3.1. Evren-Örneklem	39
3.2. Veri Toplama Araçları	40
3.2.1. Siber Zorbalık Envanteri(SZE)	40
3.2.2. Siber Zorbalık Envanteri(SZE)’nin Geçerlik ve Güvenirliği	40
3.2.3. Utangaçlık Ölçeği	42
3.2.4. Utangaçlık Ölçeği’nin Geçerlik ve Güvenirliği	42
3.2.5. Kişisel Bilgi Formu	43
3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi	43

IV. BÖLÜM

BULGULAR	44
4.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	44
4.2. Verilerin Dağılımının İncelenmesi	47
4.3. Öğrencilerin Siber Zorbalığa Karışma ve Maruz Kalma Oranları	47
4.4. Analiz Bulguları	48
4.4.1.Örneklemin Siber Zorba ve Kurban Puanlarının Demografik Değişkenler ve Utangaçlıkla İlişkisine Ait Analizler (1. Alt problem)	48
4.4.2. Demografik Değişkenlerle Utangaçlık Arasındaki İlişkiye Ait Analizler (2. Alt Problem)	66
4.4.3. Utangaçlığın Siber Zorba ve Kurban Olma Eğilimini Yordama Düzeyine İlişkin Analizler (3. Alt problem)	78

V. BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM	81
5.1.Örneklemin Siber Zorba Ve Kurban Puanlarının Demografik Değişkenler ve Utangaçlıkla İlişkisine Ait Analizlere İlişkin Tartışma ve Yorumu (1. Alt problem)	81
5.2.Örneklemin Utangaçlık Puanlarının Demografik Değişkenlerle Arasındaki İlişkiye Ait Analizlere İlişkin Tartışma ve Yorum (2. Alt problem)	86

5.3. Utangaçlığın Siber Zorba ve Kurban Olma Eğilimini Yordama Düzeyine İlişkin Analizlerin Tartışma ve Yorumu (3. Alt problem)	89
---	----

VI.BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER	92
6.1. Sonuçlar	92
6.2. Öneriler	94
6.2.1. Okullara yönelik öneriler	94
6.2.2. Anne-babalara yönelik öneriler	94
6.2.3. Araştırmacılara yönelik öneriler	95
KAYNAKÇA	97
EKLER	107
EK-1: Anket uygulama izni	108
EK-2: Kişisel Bilgi Formu	110
EK-3: Siber Zorbalık Envanteri	111
EK-4: Utangaçlık Ölçeği	112

TABLolar LİSTESİ

	SAYFA NO
Tablo 1: Geleneksel akran zorbalığı ve siber zorbalık	19
Tablo 2: Siber zorbalığa maruz kalmanın etkileri	27
Tablo 3: Utangaçlık belirtileri	30
Tablo 4: Örneklemin sınıf-cinsiyet dağılımı	39
Tablo 5: SZE'nin faktör yükleri	41
Tablo 6: Örneklemin yaş ve aylık gelir(TL) dağılımı	45
Tablo 7: Örneklemin anne-baba eğitim durumu	45
Tablo 8: Örneklemin cep telefonu ve internet kullanım süre vesıklığı	46
Tablo 9: Örneklemin anne-baba ve kendilerinin bilgisayar/internet kullanma yetkinliklerine ilişkin algıları	46
Tablo 10: Örneklemin internet kullanım amacı	47
Tablo 11: Örneklemin ölçeklerden aldığı minimum-maximum puanlar, aritmetik ortanla, ortanca, mod, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri	48
Tablo 12: Zorba, kurban, zorba-kurban ve karışmayan öğrencilerin dağılımı	49
Tablo 13: Cinsiyete göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki farkın bağımsız örneklem t-testi sonuçları	49
Tablo 14: Yaşa göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası	50
Tablo 15: Yaşa göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları	50
Tablo 16: Sınıf düzeyine göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası	51
Tablo 17: Sınıf düzeyine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları	52
Tablo 18: Annenin eğitim durumuna göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası	52
Tablo 19: Annenin eğitim durumuna göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları	53
Tablo 20: Babanın eğitim durumuna göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası	54

Tablo 21: Babanın eğitim durumuna göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları	54
Tablo 22: Babanın eğitim durumuna göre siber zorbalık puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları	55
Tablo 23: Aylık gelir düzeyine göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası	56
Tablo 24: Aylık gelir düzeyine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları	56
Tablo 25: Aylık gelir düzeyine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları	57
Tablo 26: Cep telefonu kullanım süresine göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası	58
Tablo 27: Cep telefonu kullanım sürelerine göre siber zorbalık puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları	58
Tablo 28: Cep telefonu kullanım süresine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları	59
Tablo 29: İnternet kullanım sürelerine göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası (Haftalık kullanım süreleri)	60
Tablo 30: İnternet kullanım sürelerine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları	61
Tablo 31: İnternet kullanım sürelerine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları(Haftalık kullanım süreleri)	62
Tablo 32: Öğrencilerin bilgisayar/internet kullanım yetkinliklerini algılayış düzeylerine göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası	63
Tablo 33: Öğrencilerin bilgisayar/internet kullanım yetkinliklerini algılayış düzeylerine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları	64
Tablo 34: Öğrencilerin bilgisayar/internet kullanım yetkinliklerini algılayış	

düzeylelerine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları	65
Tablo 35: Öğrencilerin utangaçlık düzeylerine göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası	65
Tablo 36: Öğrencilerin utangaçlık düzeylerine göre siber zorbalık puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları	66
Tablo 37: Öğrencilerin utangaçlık düzeylerine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları	67
Tablo 38: Cinsiyete göre utangaçlık puanları arasındaki farkın bağımsız örneklem t-testi sonuçları	67
Tablo 39: Yaşa göre utangaçlık puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası	67
Tablo 40: Yaş değişkenine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları	68
Tablo 41: Sınıf değişkenine göre utangaçlık puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası	68
Tablo 42: Sınıf değişkenine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları	69
Tablo 43: Annenin eğitim düzeyine göre utangaçlık puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası	69
Tablo 44: Annenin eğitim düzeyine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları	70
Tablo 45: Annenin eğitim düzeyine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları	71
Tablo 46: Babanın eğitim düzeyine göre utangaçlık puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası	71
Tablo 47: Babanın eğitim düzeyine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları	72
Tablo 48: Babanın eğitim düzeyine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları	73
Tablo 49: Ailenin gelir düzeyine göre utangaçlık puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası	74

Tablo 50: Ailenin gelir düzeyine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları	73
Tablo 51: Aylık gelir düzeyine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları	74
Tablo 52: Cep telefonu kullanım sürelerine göre utangaçlık puanlarının ortalaması, ortalaması, standart sapması ve standart hatası	74
Tablo 53: Öğrencilerin cep telefonu kullanım sürelerine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları	75
Tablo 54: Cep telefonu kullanım süresine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları	76
Tablo 55: İnternet kullanım sürelerine göre utangaçlık puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası	76
Tablo 56: Öğrencilerin internet kullanım sürelerine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları	77
Tablo 57: Öğrencilerin internet kullanım sürelerine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları	79
Tablo 58: Utangaçlığın siber zorbalığı yordama düzeyine ilişkin regresyon analizi sonuçları	80

ŞEKİLLER VE GRAFİKLER LİSTESİ

	SAYFA NO
Şekil 1: Saldırganlık, Şiddet ve Zorbalık Arasındaki İlişki	13
Şekil 2: Siber zorbalık puanı ile utangaçlık puanı arasındaki ilişkinin doğrusallığına ilişkinin scatterplot (saçılma diyagramı) grafiği ve regresiyon grafiği	78
Şekil 3: Siber kurban puanı ile utangaçlık puanı arasındaki ilişkinin doğrusallığına ilişkin Scatterplot(saçılma diyagramı) grafiği ve regresyon doğrusu	79

KISALTMALAR LİSTESİ

- ABD:** Amerika Birleşik Devletleri
Ddos: Dağıtık Hizmeti Engelleme Saldırıları
EU Kids Online: Avrupa Çevrimiçi Çocuklar
FATİH: Fırsatları Araştırma Teknolojiyi İyileştirme Hareketi
MEB: Milli Eğitim Bakanlığı
PC: Kişisel Bilgisayar
SMS : Kısa Mesaj Hizmeti
SPSS: Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi
SZE: Siber Zorbalık Envanteri
TÜİK: Türkiye İstatistik Kurumu
Wi-Fi: Kablusuz Ağ

I.BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde problem durumu, problem cümlesi, alt problemler, denenceler, sayıltılar, sınırlılıklar, tanımlar, araştırmanın önemi ve gerekçesine yer verilmektedir.

1.1.Problem Durumu

İçinde bulunduğumuz çağ; bilgi çağı, bilişim çağı, internet çağı, bilgi toplumu şeklinde tanımlanmaktadır. Son yıllarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimi ve kullanımının hemen her alanda yaygınlaşması birçok imkân sunmuş, bireysel ve toplumsal yaşamda basit alışkanlıklardan politik değişimlere kadar birçok köklü değişimi getirmenin yanı sıra alışılmışın çok dışında bir takım sorunları da beraberinde getirmiştir. Konu ile ilgili araştırmalar ve medyaya yansıyan olaylar internet/cep telefonu vb. bilişim/iletişim araçlarının kötüye kullanımının, basit bir kendini kötü hissetmekten ölüme sonuçlanan kavgalara kadar bir dizi sorunun aracı olduğunu göstermektedir. Özellikle çocuk ve ergenlerin yaygın internet kullanımı, internet bağımlılığı, patolojik kullanım, çocuk istismarı, pornografi, kumar, dolandırıcılık, siber zorbalık vb. risklerle karşı karşıya gelmelerine neden olmaktadır. İnternetin ve cep telefonlarının sunduğu imkânların/araçların yaygın kullanımı, bugün okullarda karşılaşılan birçok sorunun da kaynağını oluşturmaktadır. SMS, WhatsApp, blog, forum vs. kullanımı, sohbet (chat) odalarına bağlanma, sosyal ağların (Twitter, Facebook, Flickr vs.) her türlü bilgi, resim ve video paylaşımına imkân vermesi ve vb. daha birçok araç ve imkânın yaygın olarak ve rahatsız edici şekilde kullanılması “ elektronik, sanal ya da siber zorbalık” gibi bir kavramın literatüre girmesine neden olmuştur; ancak sanal, elektronik ya da siber zorbalık, akran zorbalığından tamamen bağımsız, ilgisiz bir kavram olarak görülmemektedir. Genel eğilim siber zorbalığın, zorbalığın bir türü ya da yeni bir biçimi olduğu şeklindedir (Arıcak ve diğerleri, 2008; Beran ve Li, 2005; Mason, 2008; Smith ve diğerleri, 2008; Raskauskas ve Stoltz, 2007; Yaman, Eroğlu ve

Peker, 2011; Vandebosch ve diğeri, 2006). Örneğin Mason (2008; 323) internet ve diğeri elektronik iletişim araçlarının ortaya çıkması ve popüler olması ve elektronik iletişim araçlarının sınıflara da girmesi ile birlikte zorbalığın yeni bir şekilde, siber zorbalığa, büründüğünü ve siber zorbalığın, zorbalığın “sözel ve yazılı zorbalık” kategorisinde görülebileceğini belirtmektedir. Smith ve diğeri (2008: 376) aynı şekilde cep telefonu ve internetin yaygın bir şekilde kullanılması ile zorbalığın sanal ortama taşındığını ve bunun da siber zorbalık olarak tanımlandığını belirtmektedir.

Her ne kadar araştırmacılar arasında siber zorbalığın, akran zorbalığının yeni bir biçimi ya da devamı olduğu eğilimi ağırlık kazansa da siber zorbalığın özgün ya da farklı taraflarına da dikkat çekildiği görülmektedir. Siber zorbalık ile geleneksel akran zorbalığı arasındaki farklar şöyle sıralanmaktadır: ‘a) Bazı zorbalanın kim olduğunun bilinmemesi (anonim olması), b) Potansiyel olarak sınırsız sayıda zorbalığa tanık olabilecek insanın olması, c) Zorbanın olay sonucu kurbanın verdiği tepkiyi doğrudan bilememesi, c) Güç dengesizliğinin değişmesi, e) Zorbalık yapmak ile ilgili yer ve zaman sınırlamasının olmaması’ şeklinde ifade edilmiştir (Slonje & Smith, 2008; Akt, Bauman, 2010: 805).

Okul/Akran zorbalığı, bugüne kadar birçok yönüyle incelenmiştir. Siber zorbalık ile ilgili özellikle ülkemizde sınırlı sayıda çalışma olmasına karşın, son zamanlarda bir artış görülmektedir.

Genel olarak okul/akran zorbalığı son derece yaygın ve önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmakta ve çok fazla öğrencinin mutsuz olması, okula devamsızlık yapması ve çeşitli uyum problemleri yaşaması gibi sorunları beraberinde getirebilmektedir. Ayrıca erken yaşlarda bu tür deneyimler yaşamak, kişide uzun süreli olumsuz izler kalmasına da neden olabilmektedir (Şirvanlı-Özen, 2006: 93).

Pişkin (2003) tarafından ilköğretim öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada zorbalığa maruz kalma oranı % 35, zorbalık yapma oranı ise % 6 olarak bulunmuştur. Genç (2007) ise lise öğrencileriyle yaptığı bir çalışmada zorbalığa maruz kalma oranını % 18,3, zorbalık yapma oranı ise % 15,2 olarak bulunmuştur.

Akran/okul zorbalığı bugüne kadar birçok boyutu ile ele alınmıştır. ‘Ancak okul zorbalığı konusundaki ilk çalışmalar D. Olweus tarafından 1970’li yıllarda İskandinav ülkelerinde başlatılmıştır’ (Koç, 2006: 23).

Olweus (1999: 10) okul zorbalığını, bir öğrencinin bir ya da daha fazla öğrenci tarafından sürekli olarak olumsuz eylemlere maruz bırakılması şeklinde tanımlamıştır. Ona göre okul zorbalığı, fiziksel ve sözel yollarla doğrudan gerçekleştirilen eylemlerin

yanında gruptan dışlama veya jest ve mimikleri kullanarak bireyi rahatsız etme gibi dolaylı olarak gerçekleştirilen eylemleri de kapsar. Olweus'e (1999: 11) göre bir eylemin zorbalık olarak tanımlanabilmesi için şu üç kriteri taşıması gerekmektedir:

1. Kasıtlı olarak zarar vermeyi amaçlayan saldırganca davranışlar olmalıdır.
2. Tekrar/süreklilik özelliği göstermelidir.
3. Zorba ve mağdur arasında güç dengesizliği olmalıdır.

Bu güç dengesizliğinde; mağdur fiziksel veya psikolojik olarak kendini zorbadan daha zayıf algılanmalıdır ve ayrıca zorbanın olumsuz davranışları karşısında kendini savunacak gücünün olmadığını düşünmesi gerekir (Olweus, 1999: 11).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının yaygınlaşmasıyla zorbalığın yeni bir formu olan siber zorbalık ortaya çıkmıştır. Hinduja ve Patchin'e göre (2007: 90) siber zorbalık; elektronik iletişim araçlarının kullanılmasıyla kasıtlı ve tekrarlı bir biçimde zarar verme durumunu ifade eder. Ve genellikle siber zorbalık rahatsız edici, tehdit edici içeriklerin e-mail ya da anında mesajlaşma yoluyla gönderilmesini; birisi hakkında küçük düşürücü eleştirilerin web sitelerinde yayımlanması ya da birini internette fiziksel olarak tehdit etme veya küçük düşürmeyi içerir.

Siber zorbalık, kendini kolayca koruyamayacak durumda olan bir kurbanı karşı bir kişi ya da grup tarafından elektronik iletişim araçlarının kullanılması ile kasıtlı, tekrarlı ya da sürekli olarak yapılan saldırgan davranışlardır (Smith ve diğerleri, 2008:376). Siber zorbalığın olumsuz etkileri konusunda ise araştırmacılar buluşmaktadır.

Her geçen gün bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımı, özellikle internet kullanımı, artmaktadır. TÜİK (Türkiye İstatistik Kurumu)'in 2012 verilerine göre internet kullanımının en yaygın olduğu yaş grubu 16-24 yaş grubudur ve bu grupta erkeklerde kullanım %80.6, kadınlarda ise % 55.4'dür (www.tuik.gov.tr/). Ergen gruplarında bu oranların daha da yüksek olduğu görülmektedir. İlköğretim ve liseye devam eden ergen grupları üzerine yapılan bir çalışmada; cep telefonuna sahip olma oranı % 79.3, bilgisayara sahip olma oranı % 70.9 ve internet kullanım oranı ise % 97.7 olarak bulunmuştur (Soydaş, 2011). Her geçen gün internet kullanımı trajik bir şekilde yaygınlaşmaktadır. Türkiye İnternet Raporu'na göre ise, Facebook kullanıcılarının yarısı hesaplarını her gün ziyaret ediyor. 18-24 yaş arasındaki kullanıcıların %48'i yataktan kalktığında yaptıkları ilk iş Facebook hesaplarını kontrol etmek oluyor. Kullanıcıların %28'i ise yataktan çıkmadan cep telefonları üzerinden hesaplarını kontrol ediyor (Mestçi, 2013).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın kullanımı ergenler açısından birçok risk yaratmaktadır. Deneklerin tamamının internet kullandığı, 9-16 yaş çocukları kapsayan ve Türkiye dahil Avrupa'nın 25 ülkesinde yürütülen EU Kids Online (Avrupa Çevrimiçi Çocuklar) Araştırma Projesi bulguları çocukların %19'unun siber zorbalık, %14'ünün pornografi, %9'unun çevrimiçi görüşülen kişilerle yüz yüze görüşmeye gitme, 11-16 yaş grubunun %15'inin cinsel içerik (cinsel içerikli konuşmalar, mesajlar, çıplak resimler vb.), %12'sinin nefret söylemi, %10'unun anoreksiya, %7'sinin kendine zarar verme, %7'sinin ilaç kullanımı ve %5'inin intihar gibi risklere maruz kaldığını göstermektedir (<http://eukidsonline.metu.edu.tr/>). Bir başka bulgu da Avrupalı 9-16 yaş arasındaki çocukların %41'inin bir veya daha fazla riske maruz kaldığı ve riske maruz kalma oranının yaşla doğru orantılı olarak arttığı yönündedir: 9-10 yaşındakilerin %14'ü, 11-12 yaşındakilerin %33'ü, 13-14 yaşındakilerin %49'u ve 15-16 yaşındakilerin %63'ü bir veya daha fazla riske maruz kalmıştır (<http://eukidsonline.metu.edu.tr/>). Bu araştırmanın en önemli bulgularından biri, siber zorbalığın (%19) en yaygın risk faktörü olarak çıkmış olmasıdır.

Siber zorbalığın ergen grupları içindeki yaygınlığına bakıldığında, siber zorbalık yapma oranının %3.7 ile %28.3 aralığında, siber zorbalığa maruz kalma oranının ise %5.7 ile %56.2 aralığında olduğu görülmektedir (Bayar, 2010; Beran ve Li, 2005; Dilmaç ve Aydoğan, 2010; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Li, 2006; Smith ve diğerleri, 2008; Özdemir ve Akar, 2011; Walrave ve Heirman, 2011).

Siber zorbalığın yaygınlığı, siber zorbalığın birçok yönüyle incelenmesine neden olmuştur. İnternet kullanım süresinin hem bağımlılığı/kötüye kullanımı hem de siber zorbalığı arttıran önemli bir değişken olduğu görülmektedir. Serin (2012) internete günde 5 saat ve daha fazla bağlı kalan öğrencilerin, günde bu süreden daha az bağlı kalan öğrencilerden anlamlı düzeyde hem daha fazla zorbalık yaptıklarını hem de daha fazla kurban olduklarını bulmuştur. Benzer şekilde Ybarra (2004) günde 3 saat internet kullanan ergenlerin günde 1 saat ve daha az kullananlara göre siber zorbalığa katılma olasılığının 4 kat daha fazla olduğunu bulmuştur. Arıca ve diğerleri (2008) internet kullanım sıklığı ile olumsuz davranışlara maruz kalma arasında pozitif ilişki olduğunu bulmuştur. Yoğun internet kullanmanın hem siber zorba olma hem de siber kurban olma durumunu arttıran önemli bir faktör olduğu görülmektedir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Hinduja ve Patchin, 2008; Juvonen ve Gross, 2008; Soydaş, 2011; Vandebosch ve Cleemput, 2009; Walrave ve Heirman, 2011; Sarak, 2012).

Araştırmalar siber zorbalığın çocuk ve ergenler üzerinde birçok olumsuz etkilerinin olduğunu göstermektedir. Siber zorbalığa maruz kalan ergenlerin öfke, üzüntü, intikam, yalnızlık, korku ve endişe, aşağılanmışlık, nefret, hayal kırıklığı, utanma, ağlama ve kendini suçlama gibi duygular yaşadıkları görülmektedir (Beran ve Li, 2005; Hinduja ve Patchin, 2007; Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010; Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-Aydın, 2008; Yaman ve Peker, 2012). Siber zorbalığın ergenlerin okul ve sosyal yaşamını da olumsuz etkilediği görülmektedir. Hinduja ve Patchin (2007) siber zorbalığa maruz kalmanın okulda şiddet ve suç davranışları gibi olumsuz gelişimsel ve davranışsal sonuçları olduğunu belirtmektedir. Ybarra ve diğerleri (2007) siber zorbalığa maruz kalmanın okuldan kaçma, silah taşıma ve disiplin cezaları alma gibi okulla ilgili problemleri davranışlara neden olduğunu bulgulamışlardır. Beran ve Li (2005) düşük konsantrasyon, okul başarısının düşmesi ve devamsızlık gibi sorunlar tespit etmişlerdir. Raskauskas ve Stoltz (2007) ise okula gitmekten korkma ve etrafındakilere şüphe ile bakma şeklinde sorunlar bulmuşlardır. Bir başka araştırmada da, benzer şekilde, siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin okula gitmek istemedikleri ve arkadaşlarına artık güvenmedikleri bulunmuştur (Dehue ve diğerleri, 2008).

Önemli bir nokta da okul yöneticileri, öğretmen ve velilerin siber zorbalığa ilişkin farkındalık düzeylerinin yetersiz olmasıdır. Serin (2012) tarafından yapılan araştırmada okul yöneticilerinin % 53.2'si, öğretmenlerin % 47.6'sının daha önceden "siber zorbalık" şeklinde bir kavramı duydukları, yöneticilerin % 58.7'sinin ve öğretmenlerin % 58.3'ünün ise bu kavramın tanımını bildikleri ancak okul yöneticilerinin % 51,7'sinin, öğretmenlerin % 65,4'ünün siber zorbalığa karşı herhangi bir önleyici çalışmada bulunmadıkları belirlenmiştir. Aynı araştırmanın önemli bir diğer bulgusu da okul yöneticilerinin % 6,3'ünün, öğretmenlerin ise % 7,6'sının siber zorbalığa maruz kaldıklarıdır. Li (2008) tarafından yapılan bir araştırmada ise öğretmenlerin üçte biri siber zorbalığın okulda önemli bir problem olduğunu, %65'i öğrencilerin bu durumdan etkilendiğini ve %10'i ise öğrencilerin etkilenmediğini düşündükleri bulunmuştur.

Ebeveynlerin siber zorbalığa ilişkin farkındalık düzeyleriyle ilgili herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak Mark ve Ratliffe (2011) Öğrenciler ebeveynlerinin öğretmenleri kadar sanal zorbalık konusunun farkında olmadıklarını düşündüklerini bulmuşlardır.

Literatüre bakıldığında utangaçlıkla siber zorbalık ilişkisini temel değişken olarak ele alan her hangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak utangaçlıkla ilgili araştırmaların bir kısmının utangaçların iletişim araçlarını ve sosyal paylaşım ağlarını kullanma eğilimlerine odaklandığı görülmektedir. Gençlerde teknoloji kullanımı ve utangaçlığı belirlemeye yönelik bir araştırmada bilgisayar, cep telefonu ve televizyon gibi teknolojik araçların kullanımının utangaçlarda utangaç olmayanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (Henderson ve Zimbardo, 2005; Akt. Durmuş, 2006). Chak ve Leung (2004) tarafından yapılan, örneklemini 12-26 yaş aralığındaki 722 internet kullanıcısının oluşturduğu, bir araştırmada internet bağımlılığı yüksek olan kişilerin utangaçlık düzeylerinin daha yüksek olduğu ve internet bağımlısı kişilerin özellikle e-posta, sohbet (chat) odaları, online haberleşme, haber grupları ve online oyunlara hem her bir oturumun uzunluğu hem de haftanın günleri açısından sık olarak kullandıkları belirlenmiştir. Öztürk ve Kaymak-Özmen (2011) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada; utangaçlığın hem problemlili hem de aşırı internet kullanımını anlamlı düzeyde yordadığını bulmuşlardır.

Bir başka araştırmada ise utangaçlıkla Facebook'ta geçirilen zaman arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Ayrıca utangaçlık düzeyi yükseldikçe Facebook'ta sahip olunan arkadaş sayısını daha az görme eğilimi arasında da negatif ama anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür; utangaçlar Facebook'ta daha fazla arkadaşla sahip olmalarına rağmen arkadaşlarının az olduğunu bildirmişlerdir. Önemli bir bulguda utangaçlıkla Facebook hesabına sahip olmayı önemli bulma eğilimi arasında pozitif bir ilişkinin olduğu bulgusudur. Bir diğer bulgu ise utangaçların online iletişim kurmayı sözel ve ya yüz-yüze iletişim kurmaktan daha çekici bulduklarıdır (Orr ve diğerleri, 2009).

Gross, Jovonen ve Gable (2002) ise başkalarıyla iletişim kurmakta zorlanan, kaygılı hisseden öğrencilerin yalnızlıktan kaçmak için internete yöneldiklerini, ama bu gençlerin internetteki zorbalardan zarar verilmeye daha açık olduklarını belirtmektedir.

Utangaçlığın birbirine yakın/benzer birçok tanımı yapılmıştır. Durmuş (2006: 32), utangaçlığı; 'bireyin yeni ve tanımadığı ortamlarda yaşadığı tedirginlik duygusu ve kişilerarası ilişkilerde güçlük yaşama durumu, kişilik özelliklerine dayalı davranışlar' şeklinde, Pilkonis (1977), ise utangaçlığı; sosyal etkileşimlerden kaçınma eğilimi ve sosyal durumlara uygun bir şekilde katılmada başarısız olma durumu olarak tanımlamıştır.

Utangaçlıkla ilgili genel kanı; utangaçlığın bireylerin yaşamını çoğu zaman olumsuz etkilediği yönündedir. Carducci (2000) utangaçlığın insanları kontrol edebildiğini ve onları okul, sosyal ve iş ortamlarında etkisizleştirdiğini, özellikle yeni ve stresli durumlarda bu bireylerin uyum sağlayabilmeleri için daha çok zamana ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir. Erözkan (2009) utangaçlık, sosyal kaygı ve öz-saygının yalnızlığı anlamlı düzeyde yordayan önemli değişkenler olduğunu bulmuş ve kişilerarası ilişkilerinde utangaç, sosyal ortamlarda kaygılı, yakın ilişkiler kuramayan özsaygıları düşük bu ergenlerin daha çok yalnızlık yaşayacaklarını belirtmektedir.

Durmuş (2006) utangaç öğrencilerin, başarılı öğrenciler olmalarına karşın; yardım isteyemedikleri, soru sormadıkları, sosyal etkinliklere kolaylıkla katılamadıkları ve grup çalışmalarında rahat davranmadıkları için başarılarını gösteremediklerini belirtmektedir.

Akademik başarı algılarını zayıf olarak belirten öğrencilerin utangaçlık puanlarının ortalamalarının, başarılarını “çok iyi” ve “iyi” olarak algılayan öğrencilerden anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur (Güngör-Aytar, 2007; Yüksel, 2002). Ayrıca sosyo-kültürel etkinliklere katılan öğrencilerin katılmayan öğrencilere göre utangaçlık puanlarının anlamlı düzeyde daha düşük olduğu bulunmuştur (Güngör-Aytar, 2007).

Ergenlerde utangaçlık, içinde bulunulan gelişim döneminin bir özelliği olarak sıklıkla görülür (Boztaş ve Sungur, 2001). Bu dönemde utangaçlığın daha yoğun görüldüğü ve adeta doruk noktaya ulaştığı görülmektedir (Çivitçi, 2010). Ancak utangaçlığın yaş ilerledikçe de azalma eğilimi gösterdiği görülmektedir. Güngör-Aytar (2007) 19 yaşından daha küçük öğrencilerin utangaçlık puanlarının ortalamasının, daha büyük yaş kümelerine (20-21, 22-23 ve 24 ve üstü) göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Çoğu insan için utangaçlık çözülmesi gereken bir “sorun” olarak görülmektedir. Carducci (2000) yaptığı anket çalışmasında utangaçların %82’sinin bu durumdan hoşlanmadıkları, %85’inin ise bu durumdan kurtulmak için ciddi şekilde çabalamaya istekli olduklarını belirlemiştir. Durmuş (2007)’ta benzer bulgulara ulaşmıştır; utangaçlık puanı yüksek öğrencilerin %85,7’sinin, utangaçlık puanı düşük öğrencilerin ise %57,4’ünün “ kişiler arası ilişkileri geliştirmek için yapılacak grup çalışmasına” katılmak istediğini bulmuştur. Ergenlerin utangaçlıklarını aşmak için alkol ve uyuşturucu madde kullanımına yöneldikleri bile görülmektedir (Carducci, 2000).

İnternet kullanım süresinin uzamasının hem siber zorbalığı hem de siber kurban olmayı arttıran önemli bir risk faktörü olduğu görülmektedir. Utangaçlığın ergenlik döneminde adeta zirve yapması ve utangaçların nispeten daha fazla internet aracılığı ile iletişimi tercih ediyor olmaları bizi, utangaç ergenlerin siber zorbalık açısından daha fazla risk altında oldukları sonucuna götürebilir. Hazar (2001) sosyal yaşamlarında son derece çekingen davranan bireylerin, sosyal medyada özgüven kazanmaya çalıştıkları ve zaman zaman kendilerinden beklenmeyecek ölçüde sertleşebileceklerini belirtmektedir. Ayrıca geleneksel akran zorbalığında kurbanların genel olarak utangaç, içine kapanık, iletişim becerileri zayıf, düşük öz saygı gibi tipik özelliklere sahip olmaları (Besag, 1995; Akt, Yaman ve diğerleri, 2011: 99), utangaç öğrencilerin daha fazla siber kurban olma olasılığını düşündürmektedir.

Bu araştırmada, ergenlerde hem siber zorbalık olgusu çeşitli yönleriyle incelemek hedeflenmiştir hem de utangaçlık düzeyinin siber kurban ya da siber zorba olma durumuna etkisi araştırılmak istenmiştir.

1.2. Amaç

Bu araştırmanın genel amacı ergenlerin siber zorba ve kurban olma durumlarını utangaçlık ve bazı demografik değişkenler açısından incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1.2.1. Alt problemler

1.2.1.1. Ergenlerin siber zorba, kurban olma durumları; sınıf, yaş, cinsiyet, bilişim teknolojilerini kullanım becerileri, internet ve cep telefonu kullanım süreleri, ailenin eğitim ve gelir durumuna ve utangaçlık düzeylerine göre farklılık göstermekte midir?

1.2.1.2. Ergenlerin utangaçlık düzeyleri sınıf, yaş, cinsiyet, bilişim teknolojilerini kullanım durumları, internet ve cep telefonu kullanım süreleri, ailenin eğitim ve gelir durumuna göre farklılık göstermekte midir?

1.2.1.3. Ergenlerin utangaçlık düzeyleri siber zorba, siber kurban olma durumunu yordamakta mıdır?

1.3. Önem

Bilgi ve iletişim teknolojileri, özellikle internet, insanların her geçen gün artan bilgiye ulaşma, bilgiyi saklama ve paylaşma gereksinimine yanıt vermesi özelliği ile yaşamın vazgeçilmez bir parçası olmuştur (Baker ve Kavşut, 2007: 32). İnternet çocuk ve gençlere her türlü bilgi, resim, video vs. ulaşma, paylaşma, yeni arkadaşlıklar kurma vb. birçok imkân sunmaktadır. Bugün cazibesi ve gerekliliği giderek artan bilişim ve iletişim araçlarının kullanımı da doğal olarak her geçen gün artmaktadır. Ergenler üzerinde yapılan bir araştırmada cep telefonuna sahip olma oranı %79.8, bilgisayara sahip olma oranı %72.2 ve internet kullanıcısı olma oranı %91.6 olarak bulunmuştur (Bayar, 2010). Ergenlerle yapılan başka bir çalışmada ise %86,7'sinin evde, %70,5'inin ise cep telefonundan internete bağlandığı bulunmuştur (Sarak, 2012).

Önümüzdeki yıllarda kullanımı arttıracak önemli bir faktör de Milli Eğitim Bakanlığı'nın (MEB) Fırsatları Araştırma Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (FATİH) Projesi kapsamında 2016 yılına kadar okulöncesi, ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim kurumlarının tamamında tüm sınıflarda etkileşimli tahta, kablolu internet ve her öğrenciye tablet PC sağlamayı hedefliyor olmasıdır. Projenin pilot uygulaması kapsamında 2013 itibarıyla 81 ilde 38.653 öğrenciye tablet PC dağıtılması hedeflenmiştir (<http://fatihprojesi.meb.gov.tr/tr/duyuruincele.php?id=38>) ve bu tablet PC'lerin büyük çoğunluğu da dağıtılmış durumdadır. Kablusuz ağ (Wi-Fi) imkanı veren bu teknolojik altyapının siber zorbalık olaylarını arttıracığı öngörülebilir.

Araştırmalar bilişim araçları/internet kullanım süresi ve sıklığının bağımlılık, dolandırıcılık, kumar, pornografi, siber zorbalık gibi birçok risk yarattığını gösteriyor. EU Kids Online (Avrupa Çevrimiçi Çocuklar) Araştırma Projesi bulgularına göre, siber zorbalık olarak(%19) çocukların maruz kaldığı en yaygın risk faktörü olarak bulunmuştur (<http://eukidsonline.metu.edu.tr/>).

Araştırmalar siber zorbalığa maruz kalmanın; öfke, üzüntü, intikam, yalnızlık, korku ve endişe, aşağılanmışlık, nefret, hayal kırıklığı, utanma, ağlama ve kendini suçlama gibi birçok olumsuz etkisi olduğunu göstermektedir (Beran ve Li, 2005; Hinduja ve Patchin, 2007; Şahin, Sarı, Özer ve Er, 2010; Topçu, Erdur-Baker ve Çapa-

Aydın, 2008; Yaman ve Peker, 2012). Konunun önemini arttıran önemli diğer bir nokta da siber zorbalığın öğretmen ve yöneticilere kadar uzanmış olmasıdır. Serin (2012) tarafından yapılan araştırmada, okul yöneticilerinin % 6,3'ünün, öğretmenlerin ise % 7,6'sının siber zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur.

Yukarıda belirtilen gerekçelerle beraber siber zorbalık utangaçlık ilişkisini, ki utangaçların siber zorbalık olgusundan etkilenme olasılığının daha yüksek olduğu düşünülmektedir, inceleyen her hangi bir araştırmanın olmaması ve ülkemizde siber zorbalığa ilişkin çalışmaların sınırlı olması, bu araştırmanın en önemli gerekçesi olmuştur. Bütün bunlar dikkate alındığında; bu araştırmanın alana özgün bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.4. Varsayımlar

1. Araştırmaya katılan denekler kullanılan test ve ölçeklere içtenlikle ve doğru bir biçimde cevap vermişlerdir.
2. Örneklem evreni temsil etme niteliğine sahiptir.

1.5. Sınırlılıklar

1. Araştırma, Malatya merkez 2009-2010 Eğitim-öğretim yılı 9, 10 ve 11. Sınıfta genel liseye devam eden öğrencilerle sınırlıdır.
2. Ölçülen nitelikler, toplanan bilgiler, kişisel bilgi formu, siber zorbalık ve utangaçlık ölçeği ile sınırlıdır.

1.6. Tanımlar

Akran Zorbalığı: ‘Bir öğrencinin bir ya da daha fazla öğrenci tarafından sürekli olarak olumsuz eylemlere maruz bırakılması durumudur’(Olweus, 1999: 10).

Siber Zorbalık: ‘Siber zorbalık, kendini kolayca koruyamayacak durumda olan bir kurbanı karşı bir kişi ya da grup tarafından elektronik iletişim araçlarının kullanılması

ile kasıtlı, tekrarlı ya da sürekli olarak yapılan saldırgan davranışlardır’(Smith ve diğeri, 2008: 376).

Siber Zorba: ‘Bilgi ve iletişim teknolojileri kullanarak başkalarına zarar verme amacı ile kasıtlı davranışlarda bulunan kişi’(Serin, 2012: 8).

Siber Kurban: ‘Elektronik iletişim araçları vasıtasıyla kendisine zarar verilen kişi’(Serin, 2012: 8).

Utangaçlık: ‘Başkaları ile olan ilişkiler sırasında duyulan ve doğal, davranışları ketleyen rahatsız edici duygu’(Enç, 1980).

II. BÖLÜM

KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde önce geleneksel akran zorbalığı genel hatları ile açıklanmıştır. Daha sonra siber zorbalık ve utangaçlıkla ilgili kavramlar ve kuramsal görüşler açıklanmıştır. Son olarak da konu ile ilgili yurtiçi ve yurtdışında yapılan araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Akran Zorbalığı

Saldırganlık, tarih boyunca en ilkel topluluklardan, en uygar toplumlara varıncaya kadar dünyanın çeşitli yerlerinde ve dönemlerinde karşılaşılan bir sorun olmakla birlikte, çağımızda daha da belirginleştiği, yaygınlaştığı ve şiddetli bir hal aldığı görülmektedir (Gökler, 2009: 512)

Toplumsal bir varlık olan insan, sosyal yaşamın bir gereği olarak diğer insanlarla ilişki halindedir ve bu ilişki hali kimi zaman saldırgan unsurlar içerebilmektedir. Saldırganlığın birey ve toplum için yol açtığı olumsuz sonuçlar hemen herkes tarafından bilinmektedir. Bu durum, saldırganlığın kontrol altına alınmasıyla ilgilenen araştırmacıları, saldırgan duygu ve davranışlarla ilişkili olan değişkenleri araştırmaya yöneltmektedir (Hasta ve Güler, 2013: 66).

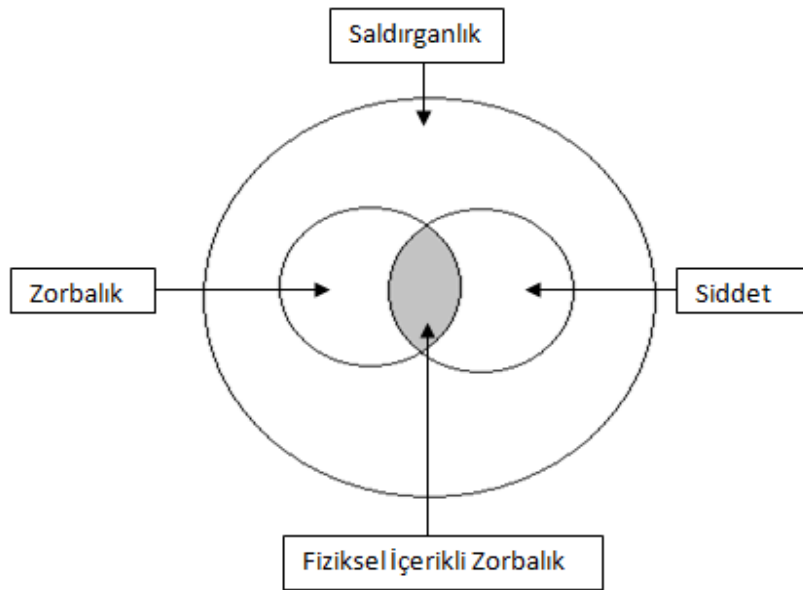
Saldırganlık, bedensel ve ruhsal açıdan başkalarına zarar verme amacıyla, kızgınlık, öfke ve nefret dolu yıkıcı davranıştır (Abay ve Tuğlu, 2000: 21).

“Freedmen, Sears ve Carlsmith (1993, Akt; Durmuş ve Gürkan, 2003: 256) saldırganlığın en yalın tanımının “başkalarını inciten veya incitebilecek her türlü davranış” olduğunu, ancak eylemde bulunan kişinin niyeti de dikkate alındığında bu kavramın “başkalarını incitmeyi amaçlayan her türlü davranış” olarak tanımlanabileceğini belirtmektedirler.

Kişinin sahip olduğu eşyalara zarar verme gibi her türlü yıkıcı davranış da saldırganlık olarak sınıflanır. Saldırganlık açık ya da örtülü, şiddetli ya da hafif, özel ya da genel, tepkisel ya da planlı, görünür bir nedene bağlı ya da açık bir nedene bağlı

olmadan, sözel veya fiziksel olabilir. Saldırganlık, kasıtlı olarak zarar verme veya acıtma amacıyla gerçekleştirilen davranış/ların ortaya çıkardığı durum olarak tanımlanmıştır. Eğer bir davranış zarar verme niyetiyle yapılmışsa karşısındakini incitmemiş veya acı vermemiş bile olsa saldırganlık olarak nitelenir (Kartal ve Bilgin, 2007: 208). Birbirleriyle ilişkili kavramlar olarak, zaman zaman saldırganlık, şiddet ve zorbalık kavramlarının birbirinin yerine kullanıldığı görülmektedir.

Olweus'a göre (1999: 12) şiddet kavramı saldırganlıkla kabaca eş anlamlı şekilde kullanılmaktadır. Olweus şiddeti, bir kimsenin fiziksel olarak ya da herhangi bir nesne kullanarak, diğer bir bireyi ciddi biçimde yaralaması ya da zarar vermesi olarak tanımlamaktadır. Şiddet, saldırganlığın bir çeşididir ancak şiddeti saldırganlıktan ayıran özellik "fiziksel güce" dayanıyor olmasıdır. Olweus'a göre zorbalık da saldırganlığın bir alt kategorisidir. Ancak zorbalığı saldırganlıktan ayıran karakteristik taraf, taraflar arasında güç dengesinin olmaması ve davranışın tekrarlanmasıdır. Olweus'e göre fizik ve mental güç olarak birbirine denk iki kişinin sözel ve ya fiziksel kavgası saldırganlıktır, zorbalık olarak görülemez (Olweus, 1999: 12). Olweus saldırganlık, şiddet ve zorbalık kavramları arasındaki ilişkiyi aşağıdaki şema (Şekil: 1) ile ifade etmiştir. Şemaya bakıldığında saldırganlığın şemsiye bir kavram olduğu ve şiddet ve zorbalığı da kapsadığı görülmektedir. Ayrıca zorbalıkla şiddetin ortak noktasının fiziksel içerikli zorbalık olduğu görülmektedir.

Şekil 1: Saldırganlık, şiddet ve zorbalık arasındaki ilişki (Olweus, 1999)

Okul/Akran zorbalığı son derece yaygın ve önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmakta ve çok fazla öğrencinin mutsuz olması, okula devamsızlık yapması ve çeşitli uyum problemleri yaşaması gibi sorunları beraberinde getirebilmektedir. Ayrıca erken yaşlarda bu tür deneyimler yaşamak, kişide uzun süreli olumsuz izler kalmasına da neden olabilmektedir (Şirvanlı-Özen, 2006: 93). Dünya çapında öğrenciler arasında zorba ve kurban olaylarının yaygınlığına ilişkin yapılan bir çalışmada zorbalığa maruz kalma oranları; Avustralya'da %30-50; İtalya'da %28-40; İngiltere'de %04-36; Yunanistan'da %15-30; Portekiz'de %20-22; Kanada'da %21; ABD'de %10, Norveç %10; Zorbalık yapma oranları ise; İngiltere'de %20; İtalya'da %15 – 20; Yunanistan'da %6; Kanada'da %12; ABD'de %13; Norveç'te %7; şeklinde bulunmuştur (Pişkin, 2005; Akt, Gökler, 2009: 515). Ülkemizde de yapılan çalışmalarda benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Pişkin (2003: 125) tarafından ilköğretim öğrencileri üzerinde yapılan bir çalışmada zorbalığa maruz kalma oranı % 35, zorbalık yapma oranı ise % 6 olarak bulunmuştur. Genç (2007) ise lise öğrencileriyle yaptığı bir çalışmada zorbalığa maruz kalma oranını % 18,3, zorbalık yapma oranı ise % 15,2 olarak bulunmuştur. Dünyada olduğu gibi Türkiye'de okul/akran zorbalığını çeşitli boyutlarıyla inceleyen birçok çalışma yapılmıştır (Ayas, 2008; Genç, 2008; Gökler, 2007; Koç, 2006; Özdiñer-Arslan, 2008; Satan, 2006; Şahin, 2007; Tıprıdamaz-Sıpağı, 2008; ...)

Akran/okul zorbalığı bugüne kadar birçok boyutu ile ele alınmıştır. 'Ancak okul zorbalığı konusundaki ilk çalışmalar D. Olweus tarafından 1970'li yıllarda İskandinav ülkelerinde başlatılmıştır'(Koç, 2006: 23).

Olweus (1999: 10) okul zorbalığını, bir öğrencinin bir ya da daha fazla öğrenci tarafından sürekli olarak olumsuz eylemlere maruz bırakılması şeklinde tanımlamıştır. Ona göre okul zorbalığı, fiziksel ve sözel yollarla doğrudan gerçekleştirilen eylemlerin yanında gruptan dışlama veya jest ve mimikleri kullanarak bireyi rahatsız etme gibi dolaylı olarak gerçekleştirilen eylemleri de kapsar. Olweus'e (1999: 11) göre bir eylemin zorbalık olarak tanımlanabilmesi için şu üç kriteri taşıması gerekmektedir:

1. Kasıtlı olarak zarar vermeyi amaçlayan saldırganca davranışlar olmalıdır.
2. Tekrar/süreklilik özelliği göstermelidir.
3. Zorba ve mağdur arasında güç dengesizliği olmalıdır.

Bu güç dengesizliğinde; mağdur fiziksel veya psikolojik olarak kendini zorbadan daha zayıf algılanmalıdır ve ayrıca zorbanın olumsuz davranışları karşısında kendini savunacak gücünün olmadığını düşünmesi gerekir (Olweus, 1999: 11).

Geleneksel akran zorbalığı, sözel, fiziksel ve dolaylı zorbalık olarak sınıflandırılmaktadır.

1. **Fiziksel zorbalık;** vurmak, itmek, engellemek, düşmanca hareket etmek,
2. **Sözel zorbalık;** korkutmak, hakaret etmek, utandırmak, susturmak, bağırarak, lakap takmak, kötü bakmak, dil çıkartmak,
3. **Dolaylı zorbalık;** arkadaş ilişkilerini bozmak, gruptan dışlamak, görmemezlikten gelmek, dedikodu yapmaktır (Whithney & Smith, 1993; Akt. Satan, 2006: 2).

Son yıllarda zorba ve kurban öğrencilerin belirlenmesinde uluslar arası literatürde yaygın olarak kullanılan kriter ise; her hangi bir zorbalık türünü haftada en az bir kere yapan öğrenciler zorba, her hangi bir zorbalık türüne haftada en az bir kere maruz kalan öğrenciler ise kurban olarak tanımlanmaktadır (Pişkin, 2003: 125).

2.2. Bilişim Teknolojileri Yoluyla Yapılan Zorbalık: Siber Zorbalık

Bilgi ve iletişim teknolojileri, özellikle internet, insanların her geçen gün artan bilgiye ulaşma, bilgiyi saklama ve paylaşma gereksinimine yanıt vermesi özelliği ile yaşamın vazgeçilmez bir parçası olmuştur (Baker ve Kavşut, 2007: 32). Bilgi iletişim teknolojileri birçok gence bilgiye rahatlıkla ulaşabilme, duygularını ve düşüncelerini diğerlerinin kendisini tanıyacağı korkusuna kapılmaksızın rahatlıkla ifade edebilme ve sosyal arkadaşlıklar kurma olanağı sağlamaktadır. Çocukların oyunları, öğrencilerin ödevleri ve yetişkinlerin çalışma yaşamında değişiklikler yaratan bilgisayar ve internet teknolojileri, her teknolojinin hayatımıza girişinde yaşandığı gibi tehlike ve yararları beraberinde getirmiştir (Yaman ve diğerleri 2011: 162).

Her geçen gün çocuk ve gençler arasında bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımı artmaktadır. İlköğretim ve liseye devam eden ergen grupları üzerine yapılan bir çalışmada; cep telefonuna sahip olma oranı % 79.3, bilgisayara sahip olma oranı % 70.9 ve internet kullanım oranı ise % 97.7 olarak bulunmuştur (Soydaş, 2011).

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygın kullanımı, ergenler açısından birçok risk yaratmaktadır. Bu durumun yarattığı önemli sorunlardan ya da risklerden biri de

“elektronik, sanal ya da siber zorbalık” olarak tanımlanan yeni akran zorbalığı formudur. Nitekim EU Kids Online (Avrupa Çevrimiçi Çocuklar) Araştırma Projesi bulgularına göre en yaygın risk faktörü olarak siber zorbalık (% 19) bulunmuştur (<http://eukidsonline.metu.edu.tr/>).

Türkiye ve hatta pek çok Avrupa ülkesi için yeni bir konu olan siber zorbalık, özellikle son beş yıldır ABD ve Kanada’da eğitim bilimciler ve psikologlar başta olmak üzere diğer uzmanlar tarafından araştırılan ve tartışılan bir konudur (Arıca, 2011: 11). Bilim insanları arasında siber zorbalığın tanımı ya da siber zorbalığın okulda yaşanan geleneksel akran zorbalığının bir parçası olup olmaması ile ilgili olarak tam bir görüş birliği sağlanmış değil (Bauman, 2010: 804). Ancak araştırmacılar arasındaki genel eğilim siber zorbalığın, akran zorbalığının bir türü ya da yeni bir biçimi olduğu şeklindedir (Arıca ve diğerleri, 2008; Beran ve Li, 2005; Mason, 2008; Smith ve diğerleri, 2008; Raskauskas ve Stoltz, 2007; Yaman ve diğerleri, 2011; Vandebosch ve diğerleri, 2006). Örneğin Mason(2008; 323) internet ve diğer elektronik iletişim araçlarının ortaya çıkması ve popüler olması ve elektronik iletişim araçlarının sınıflara da girmesi ile birlikte zorbalığın yeni bir şekle, siber zorbalığa, büründüğünü ve siber zorbalığın, zorbalığın “sözel ve yazılı zorbalık” kategorisinde görülebileceğini belirtmektedir. Smith ve diğerleri (2008: 376) aynı şekilde, cep telefonu ve internetin yaygın bir şekilde kullanılması ile zorbalığın sanal ortama taşındığını ve bunun da siber zorbalık olarak tanımlandığını belirtmektedir. Siber zorbalık fiziksel ortamda gerçekleştirilen zorbalık türlerine benzemektedir. Tek fark, internet veya cep telefonu gibi sanal iletişimin gerçekleşebildiği bilgi ve iletişim teknolojilerinin aracı olarak kullanılmasıdır (Baker ve Kavşut, 2007: 33). Önemli bir konuda siber zorbalığın nasıl tanımlanacağı konusudur.

Smith ve diğerleri (2008: 376) siber zorbalığı, kendini kolayca koruyamayacak durumda olan bir kurbanı karşı bir kişi ya da grup tarafından elektronik iletişim araçlarının kullanılması ile kasıtlı, tekrarlı ya da sürekli olarak yapılan saldırgan davranışlar şeklinde tanımlamaktadır. Hinduja ve Patchin (2009: 5) siber zorbalığı, bilgisayar, cep telefonu ve diğer elektronik araçların kasıtlı ve tekrar edici şekilde kullanarak başkalarına zarar vermek şeklinde tanımlamışlardır. Ve bir eylemin siber zorbalık olarak tanımlanabilmesi için şu kriterleri taşıması gerektiğini belirlemişlerdir:

1. **Kasıt:** Davranış önceden kasıtlı olarak tasarlanmalıdır.
2. **Tekrar:** Zorba davranış tekrarlanmalıdır.
3. **Zarar verme:** Zarar vermektense amaç başkalarına acı çektirmektir.

4. **Bilgisayar, cep telefonu ve diğer elektronik araçlar:** Bu araçlar siber zorbalığı geleneksel akran zorbalığından ayıran araçlardır.

Arıcak (2011: 10) ise siber zorbalığı, “bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümüdür” şeklinde tanımlamakta ve İkiye ayırmaktadır. İlki olayın daha çok teknik yönünü içeren elektronik zorbalık (electronic bullying), diğeri ise olayın daha çok psikolojik yönünü içeren elektronik iletişim (e-iletişim) zorbalığıdır (e-communication bullying). Elektronik zorbalık kişilerin şifrelerini ele geçirmek, web sitelerini hekleme (kesme), spam (gereksiz uygunsuz mesajlar) içeren mailler göndermek ya da bulaşıcı mailler göndermek gibi teknik olayları içerir. Elektronik zorbalık, bireysel yapılabileceği gibi birçok kişi tarafından organize bir şekilde aynı anda da yapılabilir. Ddos (Dağıtık hizmeti engelleme saldırıları) denilen bu tür saldırıların hedefi sistemi kullanılamaz hale getirmektir. Bu tür saldırılar kişilerin sahip olduğu web sitelerine yapılabildiği gibi büyük kurum ya da devletlere ait yazılım ya da sitelere de yapılmaktadır. Bu saldırılar donanım ve yazılımlara direk olarak etkide bulunurken, dolaylı olarak kişilerin duygularına da etki etmektedir (Arıcak, 2011: 10).

E-iletişim zorbalığı ise bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak kişileri sürekli rahatsız etme (cyber-stalking), kişilerle alay etme, isim takma, dedikodu yayma, internet üzerinden kişiye hakaret etme ya da kişinin rızası olmadan fotoğraflarını yayınlama gibi ilişkisel saldırı davranışlarını içerir. Bu da direk olarak duyguları etkilemektedir (Arıcak, 2011: 10).

Tanımlar incelendiğinde genellikle geleneksel akran zorbalığından hareketle siber zorbalığın tanımlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Ve genelde “tekrar” özelliğine dikkat çekildiği görülmektedir. Ancak bazı araştırmacılar “tekrar” koşulu aramamaktadır. Örneğin; Yaman ve diğerleri (2011: 167) zarar verici bir eylemin bir kere yapılmasının bile siber zorbalık için yeterli olabileceğini, burada eylemin siber mağdur üzerinde bırakacağı etkinin esas alınması gerektiğini belirtmektedirler. Benzer şekilde Willard (2007)’da, siber zorbalığa yol açan mesajların bir kere gönderilmesi durumunda bunların farklı kişilerce, çeşitli zamanlarda ve yerlerde tekrar tekrar görülebileceğini ve etkisini hiç yitirmeden sürdüreceğini belirtmektedir (Akt. Yaman, ve diğerleri, 2011: 167). Sonuç olarak zorbaca eylemin tekrarlanmasında amaç, eylemin kurban üzerindeki etkisinin daha fazla hissedilmesi ise, internet ortamında bir öğrencinin montajlanmış resmini binlerce kişinin görmesi, yorum yapması olasıdır.

Dolayısıyla bunun geleneksel zorbalıkta bir öğrencinin, zorba bir öğrencinin iki kere alayına ya da hakaretine maruz kalmasından daha örseleyici olduğu söylenebilir. Nitekim Smith ve diğerleri (2008: 381), araştırmalarında öğrencilere, siber zorbalık türlerinin üzerlerinde bıraktıkları etkileri geleneksel akran zorbalığının üzerlerinde bıraktıkları etki ile kıyaslamalarını istemişlerdir. Öğrenciler resim ve videolarla yapılan zorbalığın geleneksel akran zorbalığından daha çok etki bıraktığını belirtmişlerdir.

Önemli bir nokta da geleneksel akran zorbalığında ‘güç dengesizliğinin’ siber zorbalıkta nasıl ele alınacağıdır. Bauman’e (2010: 806) göre, geleneksel akran zorbalığında zorbalar sosyal ya da fiziksel gücünü kullanırken, siber zorbalık teknoloji kullanma yeteneğine dayanır. Bu nedenle statüleri ve kişilikleri, önemleri nedeniyle geleneksel akran zorbalığından korunan (kaçabilen) kimseler, siber zorbalıktan benzer şekilde korunamazlar.

Geleneksel akran zorbalığında zorba kurbanına göre fiziksel olarak daha güçlüdür. Siber zorbalıkta ise güç dengesizliği bilgisayar kullanım becerisi ve internet bilgisinden kaynaklanır (Vandebosch ve diğerleri, 2006). Siber zorbalık ve geleneksel akran zorbalığı arasındaki bir farklılık güç dengesizliğinin (farkının) doğasıdır. Geleneksel akran zorbalığında fiziksel güç ya da statü güç farklılığını gösterir. Ayrıca sosyal yetenekler bazı ergenlerin diğerlerine göre ayrıcalıklı olmalarını sağlar. Sanal dünyada ise güç interneti ve bilgisayarı kullanabilme yeterliliğinde söz konusudur (Hinduja ve Patchin, 2007: 91).

Sonuç itibarıyla geleneksel akran zorbalığında belirleyici bir unsur olan “fiziksel güç ve statünün” yerini siber zorbalıkta, bilgisayar/internet kullanma yetkinliğinin aldığı ve “tekrar” unsurunun ise siber zorbalığı tanımlamada gerekli olup-olmadığı konusunda araştırmacılar arasında bir uzlaşımın olmadığı söylenebilir.

2.2.1.Siber Zorbalık ile Akran Zorbalığı Arasındaki Farklar

Tanımlar incelendiğinde genellikle geleneksel akran zorbalığından hareketle siber zorbalığın tanımlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Araştırmacılar iki tür zorbalık arasındaki farklılıklara dikkat çekmişlerdir. Siber zorbalık ile geleneksel akran zorbalığı arasındaki farklar; **‘a)** Bazı zorbaların kim olduğunun bilinmemesi (anonym olması), **b)** Potansiyel olarak sınırsız sayıda zorbalığa tanık olabilecek insanın olması, **c)** Zorbanın olay sonucu kurbanın verdiği tepkiyi doğrudan bilememesi, **c)** Güç

dengelesizliğinin değişmesi, e) Zorbalık yapmak ile ilgili yer ve zaman sınırlamasının olmaması' şeklinde ifade edilmiştir (Slonje ve Smith, 2008; Akt, Bauman, 2010: 805). Hanevald (2009: 9) ise, aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, daha kapsamlı bir karşılaştırma yapmıştır.

Tablo 1: Geleneksel Akran Zorbalığı ve Siber Zorbalık

Karşılaştırma Unsuru	Geleneksel Zorbalık	Siber Zorbalık
Ortam	Yüz yüze	Elektronik ortam
Sıklık	Azalma eğiliminde	Artma eğiliminde
Zaman aralığı	Okulda, okuldan önce veya sonra	Her hangi bir zamanda
İzleyiciler	Olay yerinde olanlar.	Dünya çapında ağ bağlantısı olan herkes
Kurban zerindeki etkisi	Daha küçük lekli	Daha büyük lekli
Failin kimliği	Fail genellikle kurbanı tanıyan biridir.	Genellikle yapanın kimliği bilinmez
Öncelikli hedefler	Erkekler	Kızlar
Süre	Daha kısa süre devam eder.	Daha uzun süre devam eder.
İzleyiciler	Pasif bir şekilde izlerler.	Fail gibi aktif olabiliriler.
Durumun bildirilmesi	Genelde yüksek bildirme oranları	Genelde düşük bildirme oranları
Müdahale	Kabul edilebilir düzeyde	Yetersiz düzeyde
Cezai işlem	Sık sık	Nadiren

Hanevald (2009: 9)

Tablo 1 incelendiğinde iki zorbalık arasında birçok biçimsel farklılığın olduğu görülmektedir. Siber zorbalıkta, özellikle yapanın genel olarak kimliğinin gizli kalması, müdahale ve cezai işlemin yetersiz olması, faillerin bu eylemi sürdürmesine neden olabilir; bu farklılıklar, siber zorbalık eyleminin kurban üzerindeki etkisini derinleştirebilir.

2.2.2.Siber Zorbalık Akran Zorbalığı İlişkisi

Siber zorbalığı geleneksel akran zorbalığından ayıran bazı özelliklerine rağmen iki zorbalık arasında güçlü bir ilişki olduğunu ortaya koyan bazı araştırmaların olduğu görülmektedir. Bazı durumlarda genel zorbalığa karşılık verebilmek amacıyla sanal zorbalık, sanal zorbalığa karşılık verebilmek amacıyla genel zorbalık yapılabilmektedir (Ayas ve Horzum, 2010: 4). Fiziksel olarak zorbalığa maruz kalan bireylerin fiziksel güçsüzlüğünden dolayı zorbaya karşılık veremezken, sanal zorba davranışları ile zorbadan intikam alabildikleri belirtmektedir (Strom ve Strom 2004; Akt, Ayas ve Horzum, 2010: 4). Geleneksel akran zorbalığına uğramış başka bir grup için de internet, diğerlerine karşı, üstünlüğü sağlayabildiği, kendine zorbalık yapan insanlara karşı bunu telafi ettiği bir yerdir (Ybarra ve Mitchell, 2004a: 1313). Nitekim Smith ve diğerleri (2008: 379) 11-16 yaş aralığındaki öğrencilerle yaptıkları araştırmanın bu durumu desteklediği söylenebilir; öğrencilere kimler tarafından siber zorbalığa maruz bırakıldıkları sorulduğunda çok büyük oranda okuldan tanıdıkları insanlar tarafından zorbalığa maruz bırakıldıklarını belirtmişler ve öğrencilerin % 82'si sınıftan ya da akran grubu tarafından kendilerine zorbalık yapıldığını söylediklerini bulmuşlardır. Benzer şekilde Juvonen ve Gross (2008: 501) 12-17 yaş aralığındaki 1455 kişi ile internet üzerinden yaptıkları araştırmaya göre, siber zorbalığa maruz kalan kurbanların %73'ünün zorbanın kim olduğunu kesinlikle ya da kısmen bildiklerini söylediklerini bulduklarını ve bununda geleneksel akran zorbalığı ile siber zorbalığın sanılandan daha fazla benzer olduğunu belirtmektedir. Katzer ve diğerleri (2009: 25) okuldaki zorbalık ve internette sohbet odalarındaki zorbalık arasında güçlü bir ilişki olduğunu ve okulda kurban olanların anlamlı düzeyde sohbet odalarında da kurban oldukları ve her iki ortamda kurban olmayı yordayan faktörlerin de benzer olduğunu bulmuşlardır.

Li (2007a: 1784) 7. Sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada, okulda zorbalığa maruz kalan öğrencilerin yaklaşık 1/3'nün aynı zamanda siber zorbalığa maruz kaldığını ve %16'sının da aynı zamanda siber zorba olduğunu bulmuştur. Ayrıca zorba ve siber zorba arasında, zorba-kurban ve siber zorba ve kurban arasında, zorba-kurban ve siber zorba ve siber zorba ve kurban arasında anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuştur (Li, 2007a:1785). Benzer şekilde Ybarra ve Mitchell, (2004a: 1313) siber zorba ve kurbanların yarısından fazlasının (%56) geleneksel akran zorbalığında kurban olduklarını belirttiklerini bulmuştur. Literatür incelendiğinde benzer bulgulara ulaşan bir dizi araştırmanın olduğu görülmektedir (Erdur-Baker, 2010; Kennedy ve Taylor, 2010; Smith ve diğerleri, 2008; Stefengen ve König, 2009; Topçu, 2008; Vandebosch

ve Cleemput, 2009; Ybarra ve Mitchell, 2004b). Bu bulgulardan hareketle, geleneksel akran zorbalığının sanal/elektronik ortama taşındığını ve o ortamlarda çeşitli şekillerde sürdürüldüğü sonucuna varılabilir.

2.2.3.Siber Zorbalığın Yaygınlığı

Konu ile ilgili araştırmalar incelendiğinde çocuk ve ergenler arasında siber zorbalığın yaygın, bilimsel bir olgu olduğu ve bu olgunun artış eğiliminde olduğu görülmektedir. Wolak ve diğerlerine (2006; Akt. Çifçi, 2010: 34) göre eğer gerekli tedbirler alınmaz, önleme çalışmaları yapılmazsa elektronik iletişim araçlarının kullanımının daha da yaygınlaşmasına paralel siber zorbalık vakalarının sayısında da artış gözlenmeye devam edilecektir.

Hinduja ve Pachtin (2007) yaş ortalaması 14.7 olan 1388 ergenle yaptıkları çalışmada erkeklerin %32'sinin, kızların %36'sının siber zorbalığa maruz kaldığını belirlemişlerdir. Walrave ve Heirman, (2011) tarafından 1318 12-18 yaş aralığındaki öğrenci ile yaptıkları çalışmada öğrencilerin %34.2'sinin siber kurban, % 21.2'sinin ise siber zorba olduğunu bulmuştur. Serin (2012) tarafından 4291 5, 6, 7, ve 8. Sınıf öğrencileri üzerinde yapılan çalışmada, öğrencilerin % 9.42'sinin siber zorba, % 11.79'unun siber kurban ve % 5.31'inin ise hem siber zorba hem de siber kurban oldukları bulunmuştur.

Siber zorbalığa ilişkin araştırmalar incelendiğinde, ergen grupları arasında siber zorbalık yapma oranının %3.7 ile %28.3 aralığında, siber zorbalığa maruz kalma oranının ise %5.7 ile %56.2 aralığında olduğu görülmektedir (Arıca ve diğerleri, 2008; Bayar, 2010; Beran ve Li, 2005; Dilmaç ve Aydoğan, 2010; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Li, 2006; Smith ve diğerleri, 2008; Özdemir ve Akar, 2011; Walrave ve Heirman, 2011).

2.2.4.Siber Zorbalık Cinsiyet İlişkisi

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde bazı araştırmalarda kızların, bazılarında da erkeklerin daha çok siber zorbalık yaptığı, bazı araştırmalarda da cinsiyet değişkeninin herhangi bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Ancak bulgular, özellikle yurtiçi araştırmalarda, erkeklerin siber zorbalık eylemine daha çok karışma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Örneđin Serin (2012) araştırmasında cinsiyete göre hem siber zorbalık puanları hem de siber mağduriyet puanları açısından kızlar ve erkekler arasında her iki test için de kızlar lehine anlamlı bir fark olduğunu bulmuştur; ve birçok araştırmacının benzer bulgulara ulaştığı görölmektedir (Baker ve Kavřut, 2007; Topçu, 2008; Arıćak, 2009; Bayar 2010; Soydař, 2011; Peker ve diğerleri, 2012).

Walrave ve Heirman (2011) tarafından 1318 12-18 yaş aralığındaki öğrenci ile yaptıkları çalışmada erkeklerde siber zorba olma oranını %21.6, kızlarda ise %20.8, erkeklerde siber kurban olma oranını % 26.2, kızlarda ise % 42,5 olarak bulmuşlardır. Bu çalışmada siber zorba olmada cinsiyet farkı anlamlı bulunmazken, kızların kurban olması olasılığı anlamlı bulunmuştur. Beran ve Li (2005) 7-9. Sınıfa devam eden 432 öğrenci özerinde yaptıkları çalışmada öğrencilerin yaklaşık 1/4' ünün siber zorbalığa karıştığını ama cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir farklılık olmadığını belirlemişlerdir. Didden ve diğerleri (2009) 12-19 yaş aralığındaki 140 öğrenci (bu örnekleme, zihinsel ve gelişimsel yetersizliği olan öğrencilerden oluşmaktadır) üzerinde yaptıkları çalışmada hem siber kurban hem de siber zorba olmada cinsiyetin anlamlı bir farklılık yaratmadığını bulmuşlardır. Ancak Smith ve diğerleri (2008) 92 ve 533 11-16 yaş aralığındaki öğrenciler üzerinde yaptıkları araştırmada kızların siber zorba/kurban olma yaygınlığını, erkeklerden anlamlı derecede daha fazla olduğunu bulmuşlardır. Benzer şekilde Campfield (2008), kızların erkeklerden anlamlı düzeyde daha çok siber zorba/ kurban olduklarını bulmuştur.

Özellikle yurtiçindeki araştırmalarda siber zorba ve kurban olma oranlarının erkeklerde daha fazla görölmesi, erkeklerin bilişim araçlarına ve internete daha kolay ulaşmaları ve kızların çeşitli gerekçelerle daha fazla baskı/kontrol altına alınmasının bir sonucu olması muhtemeldir.

2.2.5.Siber Zorbalık Bilişim Araçları İlişkisi

Siber zorbalığın hangi araçlar ya da ortamlarda yoğunlaştığı da araştırılan önemli değişkenlerden biridir. İnternete bağlı bilgisayarlar ve cep telefonları siber zorbalığa ortam sunan iki ana unsur olmakla beraber bugün akıllı telefonlar

(Smartphone) tablet pc'ler vb. araçlar ortalama bir bilgisayarla yapılabilecek tüm işlemleri yapmaya imkân vermektedir. Bu ana araçlar e-mail, sohbet, forumlar, bloglar (web günlüğü), resim/video paylaşım, sosyal paylaşım ağları, vb. birçok araç ve işlev sunmaktadır. Özellikle sosyal paylaşım siteleri her geçen gün çeşitlenmekte ve daha gelişmiş işlevlerle karşımıza çıkmaktadır. Siber zorbalık da bu araçlar ya da işlevler kullanılarak yapılmaktadır. Li (2007b) zorba öğrencilerin zorbalıkta bulunurken e-posta(e-mail) kullanma oranını %20,4, sohbet odası (chatroom) % 27,8, cep telefonu (mobile phone) %5,6, diğer araçlar 39,4 şeklinde bulmuştur. Aynı şekilde kurbanların % 21.8'nin e-posta (e-mail), %30.8'inin sohbet odası (chatroom), %13.5'inin cep telefonu (mobile phone) ve %30.9'unun diğer araçlar yoluyla siber zorbalığa maruz kaldığını bulmuştur. Araştırmalara bakıldığında genelde e-posta (e-mail), sohbet odası (chatroom), anlık mesajlaşma (instant messaging), resim-video paylaşma, sosyal ağlar vb. araçların daha yoğun kullanılarak siber zorbalık yapıldığı görülmektedir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Hinduja ve Patchin, 2008; Mark ve Ratliffe, 2011; Özdemir ve Akar, 2001; Raskauskas ve Stoltz, 2007; Smith ve diğerleri, 2006; Slonje ve Smith, 2008; Ybarra ve Mitchell, 2004a).

Ancak bilişim alanındaki gelişmelere paralel olarak bu araçların/işlevlerin çeşitleneceği gözden kaçırılmamalıdır.

2.2.6.Siber Zorbalık ve İnternet Kullanımı

Erişkinler için olduğu kadar çocuklar için de büyük bir eğlence, iletişim ve eğitim kaynağı olan internetin kullanımı ve erişimi hızla yaygınlaşmaktadır. İnternet, çocukların dünyayı keşfetmeleri, öğrenmeleri ve eğlenmeleri için mükemmel bir ortamdır. Ancak, internet kullanımının çocuklar için yarattığı riskler de mutlaka akılda tutulmalıdır (Şahin, 2007). İlgili literatür incelendiğinde İnternet kullanım süresinin hem bağımlılığı/kötüye kullanımı hem de siber zorbalığı arttıran önemli bir değişken olduğu görülmektedir. Ybarra (2004) günde 3 saat internet kullanan ergenlerin günde 1 saat ve daha az kullananlara göre siber zorbalığa katılma olasılığının 4 kat daha fazla olduğunu bulmuştur. Benzer şekilde Serin (2012) internete günde 5 saat ve daha fazla bağlı kalan öğrencilerin, günde bu süreden daha az bağlı kalan öğrencilerden anlamlı düzeyde hem daha fazla zorbalık yaptıklarını hem de daha fazla kurban olduklarını bulmuştur. Arıçak ve diğerleri (2008) internet kullanım sıklığı ile olumsuz davranışlara maruz kalma

arasında pozitif ilişki olduğunu bulmuştur. Yoğun internet kullanmanın hem siber zorba olma hem de siber kurban olma durumunu arttıran önemli bir faktör olduğu görülmektedir (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Hinduja ve Patchin, 2008; Juvonen ve Gross, 2008; Özdemir ve Akar, 2011 Soydaş, 2011; Walrave ve Heirman, 2011; Sarak, 2012).

2.2.7.Siber Zorbalık Eylemleri

Siber zorbalık eylemi çeşitli şekillerde sınıflandırılabilir ya da isimlendirilebilir. Siber zorbalık, can sıkıcı bir yorumdan tutunda ölüm tehditlerine kadar bir dizi eylemi kapsamaktadır. Willard (2007: 265) 7 tür siber zorbalık eylemi belirlemiştir;

Kışkırtma(Flamming): Bir birey ya da bireylere veya internet ortamında karşılaşılan bir gruba yönelik kızgın, kaba, müstehcen mesajlar göndermeyi içeren davranışları kapsar.

Online Zarar Verme (Online Harrashment): Bir kişiye tekrarlı olarak kötü, aşağılayıcı mesajları e-mail ya da diğer text mesajlar yoluyla göndermeyi kapsar.

İftira, Kötüleme (Denigration): Online materyalleri kullanarak birisi hakkında onun itibarına ve arkadaşlıklarına zarar vermek amacıyla, dedikodu yaymak veya söylenti çıkarmak gibi durumları kapsar.

Taklit Etme (Impersonation): Kişinin yerine geçip onun itibar ve arkadaşlıklarına zarar vermek amacıyla başkalarına rahatsızlık verecek materyaller göndermeyi kapsar.

Açığa Çıkarma (Outing and Trickery): Bir kişiyle ilgili hassas, gizli veya utandırıcı bilgileri, resim video vb. materyalleri başkalarına göndermeyi içeren davranışları kapsar.

Dışarıda Bırakma (Exclusion): Bir kişiyi belli bir internet grubundan kasten ve acımasız bir şekilde dışlamayı içeren davranışları kapsar.

Siber Tehdit (Cyber Talking): Sanal ortamda birini yoğun ve tekrarlı bir şekilde tehdit etmek, aşağılama ve korkutmakla ilgili davranışları kapsar.

2.2.8.Siber Zorbalığın Nedenleri

Juvonen ve Gross (2008: 502) bazı elektronik iletişim yöntemleri ve araçları siber zorbalık riskini arttırsa da, bunların yalnızca araç olduğunu ve zorbalığın asıl sebeplerinin bu araçlar olmadığını belirtmektedir.

Ybarra ve Mitchell (2004a: 1313) geleneksel akran zorbalığına uğrayanlar için internetin, onlara karşı üstünlüğü sağlayabildikleri ve bunu telafi edebildikleri bir yer olduğunu, ancak geleneksel akran zorbalığına karışmamış olanlar için ise normalde kişiliğinde olmayan bir saldırganlığı gösteren bir kimlik yarattığını belirtmektedir.

Raskauskas ve Stoltz (2007: 570)'un araştırmasına göre, öğrencilerin %38 eğlenmek, %25'i kendilerini kızdıranlardan intikam almak, %6'sı kendini iyi hissetmek için siber zorbalık yaptığını, %31'inde niye böyle davrandıklarını bilmediklerini söylediklerini bulmuştur. Benzer şekilde Yaman ve Peker (2012: 824), öğrencilerin siber zorbalık yapma nedenlerini daha çok arkadaş ortamı geliştirmek, can sıkıntısını gidermek ve kendisine yapılan yanlış bir tutum veya davranıştan dolayı intikam almak şeklinde bulmuşlardır.

Mishna ve diğerleri (2009: 1224) bazı öğrencilerin şaka için siber zorbalık yaptıklarını, bazı öğrencilerin, siber zorbaların gerçek hayatta zorbalık yapamayan çekingen insanlar olduklarını bu nedenle de siber dünyada zorbalık yaptıklarını ve öğrencilerin internet kullanımında kimliklerin belli olmamasının siber zorbalığı arttıracığını düşündüklerini bulmuşlardır.

Mark ve Ratliffe (2011: 102) siber zorbaların %72'sinin birinden intikam almak, %22'sinin bunu komik buldukları, %17'sinin bunun birilerine zarar verdiğini düşünmedikleri için yaptıklarını, %17'sinin ise bunu neden yaptığını bilmediklerini söylediklerini bulmuşlardır. Ancak Juvonen ve Gross (2008: 502) misilleme ya da intikam için daha farklı bulgulara ulaşmışlardır; okulda zorbalığa maruz kalanların %48'inin tepki gösterdiği, bunların % 60'ının ise okulda karşılık verdiklerini, %28'inin hem okulda hem de siber ortamda, %12'sinin ise siber ortamda misilleme de bulduklarını bulmuşlardır.

Bazı araştırmalar "düşük empati" eğiliminin siber zorbalığın bir nedeni olabileceğini göstermiştir (Dilmaç, 2009; Peker ve diğerleri, 2012; Topçu, 2008). Arıca (2009:176) düşmanca duyguların ve psikotik bulguların siber zorbalığı anlamlı düzeyde açıkladığını bulmuştur. Benzer şekilde Dilmaç (2009: 1303) daha düşük

düzyde “duyguları anlama ve şefkatin,” “ilgi görme ve saldırganlık eğiliminin” siber zorbalığı anlamlı düzeyde yordadığını bulmuştur.

Siber zorbalık aracılığıyla başkalarının üzerinde kontrol kurmayı amaçlama, saldırganca davranmaktan haz alma, arkadaşları arasında saygınlık kazanma çabası, saldırganlık davranışlarını sanal ortamda dile getirme arzusu, intikam alma isteği, sanal zorbalıkta yakalanma ihtimalinin geleneksel zorbalıktan daha zayıf olması ve sanal zorbalıkta kurbanla yüz yüze iletişim kurma zorunluluğunun bulunmaması nedenlerinden dolayı sanal zorbalık davranışlarının yapıldığı ifade edilmektedir (Kowalski ve diğerleri, 2008; Akt. Sarak, 2012: 32).

2.2.9.Siber Zorbalığın Yarattığı Sonuçlar

Konu ile ilgili literatür incelendiğinde, siber zorbalığın çocuk ve gençlerin psiko-sosyal ve akademik gelişimleri üzerinde birçok olumsuz etkisinin olduğu görülmektedir.

Hinduja ve Patchin (2007: 101) siber zorbalığa maruz kalmanın okulda şiddet ve suç davranışları gibi olumsuz gelişimsel ve davranışsal sonuçları olduğunu belirtmektedir. Hinduja ve Patchin (2007: 101) ergenlerle yaptıkları çalışmada siber zorbalığa maruz kalanların %30.6’sının öfke, %34’ ünün hayal kırıklığı, % 21.8’inin üzüntü gibi duygular yaşadığını ve %35’inin ise bu durumu umursamadığını bulmuştur. Beran ve Li (2005: 270) 7-9. Sınıf öğrencileri üzerinde yaptıkları çalışmada siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin; kızgınlık, kırgınlık/üzüntü, kaygı, utanma, ağlama, korku, kendini suçlama, düşük konsantrasyon, düşük başarı ve okula gitmeme gibi tepkiler verdiklerini bulmuşlardır.

Yaman ve Peker (2012: 826) bir grup lise öğrencisi ile yaptıkları çalışmada siber zorbalığa maruz kalan erkek öğrencilerin daha çok öfke; kızların ise üzüntü duygusunu daha yoğun yaşadıklarını ve diğer yoğun yaşanan duygunun ise intikam olduğunu bulmuşlardır. Benzer şekilde Şahin ve diğerleri (2010: 264) bir grup lise öğrencisi ile yaptıkları çalışmada siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin, öfke, aşağılanmışlık, üzüntü, nefret ve intikam alma isteği gibi duygular yaşadıklarını bulmuşlardır.

Ybarra ve diğerleri (2007: 48) ise siber zorbalığa maruz kalmanın okuldan kaçma, silah taşıma ve disiplin cezaları alma gibi okulla ilgili problemleri davranışlara neden olduğunu bulmuşlardır. Bir başka araştırmada da, benzer şekilde, siber

zorbalığa maruz kalan öğrencilerin okula gitmek istemedikleri ve arkadaşlarına artık güvenmedikleri bulunmuştur (Dehue ve diğerleri, 2008: 220).

Genel olarak siber zorbalığa maruz kalan ergenlerin öfke, üzüntü, intikam, yalnızlık, korku ve endişe, aşağılanmışlık, nefret, hayal kırıklığı, utanma, ağlama ve kendini suçlama gibi duygular yaşadıkları görülmektedir (Beran ve Li, 2005; Hinduja ve Patchin, 2007; Şahin ve diğerleri, 2010; Topçu ve diğerleri, 2008; Yaman ve Peker, 2012). Siber zorbalığın yarattığı sonuçlar aşağıdaki tabloda sınıflandırılmış olarak verilmiştir.

Tablo 2: Siber Zorbalığa Maruz Kalmanın Etkileri

Psikolojik Etkiler	Sosyal Etkiler	Akademik Etkiler
Üzüntülü olma	Özsaygının düşmesi	Okula gitmekten korkma
Yoğun bir stres yaşama	Akran ilişkilerinde çatışma	Öğrenmede sorun yaşama
Kendini değersiz hissetme	Başkalarına güvenmeme	Okuldan kaçma
Kendisi hakkındaki bilgilerin öğrenilmesinden utanma	Arkadaşlık ilişkisi kurmada güçlük yaşama	Ders başarısının düşmesi

Yaman ve diğerleri (2011:192)

Tablo 2 incelendiğinde siber zorbalığın, ergen üzerinde kalıcı ve kapsamlı etkiler bıraktığı söylenebilir. Özellikle akademik etkiler dikkate alındığında, ergenlerin geleceklerinin de siber zorbalıktan olumsuz etkileneceğini göstermektedir.

2.3.Utangaçlık

Ergenlik, çocuklukla yetişkinlik arasında kalan bir ara dönemdir. Ergenlik, insanda bedence, boyca büyümenin hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel ve

zihinsel gelişme, değişmelerin olduğu, buluşla başlayan ve bedence büyümenin sona ermesiyle sonlandığı düşünülen özel bir evredir (Kulaksızoğlu, 2001: 34).

Ergenlerin en yaygın ve en önemli duygu ve özelliklerinden birinin utangaçlık ve çekingenlik olduğu belirtilmektedir (Kılıç, 2013: 113, 126). Ergenlerde utangaçlık, içinde bulunulan gelişim döneminin bir özelliği olarak sıklıkla görülür (Boztaş ve Sungur, 2001: 74). Bu çağ, utangaçlık duygusunun ve (eleştiriye yol açacak bir biçimde) dikkati çekme korkusunun yoğun bir şekilde görüldüğü bir dönemdir. Bu evrede küçük kusurlar son derece büyütülür ve bunlar kişinin tüm bilincini kapsar (Yavuzer, 2002: 270). Utangaçlık yaşamın her döneminde yaşansa bile özellikle benmerkezcilik ve kimlik gelişimi ile karakterize edilen ergenlik döneminde doruk noktaya ulaşır (Çivitçi, 2010: 105).

Utangaçlıkla ilgili genel kanı; utangaçlığın bireylerin yaşamını çoğu zaman olumsuz etkilediği yönündedir. Carducci (2000: 39) utangaçlığın insanları kontrol edebildiğini ve onları okul, sosyal ve iş ortamlarında etkisizleştirdiğini, özellikle yeni ve stresli durumlarda bu bireylerin uyum sağlayabilmeleri için daha çok zamana ihtiyaç duyduklarını belirtmektedir.

Bugün utangaçlık, kişinin yaşamını, iş ve toplumsal performansını olumsuz yönde etkileyen önemli bir problem olarak kabul ediliyor. Utangaçlık bireyin okul, iş ve aile yaşamında bir takım sorunlara yol açıyor. İş yaşamında pek çok kişi utangaç olduğu için kendini gösteremiyor, hak ettiği konuma gelemiyor. Okul ve iş hayatında utangaçlığı yüzünden yeteneklerini gösterme fırsatı bulamıyor (Yüksel, 2005: 151).

İlk kez Zimbardo'nun 1975 yılında "Utangaçlık Denilen Toplumsal Hastalık" başlıklı dikkat çekici makalesi ile gündeme gelen utangaçlık, o tarihten bu yana pek çok araştırmaya konu olmuştur (Durmuş, 2006: 14).

Utangaçlığın birbirine yakın/benzer birçok tanımı yapılmıştır. Durmuş (2006: 32), utangaçlığı; bireyin yeni ve tanımadığı ortamlarda yaşadığı tedirginlik duygusu ve kişilerarası ilişkilerde güçlük yaşama durumu, kişilik özelliklerine dayalı davranışlar şeklinde, Türkçapar (1999: 252) yeni veya tanımadığı insanlar karşısında tedirgin ve çekingen tavır alma şeklinde, Enç (1980) başkaları ile olan ilişkiler sırasında duyulan ve doğan davranışları ketleyen rahatsız edici duygu olarak tanımlamıştır. Pilkonis (1977: 596), ise utangaçlığı; sosyal etkileşimlerden kaçınma eğilimi ve sosyal durumlara uygun bir şekilde katılmada başarısız olma durumu olarak tanımlamıştır.

Utangaçlıkla ilgili yapılan tanımlar incelendiğinde neredeyse her araştırmacının kendi tanımını yaptığı görülmektedir. Bazı tanımlarda utangaçlık içedönük, dışa dönük

ayrımından hareket edilerek açıklanırken, bazı tanımlarda çekingen davranışlar ile bağ kurularak açıklanmıştır. Tanımların birleştiği ortak genel noktalar da vardır; buna göre utangaçlık sosyal durumlarda rahat olmayı, başkaları ile sağlıklı ilişkiler kurmayı, yeni insanlarla tanışmayı zorlaştıran bir özelliktir (Durmuş, 2006: 31).

2.3.1.Utangaç Bireylerin Özellikleri

Pek çok insanda gülümseme, uygun koşullarda görüşlerini söyleme, iyi göz kontağı kurabilme, rahat bir beden durusu sergilemek gibi davranışlar spontane olur. Utangaç insanlar doğaları gereği bunları kolaylıkla yapamazlar. Hatta bazı koşullarda nasıl davranacaklarını bilememek gibi karmaşık durumlar yaşamaktadırlar (Durmuş, 2006: 55).

Utangaç insanlar yanlış yapmaktan korkarlar. İletişim kurmak zorunda oldukları bireylerin yüzüne bakamazlar. Sosyal toplumda iletişimi kolaylaştırıcı bu ve benzeri davranışları göstermezler (Scott, 2007; Akt. Özdemir, 2010: 22). Utangaç çocuk ve yetişkinler sosyal yaşamda akranlarından daha ketumlardır. Tanımadıkları biri ile ilk konuşmalarını yaparken oldukça yavaşlardır. Sessizliklerini bozmaları uzun sürelerini alır. Onların konuşmaları daha kısadır ve daha az ayrıntıya inerler ve konuşmaları kısa bir zaman dilimindedir. Daha az göz kontağı kurarken yüzlerine ve vücutlarına sürekli dokunurlar (Crozier, 2002: 460).

Utangaç kişiler kendilerini olumsuz değerlendirme eğilimindedirler ve bu eğilimleri, diğer insanlarla ilişkilerinde (özellikle de kendilerinden daha üstün nitelikli, daha iyi performansa sahip kişilerle) daha açık bir biçimde görülmektedir (Çivitçi, 2010:105). Ergen utangaçlar aşırı şekilde kendilerini düşünmelerinden dolayı dikkatlerini içinde buldukları ortama yöneltmekte güçlük yaşarlar. Yaşadıkları bu güçlük de, onların akademik gelişimlerinin zayıflamasına ve öğretmenleri tarafından olumsuz değerlendirilerek ihmal edilmelerine neden olur (Lawrence ve Bennett, 1992; Akt. Gökçe, 2002: 8). Utangaçlıkla ilgili yapılan çalışmalarda kendi kendini suçlama ve kendi farkındalığının çok yüksek olması, olumsuz değerlendirilme korkusunun ve utangaçlığın önemli belirleyicileri olarak ortaya çıkmıştır. Bireyin sık sık kendini suçlaması ve kendisine yönelik olarak sürekli olumsuz düşünmesi bireyde kendisi hakkında yanlış ve olumsuz inançların oluşmasına neden olur (Yüksel, 2002: 42).

Erözkan (2009: 816) utangaçlık, sosyal kaygı ve öz-saygının yalnızlığı anlamlı düzeyde yordayan önemli değişkenler olduğunu bulmuş ve kişilerarası ilişkilerinde utangaç, sosyal ortamlarda kaygılı, yakın ilişkiler kuramayan özsaygıları düşük bu ergenlerin daha çok yalnızlık yaşayacaklarını belirtmektedir. Benzer şekilde Demirbaş (2009: 53) utangaçlık puanı yüksek lise öğrencilerinin, benlik saygılarının anlamlı düzeyde düşük olduğunu bulmuştur. Gökçe (2002) de lise öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada özsaygı ve yalnızlığın utangaçlığı anlamlı düzeyde yordadığını bulmuştur. Henriksen ve Murberg (2009: 148) ise utangaçlık düzeyi yüksek, 14-16 yaş aralığındaki bir grup öğrencinin anlamlı düzeyde somatik belirtiler gösterdiğini ve duygusal destekle utangaçlık arasında negatif anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuştur. Ayrıca bu öğrenciler okul ilişkilerinde daha fazla stres yaşamaktadır.

Henderson ve Zimbardo (1998; Akt, Yılmaz, 2011: 42), utangaçlık semptomlarını dört grupta ele almaktadır: (1) davranışsal, (2) fizyolojik, (3) bilişsel ve (4) duygusal. Bu alanlarla ilgili belirtilere ise aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 3: Utangaçlık Belirtileri

Davranışsal	Fizyolojik	Bilişsel	Duygusal
Geri çekilme pasiflik	Hızlı kalp atışı	Kendisiyle, başkalarıyla ya da durumla ilgili olumsuz düşünceler geliştirme	Kendi farkındalığı ilgili acı çekme
Göz temasından kaçınma	Ağız kuruluğu	Değerlendirilmekten korkma ve başkası tarafından aptal bulunma korkusu	Utanma
Alçak sesle konuşma	Terleme	Sosyal etkileşimler sonrasında kendi kendini suçlaması	Üzgün olma
Vücut hareketinin ve ya ifadesinin çok az olması ya da abartılı şekilde gülme	Baş dönmesi veya baygınlık hissetme, karın ağrıları	Kendisinin zayıf başkalarının güçlü olduğuna dair olumsuz inançlar geliştirmesi	Yalnızlık
Konuşma Akıcılığındaki bozukluklar	Kişinin kendisini ve ya durumu “gerçek dışı” olarak hissetmesi	Ben yetersiz ve etkileyici değilim düşüncesi	Depresyon
Sinirli davranışlar, elle ve ya yüzle oynama gibi	Kontrolü kaybetme korkusu, delirme veya kalp krizi geçirme korkusu	Utangaç insanın bir şeyleri tahmin etmesi zorunluluğu gibi yanlış bir inanç	Kaygı

Henderson ve Zimbardo (1998; Akt, Yılmaz, 2011: 42)

Tablo 3 incelendiğinde utangaçlığın birey üzerindeki etkileri daha net görülmektedir. Ayrıca bu belirtilerin utangaç bireyi genel olarak “olumsuz” etkilediği de söylenebilir.

2.3.2. Utangaçlığın Gelişimi

Utangaçlığın nedenleri konusunda çeşitli yaklaşımlar olmasına rağmen, anne-baba ve çocuk etkileşiminin önemli olduğu konusunda genel bir düşünce birliği vardır. Ebeveyni tarafından sürekli azarlanan, aşırı korunup kollanan, inisiyatif kullanmasına izin verilmeyen, yetersiz ya da beceriksiz olduğu kendilerine hissettirilen çocuklar ilerideki yaşamlarında utangaç, çekingen, ürkek, kendi başlarına karar veremeyen, sosyal ilişkiler kurmakta zorluk çeken yetişkinler olarak karşımıza çıkıyorlar. (Yüksel, 2002: 38). Utangaçlığın gelişiminde en etkileyici anne-baba tutumu aşırı koruyucu ve otoriter anne-baba tutumudur (Güngör-Aytar, 2007: 16). Crawford ve Taylor (2001: 8) bireyin ailenin davranış kalıpları tarafından biçimlendiğini, çünkü ailenin bireyin dünya görüşü ve davranışlarını belirleyen olumsuz bir güç olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla silik, kendini ifade edemeyen, utangaç anne-babaların çocuklarının da utangaç olmalarının doğal olduğunu belirtmektedirler.

Erişkinler ile yapılan geriye dönük çalışılmalarda sosyal fobi tanısı alan hastalar ailelerini, reddedici ya da aşırı kollayıcı olarak tanımlamışlardır (Öztürk ve diğerleri, 2005: 63).

Utangaçlık sadece çevresel faktörlerle oluşan bir durum değildir. İlgili çalışmalara/görüşlere bakıldığında biyolojik/genetik faktörlerinde etkili olduğu görülmektedir.

Kagan'ın utangaçlığın kaynağının ne olduğu ile ilgili yaptığı çalışmalar, çocuklarda aşırı derecede utangaçlığın kaynağının, çocuğun mizacından, yani çocuğun doğuştan getirdiği özelliklerden, yaratılışından kaynaklanabileceğini göstermektedir. Kagan'a göre kendilerini utangaç olarak tanımlayan kişiler bunun çocukluktan beri olduğunu iddia etmektedirler (Crozier, 2001; Akt. Durmuş, 2006: 52).

Fyer (1993) utangaçlığın genetik geçişini incelemek için yaptığı ikiz çalışmalarında monozigotik ikizlerde utangaçlık davranışı, dizigotik ikizlere göre birbirine daha benzer bulunmuştur. Bununla birlikte genetik katkı çevresel etkenlerin rolünü düşündürecek şekilde orta düzeydedir. Örneğin "Colorada Evlat Edinme

Çalışması" nda, üvey ana-babanın utangaçlıklarıyla, evlatlık bebeklerin utangaçlık dereceleri arasında çevresel etkenlerin rolünü destekler şekilde orta düzeyde bir korelasyon bulunmuştur. Yine bu çalışmada 24 aylıkken evlatlık verilen çocuklarda, biyolojik ebeveynlerin utangaçlık derecesiyle çocukları arasında zayıf düzeyde bir korelasyon saptanmıştır. Bu iki bulgu utangaçlığın hem çevresel hem de belli ölçüde kalıtsal etkenler tarafından belirlendiğini göstermektedir (Türkçapar, 1999: 252).

2.3.3. Utangaçlık ve Bilişim Teknolojisi Araçları İlişkisi

Utangaçlıkla ilgili yapılan bazı bilimsel araştırmaların, utangaçların bilişim araçlarını, özellikle de interneti, kullanma eğilimlerini incelediği ve bulguların genel de bu bireylerin bilişim araçlarını hem daha çok kullanma eğiliminde olduklarını hem de yüz-yüze iletişime göre bu yolla kendilerini daha rahat ifade ettiklerini göstermektedir.

Gerçek yaşamda daha çekingen olan kişiler sanal ortamda daha rahat hareket etmekte ve sanal ortamda arkadaşlıklar kurmada daha başarılı hale gelebilmektedirler (Özen ve Korukçu-Sarıcı, 2010:150). Utangaç ve nevrotik bireylerin sanal dünyada, gerçek dünyada olduğundan daha fazla vakit geçirmeye başladıklarını gösteren araştırmaların da olması, utangaç bireylerin interneti sosyal iletişim için daha uygun bulduklarının kanıtı olarak gösterilebilir (Öztürk ve Özmen, 2011: 1797).

Gençlerde teknoloji kullanımı ve utangaçlığı belirlemeye yönelik bir araştırmada bilgisayar, cep telefonu ve televizyon gibi teknolojik araçların kullanımının utangaçlarda utangaç olmayanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur (Henderson ve Zimbardo, 2005; Akt. Durmuş, 2006: 68).

Ebelin-Witte ve diğerleri (2007: 715) utangaç öğrencilerin, yaş ortalaması 19.2 olan 88 üniversite öğrencisi, interneti daha fazla kullandığını ve zayıf sosyal ilişkilerinden dolayı bilgisayarla iletişimi daha çok tercih ettiklerini; bu durumun bazı riskler, problemler internet kullanımı gibi, yaratmasına rağmen bu şekilde dünya ile daha rahat iletişim kurduklarını bulmuşlardır.

Yang ve Tung (2007: 94) lise öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmada, internet bağımlılığı olan grubun olmayan gruba göre iki kat daha fazla internet kullandığını ve utangaç, depresif ve benlik saygısı düşük öğrencilerin bağımlı olma olasılıklarının bu özelliklere sahip olmayan öğrencilere göre daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Bir başka araştırmada ise; utangaçlıkla Facebook'ta geçirilen zaman arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Ayrıca utangaçlık düzeyi yükseldikçe Facebook'ta sahip olunan arkadaş sayısını daha az görme eğilimi arasında da negatif ama anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür; utangaçlar Facebook'ta daha fazla arkadaşa sahip olmalarına rağmen arkadaşlarının az olduğunu bildirmişlerdir. Önemli bir bulguda utangaçlıkla Facebook hesabına sahip olmayı önemli bulma eğilimi arasında pozitif bir ilişkinin olduğu bulgusudur. Bir diğer bulgu ise utangaçların online iletişim kurmayı sözel ve ya yüz-yüze iletişim kurmaktan daha çekici bulduklarındır (Orr ve diğerleri, 2009: 339). Ancak Ryon ve Xenos (2011), bu araştırmanın aksine, Facebook kullanım sıklığı ile utangaçlık arasında anlamlı bir ilişki olmadığını bulmuşlardır.

Yılmaz (2010) psikiyatri kliniğine başvuran (her hangi bir nedenle) 60 ve başvurmayan (kontrol grubu) 30 çocuk ve ergenle yaptığı çalışmada hem hasta hem de normal grubun utangaçlık puanları ile internet kullanımı ve bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki olmadığını bulmuştur. Benzer şekilde Öztürk ve Özmen (2011) utangaçlığı problemlili internet kullanımının bir yordayıcısı olarak bulmalarına karşın, utangaçlığın aynı ölçeğin alt boyutu olan aşırı kullanımı yordamadığını bulmuşlardır.

Yukarıdaki araştırma bulgularına bakıldığında utangaç bireylerin, utangaç olmayanlara göre, iletişimde internet ve bilişim araçlarını daha çok kullanma eğiliminde olduklarını ve bu yolla kendilerini daha rahat ifade ettikleri söylenebilir. Ancak sınırlı sayıda da olsa bu eğilimin aksini bulgulayan araştırmaların olduğu da görülmektedir.

2.4. İlgili Araştırmalar

2.4.1. Türkiye'de Yapılan Araştırmalar

Manap (2012) 6., 7., ve 8. Öğrencilerinin siber zorbalık eğilimlerini incelemek amacıyla toplam 1142 öğrenci üzerinde yaptığı araştırmada; kız öğrenciler arasında siber zorbalığın erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha düşük olduğunu, sınıf düzeyi yükseldikçe siber zorbalığın anlamlı düzeyde arttığını, sosyal paylaşım-sohbet sitelerini ziyaret eden öğrencilerle eğitim, ödev-forum sitelerini ziyaret eden öğrencilerin siber zorbalık düzeyleri arasında anlamlı farklılık olduğunu, internete her

gün giren öğrencilerin haftada iki-üç kere giren öğrencilere göre siber zorbalık düzeylerinin anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu, sosyo-ekonomik düzeyini yüksek algılayan öğrencilerin, orta algılayan öğrencilere göre siber zorbalık eğilimlerinin anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu ve son olarak, aksiyon/macera, korku/gerilim, savaş ve bilim kurgu dizi ve filmlerine ilgi duyan öğrencilerin romantik/aşk ve komedi türü dizi ve filmlere ilgi duyan öğrencilere göre siber zorbalık düzeylerinin anlamlı düzeyde daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Kınay (2012) siber zorbalık duyarlılığının bilgi güvenliği ile ilişkisini incelemek amacıyla İstanbul'da liseye devam eden 368 öğrenci üzerinde yaptığı çalışmada, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre bilgisayar ve internet kullanımında daha fazla riskli davranış gösterdiğini aynı zamanda daha korumacı davrandığını, tehlike algısının ve suça maruziyetin siber zorbalık duyarlılığını yordadığını, siber zorbalığa ilişkin duyarlılıkta ise kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha duyarlı olduğunu, son olarak araştırmaya katılan öğrencilerinden interneti günlük ortalama olarak 1 saatten az kullanan öğrencilerin Riskli Davranış Puanı, Korumacı Davranış Puanı, Suça Maruziyet Puanı ve Tehlike Algısı Puanları en düşük olmasına rağmen siber zorbalığa ilişkin duyarlılıklarının en yüksek olduğunu bulmuştur.

Peker ve diğerleri (2012), 330 lise öğrencisi üzerinde yaptıkları çalışmada, boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığını incelemişlerdir. Analizler boyun eğici davranışların siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilişkili olduğunu ve boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık arasındaki ilişkiye cinsiyetin tam aracılık ettiğini göstermiştir. Buna karşın boyun eğici davranışlar ile siber mağduriyet arasındaki ilişkide ise cinsiyetin aracılık etkisinin bulunmadığı belirlenmiştir.

Serin (2012) ergenlerde siber zorbalık /siber mağduriyet yaşantılarını ve bu davranışlara ilişkin öğretmenlerin ve eğitim yöneticilerinin farkındalık düzeylerini incelemek amacıyla, 5., 6., 7. ve 8. Sınıflarında toplam 4291 öğrenci ile bu okullarda görevli müdür ve müdür yardımcısı ve öğretmen olmak üzere toplam 916 kişiden oluşan bir örneklem üzerinde çalışmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, öğrencilerin % 26.52'sinin siber zorbalığa bir şekilde karıştığı görülmüştür. Öğrencilerin % 9.42'sinin siber zorbalık yaptıkları, % 11.79'unun siber mağdur oldukları ve % 5.31'inin ise hem siber zorba hem de siber mağdur oldukları bulunmuştur. Siber zorbalık davranışlarında

bulunma / siber zorbalık davranışlarına maruz kalma yaygınlığı cinsiyete göre incelendiğinde, kız öğrencilerin erkek öğrencilerden hem daha az siber zorbalık davranışlarında buldukları hem de daha az siber mağdur oldukları belirlenmiştir.

Okul yöneticilerinin % 53,2'si, öğretmenlerin % 47,6'sının daha önceden "siber zorbalık" şeklinde bir kavramı duydukları, yöneticilerin % 58,7'sinin ve öğretmenlerin % 58,3'ünün ise bu kavramın tanımını bildikleri görülmüştür. Okul yöneticilerinin % 51,7'sinin, öğretmenlerin % 65,4'ünün siber zorbalığa karşı herhangi bir önleyici çalışmada bulunmadıkları görülmüştür. Araştırma sonucunda elde edilen bulgulara göre, okul yöneticilerinin % 6,3'ünün, öğretmenlerin ise % 7.6'sının siber zorbalığa maruz kaldıkları bulunmuştur.

Özdemir ve Akar (2011) örneklemini 336 lise öğrencisinin oluşturduğu ve lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından inceledikleri araştırmalarında örneklemin, % 14'ünün son bir ay içerisinde siber zorbalığa maruz kaldığını, %10'unun ise siber zorbalık yaptığını bulmuştur. Siber zorbalığın en sık yaşandığı siber ortamların başında ise sosyal paylaşım siteleri ve cep telefonları geldiği bulunmuştur. Yaş, sınıf düzeyi ve internet kullanım süresi gibi değişkenlerin siber zorbalık üzerinde bir etkisinin olmadığı bulunmuştur. Buna karşın günlük internet kullanım süresi 5 saati aşan katılımcıların diğer gruplara(günlük 1, 2, 3, ve 4 saat kullananlar) göre daha fazla siber zorbalık yaptıkları saptanmıştır. Cinsiyet değişkeninin ise siber kurban olma üzerinde her hangi bir etkisinin olmadığı ancak, erkeklerin anlamlı düzeyde kızlardan daha fazla siber zorbalık yaptıkları bulunmuştur.

Burnukara (2009) ilk ve orta ergenlikte geleneksel ve sanal akran zorbalığına ilişkin betimsel çalışmasında, 6., 7., ve 8. ilköğretime ve 9, 10, 11 ve 12. Sınıf liseye devam eden toplam 836 öğrenci örneklemini oluşturmuştur. Araştırmaya katılan ergenlerin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanma oranları, % 89'unun kendisine ait bir cep telefon, % 78,4'ünün kendisine ait bir bilgisayar olduğunu ve % 97.5'inin de internet kullanıcısı olduğu şeklinde bulunmuştur. Ergenlerin cep telefonu ve internet kullanım sürelerinin cinsiyete göre değişmediği, lise öğrencilerinin anlamlı düzeyde daha fazla internet kullandıkları ve bilgisayar kullanım becerisi konusunda ortaokul öğrencilerinden kendilerini daha iyi algıladıkları bulunmuştur. Ergenlerin % 37.61'ini kendi odalarında, %17.21'ini evde yatak odalarının dışında, % 16.57'sini internet kafede, % 12.75'inin bir akrabalarının evinde, % 8.78'ini arkadaşlarının evinde, % 5.17'sinin okulda ve % 1.91'inin diğer yerlerde internet kullandığı bulunmuştur.

Ergenlerin % 20.09'unu ev ödevi, % 16.48'ini anlık mesajlaşma (MSN Messenger/Yahoo/Mynet), %16,4'ünün müzik, film ya da program indirmek, % 14.55'ini oyun oynamak, % 12.65'inin internette gezinmek/sörf yapmak, % 10.14'ünün e-posta göndermek/almak, % 6.31'inin sohbet odaları, % 2.13'ünü alış- veriş yapmak ve % 1.24'ünü de diğer amaçlar için interneti kullandıkları bulunmuştur. Ergenlerin %5.8'inin sanal zorba, %10 nun sanal kurban, %5.9'unun sanal zorba-kurban ve %78.3'ünün ise karışmayan pozisyonunda olduğu bulunmuştur. 7. Sınıfların 9., 10., ve 11. Sınıflara göre anlamlı düzeyde daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığı ve erkeklerin kızlara göre anlamlı düzeyde daha fazla siber zorbalık yaptıkları bulunmuştur. Bunun yanı sıra, araştırmada geleneksel zorbalık ile sanal zorbalık arasında % 29'luk bir örtüşme olduğu, fiziksel ortamda zorba olan ergenlerin % 36'sının aynı zamanda sanal zorba, fiziksel ortamda kurban olan ergenlerin % 28'nin aynı zamanda sanal ortamda kurban, fiziksel ortamda zorba/kurban olan ergenlerin % 28'nin de sanal ortamda zorba/kurban olduğu bulunmuştur.

Arıca (2009) Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesinde 695 kişilik (247 erkek ve 448 kadın) lisans öğrencileri ile yaptığı çalışmada siber zorbalık ile psikiyatrik belirtiler arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin %19,7'sinin hayatında en az bir kez siber zorbalık yaptığını, %54,4'ünün ise en az bir kez siber kurban olduklarını belirttikleri bulunmuştur. "Düşmanca duygular ve psikotik belirtilerin" siber zorbalığı anlamlı olarak yordayan iki temel değişken olduğu ve "kişiler arası duyarlılık ve psikotik belirtilerin" de siber zorbalığa karışmayı anlamlı derecede açıkladığı bulunmuştur. Son olarak daha önceden siber zorbalık yapmış olmanın gelecekte de bu tür eylemlerde bulunma olasılığını artırdığı bulunmuştur.

Dilmaç (2009) Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesinde 666 lisans öğrencisi (231 erkek, 435kız) ile yaptığı çalışmada, psikolojik ihtiyaçlar ile sanal zorbalık arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin % 22,5'i en az bir kere sanal zorbalık yaptıklarını belirttiklerini, % 55,3'ünün ise hayatlarında en az bir kere sanal zorbalığa maruz kaldıklarını ifade ettikleri bulunmuştur. Ayrıca "duyguları anlamamanın" sanal zorbalığı negatif, "saldırganlık" ve "ilgi görme" psikolojik ihtiyaçlarının ise pozitif yordadığını bulmuştur. Benzer şekilde "sebat ve yakınlık" psikolojik ihtiyaçlarının sanal kurban olmayı negatif, "değişiklik ve düzen" psikolojik ihtiyaçlarının ise pozitif yordadığını bulmuştur.

2.4.2. Yurtdışında Yapılan Araştırmalar

Walrave ve Heirman (2011), Belçika'da siber zorbalığın yaygınlığını ve doğasını belirlemek için 12-17 yaş aralığında, 1318 orta okul (secondary school) öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada, öğrencilerin %34.2'sinin siber zorbalığa maruz kaldığını ve 21.2'sinin ise siber zorbalık yaptığını bulmuşlardır. Yaş büyümesi ve internet kullanım süresinin uzamasının zorbalığı arttığı, cinsiyetin etkili bir değişken olmadığı ancak kızların daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığı, hem zorbaların hem de kurbanların iletişim teknolojilerinin kullanımı konusunda kendilerini uzman/iyi gördükleri bulunmuştur. Siber kurban olmayı yordayan en iyi değişken, geçmişte siber zorba olmadır (bunların kurban olma olasılıkları 6 kat daha fazladır) ve kurban olmada ikinci önemli değişkenin sohbet odasında kendinden büyüklerle iletişim kurmak ve başkalarına mail şifrelerini vermek olduğu bulunmuştur. Siber zorbalığa maruz kalmış olmak, siber zorba olmada en önemli yordayıcıdır (bunların siber zorba olma olasılığı 9 kat daha fazladır). Diğer değişkenler ise internet erişiminin kendi odasında olması, daha fazla internet kullanmak, kendini bilgisayar konusunda yeterli görmek, daha büyük olmak ve erkek olmak gibi değişkenler siber zorbalığı artıran değişkenlerdir.

Bauman (2010) Örneklemini Southwestern United States merkezinde yaşayan 221 orta okul 5-8. sınıf öğrencisinin oluşturduğu araştırmada öğrencilerin teknolojiye yakınlıkları ve bir okul yılı boyunca yaşadıkları sanal zorbalık deneyimleri araştırılmıştır. Örneklemin %3'ünün sanal zorba, %4'ünün sanal kurban, %5'inin sanal zorba-kurban, sonuçta toplamda öğrencilerin %12'sinin bir şekilde sanal zorbalığa karıştıkları bulunmuştur. Sanal zorba ve sanal kurban olmada cinsiyet açısından anlamlı bir fark olmadığı, sanal kurban olmada sınıf düzeyi açısından bir fark olmadığı ancak, 5. Sınıfa giden öğrencilerin 6., 7., 8. Sınıflara gidenlere göre anlamlı düzeyde daha az sanal zorbalık yaptıkları bulunmuştur. Sanal zorbalık ve ergenin riskli internet kullanımı arasında ve çocuğun teknolojiyi kullanımı ile sanal kurban olma arasında anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Riskli internet kullanımı ve sanal kurban olma sanal zorba olmanın en iyi yordayıcısı olarak bulunmuştur.

Yaşanan sanal zorbalık olayı üzerine hissedilen üzüntüyü, kendini suçlama davranışının yordadığı bulunmuştur.

Diden ve diğeri (2009) zihinsel ve gelişimsel yetersizliği olan öğrenciler arasında sanal zorbalığın yaygınlığını araştırmak amacıyla zihinsel ve gelişimsel yetersizliği bulunan 12-19 yaş arasında 140 öğrenci üzerinde araştırma yapmıştır. Sanal zorbalık, kişisel özellikler, depresyon ve kendine güven ile ilgili ölçekler uygulanmıştır. Öğrencilerin % 4-9 'unun haftada en az bir kere sanal zorbalık yaptığı ve ya kurban olduğu bulunmuştur. Araştırmada sanal zorbalık statüleri ile yaş ve cinsiyet faktörleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur. İnternet kullanımı, toplam zeka ve sözel zeka ile zorbalık yapma arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu bulunmuştur. İnternet kullanımı ve zeka düzeyi arttıkça zorbalık yapmanın arttığı, kurban olma ile kendine güven arasında negative bir ilişki, depresyon ve kurban olma arasında pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca zorbalığa maruz kalan gençlerin daha çok depresyon yaşadığı ve kendilerine güvenlerinin daha düşük olduğu bulunmuştur.

Hinduja ve Patchin (2007) ABD'de siber zorbalığın sonuçlarını araştırdıkları araştırmalarında, yaş ortalaması 14.7 olan 1388 ergen üzerinde internet ortamında yaptıkları araştırmada, katılımcıların haftada ortalama 18 saat internet kullandığını ve erkeklerin % 32'sinin, kızların ise % 36'sının siber zorbalığa maruz kaldığını bulmuşlardır. Gençlerin en çok sohbet odalarında ve internet aracılığı ile gönderilen mesajlar aracılığıyla siber zorbalığa maruz kaldığı ve gençler siber zorbalığa maruz kaldıklarında %21.8'inin üzüntü, %30.6'sının öfke, %34'nün ise korku hissettiği ve %35'inin rahatsız olmadığı bulunmuştur. Ayrıca siber zorbalığa maruz kalma ile problemler arasında pozitif bir ilişkinin olduğu bulunmuştur.

Beran ve Li (2005) Kanada'da 7-9. Sınıfa devam eden 432 öğrenci üzerinde yaptıkları araştırmada siber zorbalığa maruz kalmanın yarattığı tahribatı belirlemeye çalışmışlardır. Öğrencilerin yaklaşık dörtte birin sanal zorbalığa karıştığı, %23'ünün son zamanlarda birkaç kez, %45'inin bir ya da iki kez karıştığı ve %42'sinin hiç karışmadığını, sonuç olarak araştırmaya katılanların %23'ünün birkaç kez yada daha fazla siber zorbalığa maruz kaldığı bulunmuştur. Siber zorbalık deneyimine cinsiyet ve sınıf değişkeni açısından bakıldığında her hangi bir farkın olmadığı görülmüştür. Siber zorbalığa maruz kalan öğrencilerin %32'sinin kızgınlık, %21'inin kırgınlık/üzüntü, %13'ünün kaygı, %11'inin utanma, %9'unun ağlama, %13'ünün korku, %11'inin kendini suçlama, %16'sının düşük konsantrasyon, %5'inin düşük başarı ve %2'sinin okula gitmeme gibi tepkileri "birkaç kez" gösterdikleri bulunmuştur.

III. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu araştırmada ilişkisel tarama tipi araştırma modeli kullanılmıştır. Bu bölümde, araştırmanın evren ve örneklemini, kullanılan veri toplama araçları, verilerin toplanmasında izlenen işlem yolu ve elde edilen verilerin istatistiksel analizine ilişkin bilgiler yer almaktadır.

3.1. Evren-Örneklem

Araştırmanın evrenini, Malatya il merkezinde genel liseye devam eden lise öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini, 2009-2010 Eğitim-öğretim yılında, Malatya il merkezinde tesadüfen seçilen 7 genel lisede (H.A. Akıncı Lisesi, Malatya Lisesi, 20 Mayıs Turgut Özal Vakfı Lisesi, Sümer Lisesi, Malatya Anadolu Lisesi, Turgut Özal Anadolu Lisesi ve Cumhuriyet Anadolu Lisesi) öğrenim gören 9., 10. ve 11. Sınıfa devam eden 922 öğrenci oluşturmuştur. Aşağıda Tablo 1’de örneklemin sınıf-cinsiyet dağılımı verilmiştir.

Tablo 4: Örneklem Sınıf-Cinsiyet Dağılımı

Cinsiyet	9. Sınıf		10. Sınıf		11. Sınıf		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Kız	153	51.7	175	55.7	167	53.5	495	53.7
Erkek	143	48.3	139	44.3	145	46.5	427	46.3
Toplam	296	100	314	100	312	100	922	100

3.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, katılımcıların siber zorba ve kurban olma düzeylerini belirlemek için Erdur-Baker ve Kavşut (2007)'un geliştirdiği ve Topçu (2008)'nin revize ettiği Siber Zorbalık Envanteri (SZE), utangaçlık düzeylerini belirlemek için Güngör (2001) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Utangaçlık Ölçeği ve katılımcıların demografik özelliklerini belirlemek üzere araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

3.2.1. Siber Zorbalık Envanteri (SZE)

Erdur-Baker ve Kavşut (2007) tarafından geliştirilen anket formu, Topçu (2008) tarafından Siber Zorbalık Envanteri (SZE) olarak geliştirilmiştir. SZE, tek boyutlu, 4 dereceli likert tipi olup 26 madden oluşmaktadır. SZE tek form olmasına karşın cevaplama sütunu ikiye ayrılmış ve denek bir soru için iki tane işaretleme yapmaktadır; böylece deneğin hem zorba hem de kurban puanı ölçülmektedir. *Hiç(1), bir kez(2), iki-üç kez(3), üçten çok(4)* şeklinde puanlanmakta ve alınabilecek en düşük puan 26, en yüksek puan ise 104'dür.

3.2.2. Siber Zorbalık Envanteri (SZE)'nin Geçerlik ve Güvenirliği

34 madde olarak yazılan envanter gerekli düzeltmelerden sonra 26 madde olarak analiz edilmiş ve madde faktör yüklerinin .08 ile .68 aralığında olduğu bulunmuştur. Faktör yükü .08, .23 ve .27 olan 3 maddeden ikisi (.08, .23) veri analizine sokulmamış ancak faktör yükü .27 olan madde teorik olarak her hangi bir sorun yaratmayacağı gerekçesiyle korunmuştur. Dolayısıyla envanter maddelerinin (24 madde) faktör yükleri .27 ile .68arasındadır. SZE'nin güvenirligi için iç tutarlığına bakılmış ve Cronbach Alfa katsayısı ise .86 olarak bulunmuştur (Topçu, 2008).

Bu çalışma kapsamında yapılan geçerlik ve güvenirlilik çalışmasında ise SZE'nin zorbalık formunun tek faktörlü olduğu, birinci faktörün toplam varyansın % 29.249'unu açıkladığı, toplam varyansın ise %54.636 olduğu ve madde faktör yüklerinin .34 ile .64 aralığında olduğu bulunmuştur. SZE'nin zorbalık formunun güvenirligi için içtutarlılığına bakılmış ve Cronbach Alfa katsayısı .88 olarak bulunmuştur. Benzer şekilde SZE'nin kurban formunun da tek faktörlü olduğu, birinci faktörün toplam

varyansın % 24.937'sini açıkladığı, toplam varyansın ise %49.957 olduğu ve madde faktör yüklerinin .34 ile .58 aralığında olduğu bulunmuştur. SZE'nin kurban formunun güvenilirliği için içtutarlılığına bakılmış ve Cronbach Alfa katsayısı .86 olarak bulunmuştur (Siber Zorbalık Envanteri için bkz. Ek-3).

Tablo-5'te her iki formun da faktör yükleri, özdeğer ve varyanslarına yer verilmiştir.

Tablo 5: SZE'nin Faktör Yükleri

Madde	Zorba	Kurban
Z-K 1	,482	,385
Z-K 2	,349	,556
Z-K 3	,526	,348
Z-K 4	,563	,505
Z-K 5	,591	,555
Z-K 6	,638	,569
Z-K 7	,616	,547
Z-K 8	,404	,555
Z-K 9	,341	,467
Z-K 10	,493	,465
Z-K 11	,523	,531
Z-K 12	,581	,499
Z-K 13	,571	,524
Z-K 14	,583	,457
Z-K 15	,532	,582
Z-K 16	,604	,554
Z-K 17	,460	,388
Z-K 18	,606	,570
Z-K 19	,630	,534
Z-K 20	,645	,518
Z-K 21	,529	,501
Z-K 22	,534	,404
Z-K 23	,503	,391
Z-K 24	,530	,470
Özdeğer	7,022	5,985
Açıklana varyans	29,249	24,937
Açıklanan toplam varyans	54,636	49,957

3.2.3. Utangaçlık Ölçeği

Utangaçlık ölçeği ilk olarak Cheek (1990) tarafından 13 madde olarak geliştirilmiş ve geçerliliği .96, güvenirliliği ise .88 olarak bulunmuştur (Güngör, 2001:19). Ölçek daha sonra Güngör (2001) tarafından 300 üniversite öğrencisine uygulanarak Türkçe'ye 20 madde olarak uyarlanmıştır. 20 maddelik ölçek, 5 basamaklı likert tipi ve tek boyutlu olup “*bana hiç uygun değil(1), uygun değil(2), kararsızım(3), bana uygun(4), bana çok uygun(5)*” şeklinde puanlanmakta ve alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan ise 100'dür. Puanın yüksek olması bireyin kendini ”utangaç” olarak algıladığı biçiminde değerlendirilmektedir (Güngör, 2001: 20).

3.2.4. Utangaçlık Ölçeği'nin Geçerlik ve Güvenirliği

Güngör (2001) tarafından uyarlanan ölçeğin, test-tekrar test yöntemiyle elde edilen güvenirlik katsayısı .83, Cronbach alfa katsayısı ise .91 olarak bulunmuştur. Ölçeğin geçerliliği için “benzer ölçek geçerliliği kullanılmış ve bu amaçla Sosyal Durumlarda Kendini Değerlendirme Envanteri (SDKDE) iki ölçek arasındaki ilişki .78 olarak bulunmuştur. Yapı geçerliliği amacıyla yapılan faktör analizinde ölçeğin madde faktör yüklerinin .32 ile .75 aralığında ve tek boyutlu bir ölçek olduğu bulunmuştur (Güngör, 2001: 21). Gökçe (2002) ise lise öğrencileri için yaptığı geçerlik-güvenirlik çalışmasında, ölçeğin güvenirliği için 9.,10. Ve 11. Sınıf toplam 104, geçerliliği için ise toplam 329 öğrenciye uygulamıştır. Ölçeğin geçerliği için ölçüt ölçek yöntemini kullanmış olup ölçüt ölçek olarak Sosyal Durumlarda Kendini Değerlendirme Envanteri (SDKDE)'ni kullanmıştır; her iki ölçek arasındaki ilişkiyi .75 olarak bulmuştur. Yapı geçerliği için yapılan faktör analizinde ölçeğin tek boyutlu ve madde faktör yüklerinin .30 ile .68 aralığında olduğu bulunmuştur. Ölçeğin güvenirliği için ise test-tekrar test yöntemi kullanılmış ve Pearson Momentler Çarpımı Korelasyonu .81, Cronbach Alfa katsayısı ise .87 olarak bulunmuştur.

Bu çalışma kapsamında yapılan güvenirlik çalışmasında ise Utangaçlık Ölçeği'nin güvenirliği için içtutarlılığına bakılmış ve Cronbach Alfa katsayısı .85 olarak bulunmuştur (Utangaçlık Ölçeği için bkz. Ek-4).

3.2.5. Kişisel Bilgi Formu

Kişisel bilgi formu, araştırmacı tarafından geliştirilen, öğrencilerin yaş, cinsiyet, sınıf, gelir, anne-baba eğitim durumu, cep telefonuna sahip olma, internet ve cep telefonu kullanma süresi, anne, baba ve öğrencinin kendisinin bilgisayar/internet kullanma becerisini algılayış düzeyini belirlemek üzere kullanılan toplam 11 sorudan oluşan bir formdur (Bkz. Ek-2).

3.2.6. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın verileri, gerekli izinler alındıktan sonra, 2009-2010 eğitim-öğretim yılının mayıs ayında araştırmacı tarafından toplanmıştır. Araştırmacı okul idareleri ve öğretmenlerle görüşerek uygun gün ve saatlerde sınıflara girerek bütün ölçekleri kendisi uygulamıştır. Araştırmacı uygulama öncesinde öğrencilere gerekli açıklamaları yapmış ve araştırmanın amacı, toplanan bilginin nasıl kullanılacağı konusunda öğrencileri bilgilendirerek öğrencilerin maksimum düzeyde güdülenmelerini sağlamaya çalışmıştır. Bu şekilde toplanan bilginin güvenilirliğini arttırmak amaçlanmıştır. Veri analizinde SPSS-17 kullanılmış; bağımsız gruplar için t-testi (Independent Samples Test), tekyönlü varyans analizi (One-Way-Anova), basit-ikili regresyon, Scheffe çoklu karşılaştırma ve kategorik değişkenler için Kay-Kare (Chi-Square χ^2) testi kullanılmıştır. Bütün analizlerde %95 güven aralığı esas alınmıştır.

IV. BÖLÜM

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın amaç ve alt problemleri doğrultusunda yapılan analiz sonuçları sunulmuştur. Önce örneklemin demografik değişkenlerine ve ölçeklerden alınan puanlara ilişkin betimsel istatistiklere, devamında ise araştırmaya konu değişkenlere ilişkin çıkarımsal analizlere yer verilmiştir.

4.1. Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Örneklemin sınıf ve cinsiyet dağılımına ilişkin bulgulara yöntem bölümünde yer verildiği için burada ayrıca yer verilmemiştir. Tablo 6'ya bakıldığında yaş dağılımında yığılmanın toplamda %92.9 ile 15 (%25.8), 16 (%33.0) ve 17 (%34.1) yaş gruplarına dağıldığı görülmektedir. Aynı tabloda gelir dağılımına bakıldığında örneklemin büyük çoğunluğunun (%59) aylık gelirin 0-1250 TL aralığında ve oldukça düşük, %36.9'unun 1300-2900 TL, %4.1'inin 3000 TL ve üzerinde olduğu görülmektedir.

Tablo 6: Örneklemin yaş ve aylık gelir (TL) dağılımı

		f	%	Yığ.%
Yaş	14	17	1.8	1.8
	15	238	25.8	27.7
	16	304	33.0	60.6
	17	314	34.1	94.7
	18	49	5.3	100.0
	Toplam	922	100.0	
Aylık Gelir	0-700	185	20.1	20.1
	750-1250	359	38.9	59.0
	1300-1800	229	24.8	83.8
	1850-2350	64	6.9	90.8
	2400-2900	47	5.1	95.9
	3000 ve üzeri	38	4.1	100.0
	Toplam	922	100.0	

Tablo 7: Örneklemin anne-baba eğitim durumu

		Anne			Baba		
		f	%	Yığ. %	f	%	Yığ. %
Eğitim	Okur-yazar	90	9.8	9.8	23	2.5	2.5
	İlkokul	372	40.3	50.1	188	20.4	22.9
	Ortaokul	179	19.4	69.5	177	19.2	42.1
	Lise	204	22.1	91.6	336	36.4	78.5
	Üniversite	77	8.4	100.0	198	21.5	100.0
	Toplam	922	100.0		922	100.0	

Tablo 7’de örneklemin anne-baba eğitim durumuna bakıldığında hem annenin (%81.8) hem de babanın (%76.0) eğitim düzeylerinin ağırlıklı olarak ilkokul-lise aralığında olduğu görülmektedir.

Tablo 8: Örneklemin cep telefonu ve internet kullanım süre ve sıklığı

		f	%	Yığ. %
Tlf. Kul. süresi	Hiç kul.	110	11.9	11.9
	1 yıl	118	12.8	24.7
	2 yıl	142	15.4	40.1
	3 yıl ve üzeri	552	59.9	100.0
	Toplam	922	100.0	
İnt. Kul. sıklığı	Hiç kul.	52	5.6	5.6
	Haftada 4 saat	219	23.8	29.4
	Haftada 6 saat	109	11.8	41.2
	Haftada 8 saat	236	25.6	66.8
	Haftada 10 saat ve üzr.	306	33.2	100.0
	Toplam	922	100.0	

Tablo 8'e bakıldığında örneklemin %88.1'inin cep telefonu, %94.4'ünün internet kullandığı görülmektedir. Tablo 8'de ayrıca kullanım süreleri ayrıntılı verilmiştir.

Tablo 9: Örneklemin anne-baba ve kendilerinin bilgisayar/internet kullanma yetkinliklerine ilişkin algıları

		Anne			Baba			Kendisi		
		f	%	Yığ. %	f	%	Yığ. %	f	%	Yığ. %
Bilgisayar/ internet kullanma düzeyi	Hiç/yok	465	50.4	50.4	279	30.3	30.3	21	2.3	2.3
	Kötü	128	13.9	64.3	111	12.0	42.3	23	2.5	4.8
	Orta	211	22.9	87.2	222	24.1	66.4	103	11.2	15.9
	İyi	88	9.5	96.7	194	21.0	87.4	363	39.4	55.3
	Çok iyi	30	3.3	100.0	116	12.6	100.0	412	44.7	100.0
	Toplam	922	100.0		922	100.0		922	100.0	

Tablo 9' a bakıldığında öğrencilerin sırasıyla anne (%50.4), baba (%30.3) ve kendilerinin (%2.3) bilgisayar/internet kullanma yetkinliklerini "hiç/yok" düzeyinde, "çok iyi" düzeyinde ise anne (%3.3), baba (%12.6) ve kendilerini (%44.7) oranlarında algıladıkları görülmektedir.

4.2. Verilerin Dağılımının İncelenmesi

Tablo 10 oluşturulmadan önce puanların normal dağılımı incelenmiş ve utangaçlık puanlarının dağılımının “normallik” standardını karşıladığı ancak zorba ve kurban puanlarının dağılımında ciddi sapma olduğu görülmüştür.

Önce toplam 13 uç puan atılmış ancak dağılımın normale yaklaşmadığı görülmüştür. Hem zorba hem de kurban puanlarının aşırı pozitif çarpıklık göstermeleri dolayısıyla logaritmik dönüştürme yoluna gidilmiştir. “Dönüştürmeler puanların normal dağılıma dönüşmesini garanti etmez, ancak normale, eskisine göre daha yaklaşık bir dağılım elde edilir” (Büyüköztürk, 2008: 43). Dönüştürme sonrasında çarpıklık-basıklık katsayıları zorba puanı için 1.39-1.37, kurban puanı için ise 1.49-1.84 olmuş ve nispeten normale (± 1) yaklaşmıştır. Ayrıca 922 öğrenciden oluşan örneklem, 13 formun atılmasıyla 491’i kız, 418’i erkek olmak üzere toplam 909’a düşmüştür. Bütün çıkarımsal analizler, örneklemin son şekli ve dönüştürülen puanlarla yapılmıştır.

Tablo 10: Örneklem ölçeklerden (SZE ve Utangaçlık) aldığı minimum-maximum puanlar, aritmetik ortama, ortanca, mod, standart sapma, çarpıklık ve basıklık değerleri

Ölçekler	N	\bar{X}	Ortanca	Mod	Ss	Ç.K.	B.K.	Min.	Max.
S.Zorba	909	1.46	1.43	1.38	.09	1.39	1.37	1.38	1.85
S.Kurban	909	1.44	1.41	1.38	.08	1.49	1.84	1.38	1.76
Utangaçlık	909	52.16	52.0	42.0	14.78	.26	-.51	23	96

4.3. Öğrencilerin Siber Zorbalığa Karışma ve Maruz Kalma Oranları

Öğrenciler Siber Zorbalık Envanteri’nden aldıkları puanlara göre *siber zorba*, *siber kurban*, *siber zorba- kurban* ve *karışmayan* olarak dört kategoriye ayrılmıştır. Bu ayırım yapılırken, siber zorbalık uygulama puanları ortalamasının bir standart sapma üstünde olupta hiç kurban olmayan öğrenciler *siber zorba*, siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalamasının bir standart sapma üstünde olupta hiç zorbalık yapmayan öğrenciler *siber kurban*, hem siber zorbalık uygulama hem de siber zorbalığa maruz kalma puanları ortalamasının bir standart sapma üstünde olan öğrenciler *siber zorba-*

kurban ve bunların dışında kalan ve siber zorbalığa dahil olmayan ve maruz kalmayan öğrenciler ise *karışmayan* olarak sınıflandırılmıştır. Tablo 11’ de bu grupların örneklem içindeki dağılımları cinsiyete göre verilmiştir.

Tablo 11: Zorba, kurban, zorba-kurban ve karışmayan öğrencilerin dağılımı

	Kız(n=491)		Erkek(n=418)		Toplam(N=909)	
	f	%	f	%	f	%
Siber Zorba	15	3,0	45	10,7	60	6,6
Siber Kurban	22	4,4	37	8,8	59	6,4
Siber Zorba/Kurban	16	3,2	41	9,8	57	6,2
Karışmayan	438	89,2	295	70,5	733	80,6
Toplam	491	100	418	100	909	100

Tablo 11’e bakıldığında kızların %3’ünün, erkeklerinin ise %10,7’sinin siber zorba, kızların %4,4’ünün, erkeklerin ise %8,8’inin siber kurban; kızların %3,2’sinin, erkeklerin ise %9,8’inin siber zorba-kurban; kızların %89,2’sinin, erkeklerin ise %70,5’inin karışmayan statüsünde olduğu görülmektedir. Toplamda ise öğrencilerin %6,6’sının siber zorba, %6,4’ünün siber kurban, %6,2’sinin siber zorba/kurban ve %80,6’sının karışmayan statüsünde olduğu görülmektedir.

4.4. Analiz Bulguları

Aşağıda alt problemlere ilişkin bulgular sırasıyla ele alınmıştır. Önce örneklemin siber zorba ve kurban puanlarının demografik değişkenler ve utangaçlıkla ilişkisine ilişkin analizlere, sonra örneklemin utangaçlık puanları ile demografik değişkenlere ilişkin analizlere ve son olarak da utangaçlığın siber zorba ve kurban olma durumunu yordama düzeyine ilişkin analizlere yer verilmiştir.

4.4.1. Örneklemin Siber Zorba ve Kurban Puanlarının Demografik Değişkenler ve Utangaçlıkla İlişkisine Ait Analizler (1. Alt problem)

Aşağıda sırasıyla 1. Alt problemdeki değişkenler olan cinsiyet, yaş, sınıf, anne-baba eğitim durumu, gelir, cep telefonu ve internet kullanım süresi, bilgisayar/internet kullanım yetkinliğini algılayış düzeyi ve utangaçlığın siber zorba ve kurban olma durumu ile ilişkisine ait analiz ve tablolara yer verilmiştir.

Tablo 12: Cinsiyete göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki farkın bağımsız örneklem t-testi sonuçları

	Gruplar	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Siber Zorba	Kızlar	491	1.44	0.07	907	-7.426	,000*
	Erkekler	418	1.48	0.11	907		
Siber Kurban	Kızlar	491	1.42	0.06	907	-7.262	,000*
	Erkekler	418	1.46	0.09	907		

*P< 0.05

Tablo 12'ye bakıldığında kızların siber zorba puanı ortalaması ($\bar{X}=1.44$) ile erkeklerin siber zorba puanı ortalaması ($\bar{X}=1.48$) arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir [$t(907) = -7.426$, $P < 0.05$]. Benzer şekilde kızların siber kurban puanı ortalaması ($\bar{X}=1.42$) ile erkeklerin siber kurban puanı ortalaması ($\bar{X}=1.46$) arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir [$t(907) = -7.262$, $P = ,000$]. Buna göre erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre, anlamlı düzeyde, hem daha çok siber zorbalık yaptıkları hem de daha çok siber kurban oldukları söylenebilir.

Tablo 13: Yaşa göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası

	Yaş	N	\bar{X}	S	Sh
Siber Zorbalık puanı	14-15	252	1,4709	,10855	,00684
	16	299	1,4544	,09253	,00535
	17-18	358	1,4641	,09459	,00500
	Toplam	909	1,4628	,09812	,00325
Siber Kurban puanı	14-15	252	1,4579	,09136	,00576
	16	299	1,4433	,07953	,00460
	17-18	358	1,4451	,07740	,00409
	Toplam	909	1,4481	,08232	,00273

Tablo 13'e bakıldığında 14-15 yaş kategorisinin en yüksek siber zorba ve kurban puan ortalamasına ($\bar{X}=1,4709/1,4579$) sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 14: Yaş'a göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklemeler için tek faktörlü varyans analizi sonuçları

		KT	Sd	KT	F	P
Siber Zorbalık puanı	Gruplar arası	,038	2	,019	1,994	,137*
	Gruplar içi	8,703	906	,010		
	Toplam	8,741	908			
Siber Kurban puanı	Gruplar arası	,035	2	,017	2,559	,078*
	Gruplar içi	6,118	906	,007		
	Toplam	6,153	908			

*P> 0.05

Tablo 14'e bakıldığında yaş değişkeni açısından siber zorba ve kurban puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir [Sırasıyla, F(2, 906)=1,994, P= ,137; F(2, 906)=2.559, P= ,078]. Buna göre siber zorba ve kurban olma durumunda yaşın etkili bir değişken olmadığı söylenebilir.

Tablo 15: Sınıf düzeyine göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası

	Sınıf düzeyi	N	\bar{X}	S	Sh
Siber Zorbalık puanı	9. Sınıf	292	1,4731	,11209	,00656
	10.Sınıf	309	1,4571	,09342	,00531
	11.Sınıf	308	1,4588	,08752	,00499
	Toplam	909	1,4628	,09812	,00325
Siber Kurban puanı	9. Sınıf	292	1,4555	,08773	,00513
	10.Sınıf	309	1,4485	,08475	,00482
	11.Sınıf	308	1,4406	,07370	,00420
	Toplam	909	1,4481	,08232	,00273

Tablo 15'e bakıldığında 9. sınıfların en yüksek siber zorba ve kurban puan (\bar{X} =1,4731/1,4555) ortalamasına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 16: Sınıf düzeyine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları

		KT	Sd	KO	F	P
Siber Zorbalık puanı	Gruplar arası	,046	2	,023	2,373	,094*
	Gruplar içi	8,696	906	,010		
	Toplam	8,741	908			
Siber Kurban puanı	Gruplar arası	,033	2	,017	2,459	,086*
	Gruplar içi	6,120	906	,007		
	Toplam	6,153	908			

*P> 0.05

Tablo 16'ya bakıldığında sınıf düzeyi değişkeni açısından siber zorba ve kurban puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir [Sırasıyla, F(2, 906)=2.337, P= ,094; F(2, 906)=2.459, P= ,086]. Buna göre siber zorba ve kurban olma durumunda sınıf düzeyinin etkili bir değişken olmadığı söylenebilir. Ancak tablo 16'ya bakıldığında, puanları anlamlı düzeyde farklılaşmamasına karşın en yüksek siber zorba ve kurban puan ortalamasına 9. Sınıfların sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 17: Annenin eğitim durumuna göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası

	Eğitim düzeyi	N	\bar{X}	S	Sh
Siber zorbalık puanı	Okur-yazar	90	1,4495	,09288	,00979
	İlkokul	369	1,4576	,09488	,00494
	Ortaokul	176	1,4629	,10654	,00803
	Lise	200	1,4759	,09891	,00699
	Üniversite	74	1,4694	,09538	,01109
	Toplam	909	1,4628	,09812	,00325
Siber kurban puanı	Okur-yazar	90	1,4409	,09361	,00987
	İlkokul	369	1,4450	,07990	,00416
	Ortaokul	176	1,4537	,08481	,00639
	Lise	200	1,4533	,08393	,00593
	Üniversite	74	1,4448	,06857	,00797
	Toplam	909	1,4481	,08232	,00273

Tablo 17'ye bakıldığında annenin eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin siber zorbalık puanları artarken, siber kurban puanlarının birbirine daha yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 18: Annenin eğitim durumuna göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklemeler için tek faktörlü varyans analizi sonuçları

		KT	Sd	KO	F	P
Siber zorbalık puanı	Gruplar arası	,063	4	,016	1,650	,160*
	Gruplar içi	8,678	904	,010		
	Toplam	8,741	908			
Siber kurban puanı	Gruplar arası	,020	4	,005	,738	,566*
	Gruplar içi	6,133	904	,007		
	Toplam	6,153	908			

*P> 0.05

Tablo 18'e bakıldığında annenin eğitim düzeyi değişkeni açısından siber zorba ve kurban puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir [Sırasıyla, $F(4, 904)=1.650$, $P=,160$; $F(4, 904)=0.738$, $P=,556$]. Buna göre siber zorba ve kurban olma durumunda annenin eğitim düzeyinin etkili bir değişken olmadığı söylenebilir.

Babanın eğitim durumu analiz edilmeden önce "okur-yazar" kategorisi (23 kişi) bir parametrik test varsayımı olan grupların "30" un altında olmaması varsayımı gereği "ilkokul" kategorisi ile birleştirilmiştir.

Tablo 19: Babanın eğitim durumun göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası

	Eğitim düzeyi	N	\bar{X}	S	Sh
Siber Zorbalık puanı	İlkokul	210	1,4480	,08582	,00592
	Ortaokul	175	1,4543	,09255	,00700
	Lise	335	1,4638	,10188	,00557
	Üniversite	189	1,4855	,10540	,00767
	Toplam	909	1,4628	,09812	,00325
Siber Kurban puanı	İlkokul	210	1,4413	,07763	,00536
	Ortaokul	175	1,4424	,07585	,00573
	Lise	335	1,4478	,08440	,00461
	Üniversite	189	1,4613	,08826	,00642
	Toplam	909	1,4481	,08232	,00273

Tablo 19'a bakıldığında babanın eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin siber zorbalık puanlarının artış gösterdiği ancak, siber kurban puanlarının ise birbirine daha yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 20: Babanın eğitim durumuna göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklemeler için tek faktörlü varyans analizi sonuçları

		KT	Sd	KO	F	P
Siber Zorbalık puanı	Gruplar arası	,156	3	,052	5,485	,001*
	Gruplar içi	8,585	905	,009		
	Toplam	8,741	908			
Siber Kurban puanı	Gruplar arası	,048	3	,016	2,391	,067**
	Gruplar içi	6,105	905	,007		
	Toplam	6,153	908			

*P< 0.05 * *P> 0.05

Tablo 20'ye bakıldığında babanın eğitim düzeyi değişkeni açısından siber zorbalık puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir [F(3, 905)=5.485, P= ,001]. Ancak siber kurban puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir [F(3, 905)=2.391, P= ,067]. Buna göre siber zorba olma durumunda babanın eğitim durumunun etkili bir değişken olduğu ancak, siber kurban olma durumunda ise etkili bir değişken olmadığı söylenebilir.

Tablo 21: Babanın eğitim durumuna göre siber zorbalık puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları

	(I) Baba Eğitim	(J) Baba Eğitim	Ortalama farkı		P
			(I-J)	Sh	
Siber Zorbalık puanı	İlkokul	Ortaokul	-,00631	,00997	,940
		Lise	-,01581	,00857	,334
		Üniversite	-,03747*	,00977	,002
	Ortaokul	İlkokul	,00631	,00997	,940
		Lise	-,00950	,00908	,779
		Üniversite	-,03116*	,01022	,026
	Lise	İlkokul	,01581	,00857	,334
		Orta okul	,00950	,00908	,779
		Üniversite	-,02166	,00886	,114
Üniversite	İlkokul	,03747*	,00977	,002	
	Orta okul	,03116*	,01022	,026	
	Lise	,02166	,00886	,114	

*P< 0.05

Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testinde, farkın baba eğitim durumu “*üniversite*” olan grup ile baba eğitim durumu “*ilk ve ortaokul*” olan gruplar arasında olduğu görülmektedir. Tablo 19 ve 21’e bakılarak babası “*üniversite mezunu*” olan öğrencilerin, “*babası ilk ve ortaokul mezunu*” olan öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla “*siber zorba*” oldukları söylenebilir.

Aylık gelir değişkeni analiz edilmeden önce, 6 kategori olarak toplanan gelir durumu bilgileri, birbirine yakın 3 kategoride “*düşük* (0-1250tl/%59.6)”, “*orta* (1300-2350tl/%31.4)” ve “*yüksek* (2400-3000tl/ %9.0)” olarak toplanmıştır. Bununla analiz sonuçlarının daha kolay betimlenmesi ve sunulması amaçlanmıştır.

Tablo 22: Aylık gelir düzeyine göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası

Gelir düzeyi		N	\bar{X}	S	Sh
Siber zorbalık puanı	Düşük gelir	542	1,4471	,08680	,00373
	Orta gelir	285	1,4858	,11160	,00661
	Yüksek gelir	82	1,4869	,09917	,01095
	Toplam	909	1,4628	,09812	,00325
Siber kurban puanı	Düşük gelir	542	1,4374	,07282	,00313
	Orta gelir	285	1,4641	,09347	,00554
	Yüksek gelir	82	1,4633	,08946	,00988
	Toplam	909	1,4481	,08232	,00273

Tablo 22’ye bakıldığında gelir düzeyi yükseldikçe öğrencilerin siber zorba ve kurban puanlarının artış eğilimi gösterdiği görülmektedir.

Tablo 23: Aylık gelir düzeyine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklemeler için tek faktörlü varyans analizi sonuçları

		KT	Sd	KO	F	P
Siber Zorbalık puanı	Gruplar arası	,331	2	,166	17,853	,000*
	Gruplar içi	8,410	906	,009		
	Toplam	8,741	908			
Siber Kurban puanı	Gruplar arası	,154	2	,077	11,639	,000*
	Gruplar içi	5,999	906	,007		
	Toplam	6,153	908			

*P< 0.05

Tablo 23'e bakıldığında gelir düzeyi değişkeni açısından siber zorba ve kurban puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir [Sırasıyla, F(2, 906)= 17.853, P= ,000; F(2, 906)= 11.639, P= ,000]. Buna göre siber zorba ve kurban olma durumunda gelir düzeyinin etkili bir değişken olduğu söylenebilir.

Tablo 24: Aylık gelir düzeyine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları

	(I) A. Gelir	(J) A. Gelir	Ortalama farkı (I-J)	Sh	P
Siber Zorbalık puanı	Düşük gelir	Orta gelir	-,03866*	,00705	,000
		Yüksek gelir	-,03979*	,01142	,002
	Orta gelir	Düşük gelir	,03866*	,00705	,000
		Yüksek gelir	-,00113	,01207	,996
	Yüksek gelir	Düşük gelir	,03979*	,01142	,002
		Orta gelir	,00113	,01207	,996
Siber kurban puanı	Düşük gelir	Orta gelir	-,02671*	,00595	,000
		Yüksek gelir	-,02593*	,00964	,027
	Orta gelir	Düşük gelir	,02671*	,00595	,000
		Yüksek gelir	,00077	,01020	,997
	Yüksek gelir	Düşük gelir	,02593*	,00964	,027
		Orta gelir	-,00077	,01020	,997

*P< 0.05

Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testinde, farkın düşük gelir grubu ile orta ve yüksek gelir grupları arasında, orta ve yüksek gelir grupları aleyhine, olduğu görülmektedir. Tablo 23 ve 24'e bakılarak *orta ve yüksek gelir* gruplarından gelen öğrencilerin *düşük gelir* grubundan gelen öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok siber zorba ve kurban oldukları söylenebilir.

Telefon kullanım süresi değişkeni analiz edilirken, sadece cep telefonu kullandığını belirten öğrenciler analize alınmıştır. Çünkü bilişim araçlarının kullanımı ve sanal ortamlar, siber zorbalık olgusunun ortaya çıkmasındaki en temel unsurlardır; dolayısıyla bilişim aracı kullanmayan ve sanal ortamlarda bulunmayan öğrencilerin analize dâhil edilmesinin, bilimsel olmayan bir takım yanıltıcı sonuçlara neden olabileceği gerekçesiyle bu grup analize dâhil edilmemiştir.

Tablo 25: Cep telefonu kullanım süresine göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası

	Kullanım süresi	N	\bar{X}	S	Sh
Siber Zorbalık puanı	1 yıl	117	1,4407	,08913	,00824
	2 yıl	141	1,4634	,08805	,00742
	3 yıl ve üzeri	541	1,4733	,10362	,00446
	Toplam	799	1,4668	,09956	,00352
Siber Kurban puanı	1 yıl	117	1,4370	,08148	,00753
	2 yıl	141	1,4543	,08597	,00724
	3 yıl ve üzeri	541	1,4534	,08256	,00355
	Toplam	799	1,4512	,08312	,00294

Tablo 25'e bakıldığında cep telefonu kullanım süresi arttıkça öğrencilerin siber zorba ve kurban puanlarının artış eğilimi gösterdiği görülmektedir.

Tablo 26: Cep telefonu kullanım sürelerine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları

		KT	Sd	KO	F	P
Siber zorbalık puanı	Gruplar arası	,104	2	,052	5,312	,005*
	Gruplar içi	7,805	796	,010		
	Toplam	7,909	798			
Siber kurban puanı	Gruplar arası	,028	2	,014	2,006	,135**
	Gruplar içi	5,485	796	,007		
	Toplam	5,513	798			

*P< 0.05 **P> 0.05

Tablo 26'ye bakıldığında cep telefonu kullanım süresi açısından siber zorbalık puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir [F(2, 796)= 5.312, P= ,005]. Ancak bu değişken açısından siber kurban puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir [F(2, 796)= 2.006, P= ,135]. Buna göre daha uzun süre cep telefonu kullanan öğrenciler anlamlı düzeyde daha çok siber zorbalık yapmaktadır. Ancak cep telefonu kullanım süreci siber kurban puanları açısından anlamlı bir farklılaşma yaratmamıştır.

Tablo 27: Cep telefonu kullanım süresine göre siber zorba puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları

	(I) Cep tlf.	(J) Cep tlf.	Ortalama farkı (I-J)	Sh	P
Siber Zorbalık puanı	1 yıl	2 yıl	-,02267	,01238	,188
		3 yıl ve üzr.	-,03259*	,01010	,006
	2 yıl	1 yıl	,02267	,01238	,188
		3 yıl ve üzr.	-,00992	,00936	,571
	3 yıl ve üzr	1 yıl	,03259*	,01010	,006
		2 yıl	,00992	,00936	,571

*P< 0.05

Farkın hangi gruplar arasından kaynaklandığını belirlemek için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testinde, tablo 27'ye bakıldığında, farkın “1 yıl süre” ile kullanan grupla “3 yıl ve üzeri süre” ile kullanan grup arasında olduğu bulunmuştur. Buna göre 3 yıl ve üzeri cep telefonu kullanan öğrenciler, 1 yıl süre ile kullanan öğrencilerden anlamlı düzeyde daha çok siber zorba ve kurban olmaktadır.

İnternet kullanım süresi değişkeni analiz edilirken, sadece internet kullandığını belirten öğrenciler analize alınmıştır. Çünkü bilişim araçlarının kullanımı ve sanal ortamlar, siber zorbalık olgusunun ortaya çıkmasındaki en temel unsurlardır; dolayısıyla bilişim aracı kullanmayan ve sanal ortamlarda bulunmayan öğrencilerin analize dâhil edilmesinin, bilimsel olmayan bir takım yanıltıcı sonuçlara neden olabileceği gerekçesiyle bu grup analize dâhil edilmemiştir.

Tablo 28: İnternet kullanım sürelerine göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası (Haftalık kullanım süreleri)

	Kullanım süresi	N	\bar{X}	S	Sh
Siber zorbalık puanı	4 saat	217	1,4299	,07765	,00527
	6 saat	109	1,4211	,05847	,00560
	8 saat	235	1,4681	,08874	,00579
	10 saat ve üzeri	296	1,5123	,11249	,00654
	Toplam	857	1,4677	,09895	,00338
Siber kurban puanı	4 saat	217	1,4250	,06611	,00449
	6 saat	109	1,4230	,06776	,00649
	8 saat	235	1,4545	,07929	,00517
	10 saat ve üzeri	296	1,4809	,09200	,00535
	Toplam	857	1,4521	,08306	,00284

Tablo 28'e bakıldığında internet kullanım süresi arttıkça öğrencilerin siber zorba ve kurban puanlarının, genel olarak, artış eğilimi gösterdiği görülmektedir.

Tablo 29: İnternet kullanım sürelerine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklemeler için tek faktörlü varyans analizi sonuçları

		KT	Sd	KO	F	P
Siber zorbalık puanı	Gruplar arası	1,135	3	,378	44,512	,000*
	Gruplar içi	7,247	853	,008		
	Toplam	8,382	856			
Siber kurban puanı	Gruplar arası	,498	3	,166	26,165	,000*
	Gruplar içi	5,408	853	,006		
	Toplam	5,906	856			

*P< 0.05

Tablo 29'a bakıldığında internet kullanım süresi açısından siber zorba ve kurban puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir [Sırasıyla, $F(3,853)= 44.512$, $P= ,000$; $F(3, 853)= 26.165$, $P= ,000$]. Buna göre siber zorba ve kurban olma durumunda internet kullanım süresinin etkili bir değişken olduğu söylenebilir.

Tablo 30: İnternet kullanım sürelerine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları (Haftalık kullanım süreleri)

	(I) İnternet K.S.	(J) İnternet K.S.	Ortalama farkı (I-J)	Sh	P
Siber zorbalık Puanı	4 saat	6 saat	,00887	,01082	,880
		8 saat	-,03814*	,00868	,000
		10 saat ve üzer	-,08233*	,00824	,000
	6 saat	4 saat	-,00887	,01082	,880
		8 saat	-,04702*	,01068	,000
		10 saat ve üzer	-,09120*	,01033	,000
	8 saat	4 saat	,03814*	,00868	,000
		6 saat	,04702*	,01068	,000
		10 saat ve üzer	-,04419*	,00805	,000
	10 saat ve üzer	4 saat	,08233*	,00824	,000
		6 saat	,09120*	,01033	,000
		8 saat	,04419*	,00805	,000
Siber kurban Puanı	4 saat	6 saat	,00203	,00935	,997
		8 saat	-,02948*	,00750	,002
		10 saat ve üzer	-,05584*	,00712	,000
	6 saat	4 saat	-,00203	,00935	,997
		8 saat	-,03150*	,00923	,009
		10 saat ve üzer	-,05787*	,00892	,000
	8 saat	4 saat	,02948*	,00750	,002
		6 saat	,03150*	,00923	,009
		10 saat ve üzer	-,02636*	,00696	,003
	10 saat ve üzer	4 saat	,05584*	,00712	,000
		6 saat	,05787*	,00892	,000
		8 saat	,02636*	,00696	,003

*P< 0.05

Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için Scheffe çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Tablo 30'a bakıldığında siber zorba ve kurban olma durumunun internet kullanım süresine paralel olarak arttığı görülmektedir. Buna göre

sadece 4-6 saat arasında farklılaşma olmazken diğer bütün gruplar arasındaki fark anlamlıdır. Özetle internet kullanım süresi arttıkça siber zorba ve kurban olma durumu da, anlamlı düzeyde, artmaktadır.

Bilgisayar/internet kullanım yetkinliklerini algılayış düzeyleri değişkeni analiz edilmeden önce, bilgisayar/internet kullanım düzeylerini “hiç/yok” düzeyinde belirleyen 21 öğrenci (30’dan düşük olduğu için) bilgisayar/internet kullanım düzeylerini “kötü” düzeyinde belirten grupla, bir parametrik test varsayımı olan grupların “30”un altında olmaması varsayımı gereği, birleştirilmiştir.

Tablo 31: Öğrencilerin bilgisayar/internet kullanım yetkinliklerini algılayış düzeylerine göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası

	Yetkinlik	N	\bar{X}	S	Sh
Siber zorbalık Puanı	Kötü/hiç	44	1,3941	,03008	,00453
	Normal	103	1,4262	,06147	,00606
	İyi	360	1,4527	,08745	,00461
	Çok iyi	402	1,4888	,11075	,00552
	Toplam	909	1,4628	,09812	,00325
Siber kurban Puanı	Kötü/hiç	44	1,3952	,05017	,00756
	Normal	103	1,4251	,06894	,00679
	İyi	360	1,4403	,07341	,00387
	Çok iyi	402	1,4667	,09055	,00452
	Toplam	909	1,4481	,08232	,00273

Tablo 31’e bakıldığında öğrencilerin bilgisayar/internet kullanım yetkinliklerini algılayış düzeyleri yükseldikçe öğrencilerin siber zorba ve kurban puanlarının artış eğilimi gösterdiği görülmektedir.

Tablo 32: Öğrencilerin bilgisayar/internet kullanım yetkinliklerini algılayış düzeylerine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklemeler için tek faktörlü varyans analizi sonuçları

		KT	Sd	KO	F	P
Siber Zorbalık puanı	Gruplar arası	,653	3	,218	24,375	,000*
	Gruplar içi	8,088	905	,009		
	Toplam	8,741	908			
Siber Kurban puanı	Gruplar arası	,338	3	,113	17,510	,000*
	Gruplar içi	5,815	905	,006		
	Toplam	6,153	908			

*P< 0.05

Tablo 32’ye bakıldığında öğrencilerin bilgisayar/internet kullanım yetkinliklerini algılayış düzeylerine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir [Sırasıyla, $F(3,905)= 24.375$, $P= ,000$; $F(3, 905)= 17.510$, $P= ,000$]. Buna göre öğrencilerin bilgisayar/internet kullanım yetkinliklerini algılayış düzeylerinin siber zorba ve kurban olma durumlarında etkili bir değişken olduğu söylenebilir.

Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için Scheffe çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Tablo 33’e bakıldığında siber zorba ve kurban olma durumunun bilgisayar/internet kullanım yetkinliğini algılayış düzeyinde farkın, “*kötü/hiç*” düzeyi ile “*iyi-çok iyi*”; “*normal-çok iyi*”; “*iyi-çok iyi*” ve “*çok iyi*” ile diğer “*bütün düzeyler*” arasında olduğu görülmektedir. Özetle öğrencilerin bilgisayar/internet kullanım yetkinliğine ilişkin algılama düzeyi yükseldikçe, siber zorba ve kurban olma eğilimleri de anlamlı düzeyde artmaktadır.

Tablo 33: Öğrencilerin bilgisayar/internet kullanım yetkinliklerini algılayış düzeylerine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları

	(I)Bilgisayar/İnter net K.Y.	(J)Bilgisayar/İnter net K.Y.	Ortalama farkı (I-J)	Sh	P
Siber zorbalık Puanı	Kötü/hiç	Normal	-,03207	,01703	,315
		İyi	-,05864*	,01510	,002
		Çok iyi	-,09467*	,01501	,000
	Normal	Kötü/hiç	,03207	,01703	,315
		İyi	-,02657	,01056	,097
		Çok iyi	-,06261*	,01044	,000
	İyi	Kötü/hiç	,05864*	,01510	,002
		Normal	,02657	,01056	,097
		Çok iyi	-,03603*	,00686	,000
	Çok iyi	Kötü/hiç	,09467*	,01501	,000
		Normal	,06261*	,01044	,000
		İyi	,03603*	,00686	,000
Siber kurban Puanı	Kötü/hiç	Normal	-,02988	,01444	,233
		İyi	-,04512*	,01280	,006
		Çok iyi	-,07143*	,01273	,000
	Normal	Kötü/hiç	,02988	,01444	,233
		İyi	-,01524	,00896	,409
		Çok iyi	-,04155*	,00885	,000
	İyi	Kötü/hiç	,04512*	,01280	,006
		Normal	,01524	,00896	,409
		Çok iyi	-,02631*	,00582	,000
	Çok iyi	Kötü/hiç	,07143*	,01273	,000
		Normal	,04155*	,00885	,000
		İyi	,02631*	,00582	,000

*P< 0.05

Utangaçlık siber zorba ve kurban ilişkisinde, utangaçlık “bağımsız” değişken olarak ele alınmıştır. Analizden önce utangaçlık puanları, ortalamanın bir standart sapma üstü ve altı alınarak “düşük”, “orta” ve “yüksek” olmak üzere üç tane

utangaçlık puanı oluşturulmuştur. Daha sonra bu üç puan düzeyine göre öğrencilerin siber zorba ve kurban olma eğilimleri incelenmiştir.

Tablo 34: Öğrencilerin utangaçlık düzeylerine göre siber zorba ve kurban puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası

	Utangaçlık Düzeyi	N	\bar{X}	S	Sh
Siber zorbalık puanı	Düşük	163	1,4813	,10380	,00813
	Orta	565	1,4671	,10099	,00425
	Yüksek	181	1,4327	,07503	,00558
	Toplam	909	1,4628	,09812	,00325
Siber kurban puanı	Düşük	163	1,4559	,09210	,00721
	Orta	565	1,4479	,08211	,00345
	Yüksek	181	1,4416	,07298	,00542
	Toplam	909	1,4481	,08232	,00273

Tablo 34'e bakıldığında öğrencilerin utangaçlık düzeyi yükseldikçe siber zorba ve kurban puanlarının düştüğü görülmektedir.

Tablo 35: Öğrencilerin utangaçlık düzeylerine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklemeler için tek faktörlü varyans analizi sonuçları

		KT	Sd	KO	F	P
Siber zorbalık puanı	Gruplar arası	,230	2	,115	12,255	,000*
	Gruplar içi	8,511	906	,009		
	Toplam	8,741	908			
Siber kurban puanı	Gruplar arası	,018	2	,009	1,313	,269**
	Gruplar içi	6,135	906	,007		
	Toplam	6,153	908			

*P< 0.05 **P> 0.05

Tablo 35'e bakıldığında öğrencilerin utangaçlık düzeylerine göre siber zorbalık puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir [F(2,906)= 12.255, P= ,000]. Ancak öğrencilerin utangaçlık düzeylerine göre siber kurban puanları arasındaki farkın

anlamli olmadigi gorulmektedir [F(2, 906)= 1.313, P= ,269]. Buna gore utangaçlik duzeyinin siber zorba olma durumunda etkili bir değişken olduğu; ancak utangaçlik duzeyinin siber kurban olma durumunda ise etkili bir değişken olmadigi soylenebilir.

Tablo 36: Öğrencilerin utangaçlık düzeylerine göre siber zorbalık puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları

	(I) Utangaçlık	(J) Utangaçlık	Ortalama farkı (I-J)	Sh	P
Siber zorbalık puanı	Düşük	Orta	,01414	,00862	,261
		Yüksek	,04857*	,01047	,000
	Orta	Düşük	-,01414	,00862	,261
		Yüksek	,03444*	,00828	,000
	Yüksek	Düşük	-,04857*	,01047	,000
		Orta	-,03444*	,00828	,000

*P< 0.05

Farklılığın hangi düzeyler arasında olduğunu belirlemek için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testine farkın, “*düşük düzey*” ile “*yüksek düzey*”, “*orta düzeyle*” “*yüksek düzey*” ve “*yüksek düzeyle*” “*düşük ve orta düzey*” arasında olduğu bulunmuştur. Tablo 35 ve 36’ya bakılarak, “*utangaçlık düzeyi düşük*” olan öğrencilerin, “*utangaçlık düzeyi yüksek*” olan öğrencilerden anlamlı düzeyde daha çok, “*utangaçlık düzeyi yüksek*” öğrencilerin ise “*düşük ve orta düzeydeki*” öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha az siber zorbalık, yaptıkları söylenebilir.

4.4.2. Demografik Değişkenlerle Utangaçlık Arasındaki İlişkiye Ait Analizler (2. Alt problem)

Aşağıda sırasıyla 2. Alt problemdeki değişkenler olan cinsiyet, yaş, sınıf, anne-baba eğitim durumu, gelir, cep telefonu ve internet kullanım süresi ile utangaçlık arasındaki ilişkiye ait analiz ve tablolara yer verilmiştir.

Tablo 37: Cinsiyete göre utangaçlık puanları arasındaki farkın bağımsız örneklem t-testi sonuçları

	Gruplar	N	\bar{X}	S	Sd	t	p
Utangaçlık	Kızlar	491	53,58	14,65	907	3,152	,002*
	Erkekler	418	50,50	14,77	907		

*P< 0.05

Tablo 37'ye bakıldığında kızların utangaçlık puanı ortalaması (\bar{X} =53.58) ile erkeklerin utangaçlık puanı ortalaması (\bar{X} =50,50) arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir [t(907) = 3,152, P< 0.05]. Buna göre kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre, anlamlı düzeyde, daha utangaç oldukları söylenebilir.

Tablo 38: Yaşa göre utangaçlık puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası

	Yaş	N	\bar{X}	S	Sh
Utangaçlık puanı	14-15	252	52,0397	14,53744	,91577
	16	299	52,9197	14,57221	,84273
	17	311	51,4920	14,87775	,84364
	18	47	52,5745	16,93048	2,46956
	Toplam	909	52,1694	14,78375	,49035

Tablo 38'e bakıldığında 17 yaş grubu en düşük ortalamaya sahip olmakla beraber, yaş gruplarının puan ortalamalarının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 39: Yaş değişkenine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları

		KT	Sd	KO	F	P
Utangaçlık puanı	Gruplar arası	323,014	3	107,671	,492	,688*
	Gruplar içi	198128,896	905	218,927		
	Toplam	198451,910	908			

*P> 0.05

Tablo 39'a bakıldığında öğrencilerin yaş düzeylerine göre utangaçlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir [$F(3,905)= ,492, P= ,688$].

Tablo 40: Sınıf değişkenine göre utangaçlık puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası

	Sınıf	N	\bar{X}	S	Sh
Utangaçlık puanı	9. Sınıf	292	51,9555	14,39721	,84253
	10. Sınıf	309	52,0971	14,90022	,84764
	11. Sınıf	308	52,4448	15,06923	,85865
	Toplam	909	52,1694	14,78375	,49035

Tablo 40'a bakıldığında 9. sınıflar en düşük ortalamaya sahip olmakla beraber, sınıfların puan ortalamalarının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 41: Sınıf değişkenine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklemeler için tek faktörlü varyans analizi sonuçları

		KT	Sd	KO	F	P
Utangaçlık puanı	Gruplar arası	38,339	2	19,170	,088	,916*
	Gruplar içi	198413,570	906	219,000		
	Toplam	198451,910	908			

* $P > 0.05$

Tablo 41'e bakıldığında öğrencilerin sınıf düzeylerine göre utangaçlık puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir [$F(2, 906)= ,088, P= ,916$].

Tablo 42: Annenin eğitim düzeyine göre utangaçlık puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası

	Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	S	Sh
Utangaçlık puanı	Okur-yazar	90	54,5222	15,87679	1,67356
	İlkokul	369	54,1870	14,44989	,75223
	Ortaokul	176	51,1250	13,92577	1,04969
	Lise	200	49,6900	15,42933	1,09102
	Üniversite	74	48,4324	13,55464	1,57569
	Toplam	909	52,1694	14,78375	,49035

Tablo 42'ye bakıldığında annenin eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin utangaçlık puanları ortalamasının düştüğü görülmektedir.

Tablo 43: Annenin eğitim düzeyine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklemeler için tek faktörlü varyans analizi sonuçları

		KT	Sd	KO	F	P
Utangaçlık puanı	Gruplar arası	4455,165	4	1113,791	5,190	,000*
	Gruplar içi	193996,745	904	214,598		
	Toplam	198451,910	908			

*P< 0.05

Tablo 43'e bakıldığında annenin eğitim düzeyine göre utangaçlık puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir [F(4, 904)= 5,190, P= ,000].

Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için Scheffe çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Tablo 44'e bakıldığında annenin eğitim düzeyinde farkın, "ilkokul" ile "lise" düzeyi arasında olduğu görülmektedir. Buna göre annesi "ilkokul" mezunu olan öğrenciler annesi "lise" mezunu olan öğrencilerden anlamlı düzeyde daha çok utangaçtır. Ayrıca tablo 42'ye bakıldığında, annenin eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin utangaçlık puanlarının düştüğü görülmektedir.

Tablo 44: Annenin eğitim düzeyine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları

	(i)Annenin eğt.	(J) Annenin eğt..	Ortalama farkı (I-J)	Sh	P
Utangaçlık puanı	Okur-yazar	İlkokul	,33523	1,72221	1,000
		Ortaokul	3,39722	1,89835	,525
		Lise	4,83222	1,85941	,151
		Üniversite	6,08979	2,29878	,136
	İlkokul	Okur-yazar	-,33523	1,72221	1,000
		Ortaokul	3,06199	1,34197	,268
		Lise	4,49699*	1,28630	,016
		Üniversite	5,75456	1,86589	,050
	Ortaokul	Okur-yazar	-3,39722	1,89835	,525
		İlkokul	-3,06199	1,34197	,268
		Lise	1,43500	1,51403	,925
		Üniversite	2,69257	2,02960	,780
	Lise	Okur-yazar	-4,83222	1,85941	,151
		İlkokul	-4,49699*	1,28630	,016
		Ortaokul	-1,43500	1,51403	,925
		Üniversite	1,25757	1,99323	,983
Üniversite	Okur-yazar	-6,08979	2,29878	,136	
	İlkokul	-5,75456	1,86589	,050	
	Ortaokul	-2,69257	2,02960	,780	
	Lise	-1,25757	1,99323	,983	

*P< 0.05

Babanın eğitim durumu analiz edilmeden önce “okur-yazar” kategorisi (23 kişi) bir parametrik test varsayımı olan grupların “30”un altında olmaması varsayımı gereği “ilkokul” kategorisi ile birleştirilmiştir.

Tablo 45: Babanın eğitim düzeyine göre utangaçlık puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası

	Eğitim Düzeyi	N	\bar{X}	S	Sh
Utangaçlık puanı	İlkokul	210	55,7190	15,20394	1,04917
	Ortaokul	175	53,0286	14,58287	1,10236
	Lise	335	50,8836	14,69271	,80275
	Üniversite	189	49,7090	13,94537	1,01438
	Toplam	909	52,1694	14,78375	,49035

Tablo 45'e bakıldığında babanın eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin utangaçlık puanları ortalamasının düştüğü görülmektedir.

Tablo 46: Babanın eğitim düzeyine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklemeler için tek faktörlü varyans analizi sonuçları

		KT	Sd	KO	F	P
Utangaçlık puanı	Gruplar arası	4473,174	3	1491,058	6,956	,000*
	Gruplar içi	193978,735	905	214,341		
	Toplam	198451,910	908			

*P< 0.05

Tablo 46'ya bakıldığında babanın eğitim düzeyine göre utangaçlık puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir [F(3, 905)= 6,956, P= ,000].

Tablo 47: Babanın eğitim düzeyine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları

	(I)Babanın eğt.	(J) Babanın eğt.	Ortalama farkı (I-J)	Sh	P
Utangaçlık puanı	İlkokul	Ortaokul	2,69048	1,49849	,359
		Lise	4,83547*	1,28860	,003
		Üniversite	6,01005*	1,46791	,001
	Ortaokul	İlkokul	-2,69048	1,49849	,359
		Lise	2,14499	1,36551	,482
		Üniversite	3,31958	1,53587	,198
	Lise	İlkokul	-4,83547*	1,28860	,003
		Ortaokul	-2,14499	1,36551	,482
		Üniversite	1,17459	1,33188	,855
	Üniversite	İlkokul	-6,01005*	1,46791	,001
		Ortaokul	-3,31958	1,53587	,198
		Lise	-1,17459	1,33188	,855

*P< 0.05

Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için Scheffe çoklu karşılaştırma testi yapılmıştır. Tablo 47'ye bakıldığında babanın eğitim düzeyinde farkın, “*ilkokul*” ile “*lise ve üniversite*” düzeyi arasında olduğu görülmüştür. Buna göre babası “*ilkokul*” mezunu olan öğrenciler babası “*lise ve üniversite*” mezunu olan öğrencilerden anlamlı düzeyde daha çok utangaçtır. Ayrıca tablo 45'e bakıldığında, babanın eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin utangaçlık puanlarının düştüğü görülmektedir.

Aylık gelir değişkeni analiz edilmeden önce, 6 kategori olarak toplanan gelir durumu bilgileri, birbirine yakın 3 kategoride “*düşük* (0-1250 tl/%59.6)”, “*orta* (1300-2350 tl/%31.4)” ve “*yüksek* (2400-3000 tl/ %9.0)” olarak toplanmıştır. Bununla analiz sonuçlarının daha kolay betimlenmesi ve sunulması amaçlanmıştır.

Tablo 48: Ailenin gelir düzeyine göre utangaçlık puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası

	Gelir düzeyi	N	\bar{X}	S	Sh
Utangaçlık puanı	Düşük	542	53,6642	14,49564	,62264
	Orta	285	50,4561	15,13981	,89680
	Yüksek	82	48,2439	14,21489	1,56977
	Toplam	909	52,1694	14,78375	,49035

Tablo 48'e bakıldığında ailenin gelir düzeyi yükseldikçe öğrencilerin utangaçlık puanları ortalamasının düştüğü görülmektedir.

Tablo 49: Ailenin gelir düzeyine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklemeler için tek faktörlü varyans analizi sonuçları

		KT	Sd	KO	F	P
Utangaçlık puanı	Gruplar arası	3311,200	2	1655,600	7,687	,000*
	Gruplar içi	195140,709	906	215,387		
	Toplam	198451,910	908			

*P< 0.05

Tablo 49'a bakıldığında gelir düzeyi değişkeni açısından utangaçlık puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir [F(2, 906)= 7,687, P= ,000]. Buna göre gelir düzeyinin öğrencilerin utangaç olmalarında etkili bir değişken olduğu söylenebilir.

Tablo 50: Aylık gelir düzeyine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları

	(I) A. Gelir	(J) A. Gelir	Ortalama farkı (I-J)	Sh	P
Utangaçlık puanı	Düşük gelir	Orta gelir	3,20807*	1,07384	,012
		Yüksek gelir	5,42030*	1,73898	,008
	Orta gelir	Düşük gelir	-3,20807*	1,07384	,012
		Yüksek gelir	2,21224	1,83913	,485
	Yüksek gelir	Düşük gelir	-5,42030*	1,73898	,008
		Orta gelir	-2,21224	1,83913	,485

*P< 0.05

Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testinde, farkın “*düşük gelir*” grubu ile “*orta ve yüksek gelir*” grupları arasında olduğu bulunmuştur. Tablo 48 ve 50’ye bakılarak “*düşük gelir*” grubundan gelen öğrencilerin “*orta ve yüksek gelir*” gruplarından gelen öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok utangaç oldukları söylenebilir.

Tablo 51: Cep telefonu kullanım sürelerine göre utangaçlık puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası

	Kullanım süresi	N	\bar{X}	S	Sh
Utangaçlık puanı	Hiç	110	55,4364	14,39325	1,37234
	1 yıl	117	55,1282	14,85246	1,37311
	2 yıl	141	54,1206	15,21253	1,28113
	3 yıl ve üzr.	541	50,3567	14,48947	,62295
	Toplam	909	52,1694	14,78375	,49035

Tablo 51’e bakıldığında 3 yıl ve üzeri cep telefonu kullanan öğrencilerin, diğer gruplara göre, en düşük utangaçlık puanı ortalamasına sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 52: Öğrencilerin cep telefonu kullanım sürelerine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklem için tek faktörlü varyans analizi sonuçları

		KT	Sd	KO	F	P
Utangaçlık puanı	Gruplar arası	4512,680	3	1504,227	7,019	,000*
	Gruplar içi	193939,230	905	214,297		
	Toplam	198451,910	908			

*P< 0.05

Tablo 52’ye bakıldığında cep telefonu kullanım süresi açısından utangaçlık puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir [F(3, 905)= 7,019, P= ,000]. Buna göre öğrencilerin utangaçlık eğilimlerinin cep telefonu kullanım süresine göre değiştiği söylenebilir.

Tablo 53: Cep telefonu kullanım süresine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları

	(I) Cep tlf.	(J) Cep tlf.	Ortalama farkı (I-J)	Sh	P
Utangaçlık puanı	Hiç	1 yıl	,30816	1,94416	,999
		2 yıl	1,31580	1,86226	,919
		3 yıl ve üzer	5,07962*	1,53110	,012
	1 yıl	Hiç	-,30816	1,94416	,999
		2 yıl	1,00764	1,83069	,959
		3 yıl ve üzer	4,77146*	1,49255	,017
	2 yıl	Hiç	-1,31580	1,86226	,919
		1 yıl	-1,00764	1,83069	,959
		3 yıl ve üzer	3,76382	1,38418	,061
	3 yıl ve üzer	Hiç	-5,07962*	1,53110	,012
		1 yıl	-4,77146*	1,49255	,017
		2 yıl	-3,76382	1,38418	,061

*P< 0.05

Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testinde, farkın “3 yıl ve üzeri” süreyle cep telefonu kullanan grup ile “1 yıl kullanan/hiç kullanmayan” gruplar arasında olduğu bulunmuştur. Tablo 51 ve 53’e bakılarak “3 yıl ve üzeri” süreyle cep telefonu kullanan öğrencilerin, “1 yıl kullanan/hiç kullanmayan” öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha az utangaç oldukları söylenebilir.

Tablo 54: İnternet kullanım sürelerine göre utangaçlık puanlarının ortalaması, standart sapması ve standart hatası (Haftalık süre)

	Kullanım süresi	N	\bar{X}	S	Sh
Utangaçlık puanı	Hiç	52	57,7885	14,29155	1,98188
	4 saat	217	54,9263	15,04420	1,02127
	6 saat	109	52,7982	14,22230	1,36225
	8 saat	235	51,4255	14,27769	,93137
	10 saat ve üzeri	296	49,5203	14,73608	,85652
	Toplam	909	52,1694	14,78375	,49035

Tablo 54'e bakıldığında hiç internet kullanmayan öğrencilerin en yüksek puan ortalamasına ($\bar{X} = 57,7885$) sahip olduğu ve internet kullanım süresi arttıkça öğrencilerin utangaçlık puanları ortalamasının düştüğü görülmektedir.

Tablo 55: Öğrencilerin internet kullanım sürelerine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan ilişkisiz örneklemeler için tek faktörlü varyans analizi sonuçları

		KT	Sd	KO	F	P
Utangaçlık puanı	Gruplar arası	5541,532	4	1385,383	6,492	,000*
	Gruplar içi	192910,378	904	213,396		
	Toplam	198451,910	908			

*P< 0.05

Tablo 55'e bakıldığında internet kullanım süresi açısından utangaçlık puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir [F(4, 904)= 6,492, P= ,000]. Buna göre öğrencilerin utangaçlık eğilimlerinin internet kullanım süresine göre değiştiği söylenebilir.

Tablo 56: Öğrencilerin internet kullanım sürelerine göre utangaçlık puanları arasındaki fark için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testi sonuçları (Haftalık süre)

	(I) İnternet K.S.	(J) İnternet K.S.	Ortalama farkı (I-J)	Sh	P
Utangaçlık puanı	Hiç	4 saat	2,86219	2,25548	,807
		6 saat	4,99030	2,46202	,392
		8 saat	6,36293	2,23872	,090
		10 saat ve üzeri	8,26819*	2,19652	,007
	4 saat	Hiç	-2,86219	2,25548	,807
		6 saat	2,12810	1,71498	,819
		8 saat	3,50074	1,37530	,167
		10 saat ve üzeri	5,40600*	1,30550	,002
	6 saat	Hiç	-4,99030	2,46202	,392
		4 saat	-2,12810	1,71498	,819
		8 saat	1,37263	1,69288	,956
		10 saat ve üzeri	3,27789	1,63667	,405
	8 saat	Hiç	-6,36293	2,23872	,090
		4 saat	-3,50074	1,37530	,167
		6 saat	-1,37263	1,69288	,956
		10 saat ve üzeri	1,90526	1,27632	,694
	10 saat ve üzeri	Hiç	-8,26819*	2,19652	,007
		4 saat	-5,40600*	1,30550	,002
		6 saat	-3,27789	1,63667	,405
		8 saat	-1,90526	1,27632	,694

*P< 0.05

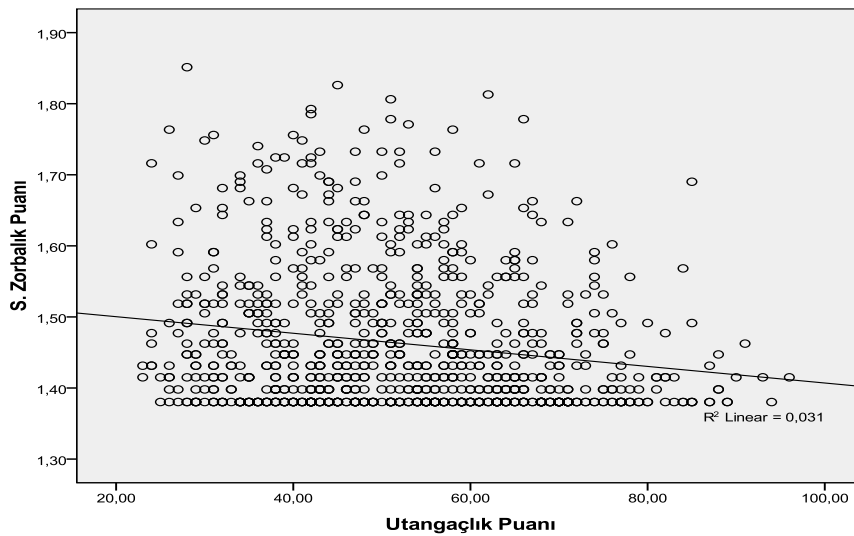
Farkın hangi gruplardan kaynaklandığını belirlemek için yapılan Scheffe çoklu karşılaştırma testinde, farkın haftalık “10 saat ve üzeri” süreyle internet kullanan grup ile haftalık “4 saat kullanan/hiç kullanmayan” gruplar arasında olduğu bulunmuştur.

Tablo 54 ve 56’ya bakılarak “haftalık “10 saat ve üzeri” süreyle internet kullanan öğrencilerin, haftalık “4 saat kullanan/hiç kullanmayan” öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha az utangaç oldukları söylenebilir.

4.4.3. Utangaçlığın Siber Zorba ve Kurban Olma Eğilimini Yordama Düzeyine İlişkin Analizler (3. Alt problem)

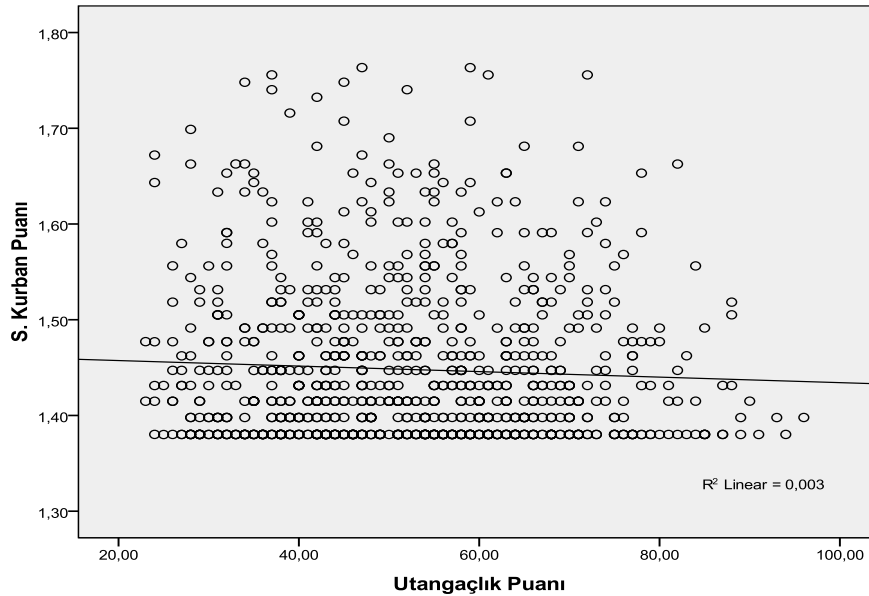
Öncelikle “basit doğrusal regresyon” analizinin temel varsayımları olan değişkenlerin en az aralık ölçeğinde sürekli değişkenler, normal dağılım ve iki değişken (bağımlı-bağımsız) arasındaki ilişkinin doğrusal olma varsayımlarının karşılanıp karşılanmadığına bakılmıştır (Can, 2013: 238). Verilerin normal dağılım gösterdiğine ilişkin değerler daha önce verildiğinden (Bkz. Tablo 11) burada ayrıca değinilmemiştir. Ancak sonuncu varsayım olan iki değişken arasındaki ilişkinin “doğrusal” olduğuna ilişkin scatterplot (saçılma diyagramı) grafiği aşağıda verilmiştir. Grafiğe bakıldığında siber zorbalık puanı ile utangaçlık puanı arasında zayıf ($r = -.17$), negatif ve doğrusal bir ilişkinin olduğu, R^2 değeri de dikkate alınarak, sonucuna varılabilir. Siber kurban puanı ile utangaçlık puanı daha zayıf ($r = -.05$), sifıra yakın, bir ilişki olduğu söylenebilir. Ayrıca “doğrusallık” varsayımının çok “nesnel” bir varsayım olmadığı da belirtilmektedir (Can, 2013: 238).

Şekil 2 incelendiğinde öğrencilerin iki değişkene (siber zorbalık-utangaçlık) ilişkin değerlerini gösteren noktaların bir doğru etrafında toplanma eğiliminde olduğu söylenebilir. İlişkinin doğrusallığının daha nesnel bir ölçüsü ise grafiğin sağ alt köşesindeki R^2 değeridir. Doğrusallıktan aşırı sapma olduğunda, regresyon modelinde açıklanan ilişki anlamlı çıkmaz (Can, 2013: 241). Tablo 57’ye bakıldığında açıklanan ilişkinin anlamlı olduğu, dolayısıyla doğrusallığın olduğu söylenebilir.

Şekil 2: Siber zorbalık puanı ile utangaçlık puanı arasındaki ilişkinin doğrusallığına ilişkin Scatterplot (saçılma diyagramı) grafiği ve regresyon doğrusu

Şekil 3 incelendiğinde öğrencilerin iki değişkene (siber kurban-utangaçlık) ilişkin değerlerini gösteren noktaların bir doğru etrafında toplanma eğiliminin zayıf olduğu ve “doğrusallığın” tam olarak sağlanmadığı söylenebilir. Bu durumun bir kanıtı da utangaçlık- siber kurban ilişkisinin (Bkz. 58) anlamlı olmamasıdır (Can, 2013: 241).

Şekil 3: Siber kurban puanı ile utangaçlık puanı arasındaki ilişkinin doğrusallığına ilişkin Scatterplot (saçılma diyagramı) grafiği ve regresyon doğrusu

Tablo 57: Utangaçlığın siber zorbalığı yordama düzeyine ilişkin regresyon analizi sonuçları

Değişken	B	Sh	β	t	P
Sabit	1,524	,012		129,533	,000
Utangaçlık	-,001	,000	-,176	-5,377	,000

$R = ,176$ $R^2 = ,031$
 $F(1-907) = 28,912$ $P = ,000$

Tablo 57'ye bakıldığında utangaçlık puanı ile siber zorbalık puanı arasında anlamlı bir ilişki olduğu ($R=0,176$, $R^2=0,031$) ve utangaçlığın siber zorbalığın anlamlı bir yordayıcısı olduğu görülmüştür [$F(1-907)= 28,912$, $P<0,05$]. Utangaçlığın siber zorbalıktaki değişimin % 3'ünü açıkladığı görülmektedir. Ayrıca regresyon katsayısının

negatif (β -.176) olduğu görülmektedir. Bu durum, utangaçlık puanındaki artışın, siber zorbalık puanında düşüşe neden olduğunu göstermektedir.

Tablo 58: Utangaçlığın siber kurban olmayı yordama düzeyine ilişkin regresyon analizi sonuçları

Değişken	B	Sh	β	t	P
Sabit	1,463	,010		146,144	,000
Utangaçlık	,000	,000	-,052	-1,562	,119

$R = ,052$ $R^2 = ,003$
 $F(1-907) = 2,440$ $P = ,119$

Tablo 58'e bakıldığında utangaçlık puanı ile siber kurban puanı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ($R=0,052$, $R^2=0,003$) ve utangaçlığın siber kurban olmanın anlamlı bir yordayıcısı olmadığı görülmüştür [$F(1-907)= 2,440$, $P>0,05$]. Regresyon kat sayısına bakıldığında (β -.05) negatif, sifıra yakın ve anlamsız ($P>0,05$) bir ilişki olduğu görülmektedir.

V. BÖLÜM

TARTIŞMA VE YORUM

Bu bölümde bulguların, konuyla ilgili literatür kapsamında tartışma ve yorumuna yer verilmiştir.

İlgili literatür incelendiğinde, siber zorba ve kurban/utangaçlık ilişkisini doğrudan inceleyen her hangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle siber zorba ve kurban/utangaçlık ilişkisine ilişkin tartışma ve yorumlar benzer çalışmalarla ilişkilendirilerek yapılmıştır. Burada bulgular “alt problem ve analizlerdeki sıralarına” göre ele alınmıştır.

5.1. Örneklemin Siber Zorba ve Kurban Puanlarının Demografik Değişkenler ve Utangaçlıkla İlişisine Ait Analizlere İlişkin Tartışma ve Yorumu (1. Alt problem)

Cinsiyete göre bakıldığında, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre, anlamlı düzeyde, hem daha çok siber zorbalık yaptıkları hem de daha çok siber kurban oldukları bulunmuştur (Bkz. Tablo 12). Bu bulgu, özellikle Türkiye’de yapılan, birçok çalışmayla benzerlik göstermektedir ve birçok araştırmacının benzer bulgulara ulaştığı görülmektedir (Baker ve Kavşut, 2007; Campfield, 2008; Topçu, 2008; Arıcak, 2009; Bayar 2010; Soydaş, 2011; Eroğlu, 2011; Peker ve diğerleri, 2012).

Beran ve Li (2005), Didden ve diğerleri (2009) ve Seffgen, G. ve König, A.(2009) cinsiyet değişkeni açısından her hangi bir farklılık bulmazken, Walrave ve Heirman (2011) kızların kurban olma olasılığını anlamlı düzeyde daha fazla bulmuştur. Smith ve diğerleri (2008) ise kızların siber zorba ve kurban olma yaygınlığını erkeklerden anlamlı düzeyde daha fazla bulmuşlardır. Li (2006, 2007b) kız ve erkeklerin maruz kaldıkları siber zorbalık türleri arasında farklılık bulmazken, sadece erkeklerin hem siber zorbalıkta hem de geleneksel akran zorbalığında zorba olma olasılıklarının kızlardan daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Özellikle yurt içindeki çalışmalarda erkeklerin anlamlı düzeyde daha çok siber zorba ve kurban olmaları; sosyo-kültürel nedenlerle kızların baskılanması, erkeklere sunulan imkânların kızlara sunulmamasının, bunun sonucunda erkeklerin bilişim araçlarını daha çok kullanması, bir sonucu olarak görülebilir. Ayrıca bu bulgu; toplumda cinsiyet rollerine ilişkin beklentinin de bir sonucu olabilir; Türkiye toplumunda kadınlardan, küfür-argo dil kullanmama, daha nazik-sessiz olmaları, öfkelerini ifade etmemeleri ve saldırganlıktan uzak olmaları beklenmektedir (Navaro, 1999a: 80).

Yaş ve sınıf değişkeni açısından siber zorba ve kurban puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmüştür (Bkz. Tablo 14, 16). Bu bulgu literatürle benzerlik göstermektedir. Aynı sonuçlara ulaşan bir çok araştırma yapılmıştır (Özdemir ve Akar, 2011; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Bayar, 2010; Burnukara; 2009; Didden, 2009; Eroğlu, 2011; Türkoğlu, 2013). Yaş ve sınıf değişkeninin bir birine yakın yaş ve sınıf düzeylerinde farklılık göstermezken daha büyük yaş ve sınıf düzeyleri ile daha küçük yaş ve sınıf düzeylerinde (ilköğretim-lise arasında) farklılaşmaktadır (Bayar, 2010; Soydaş; 2011). Bu fark genellikle büyük yaş/sınıfların aleyhine olmaktadır. Bu durum, öğrencilerin büyüdükçe onlara sağlanan imkânların, özgüven ve deneyimlerinin artması ve toplumsal baskıyı daha rahat tolere etmelerinin bir sonucu olabilir. Nitekim Walrave ve Heirman (2011) yaş artışı ile siber zorbalığında artış gösterdiğini bulgulamıştır. Genel olarak siber zorbalığın 8 yaşından itibaren artış gösterdiği ve 11.sınıftan itibaren üniversite yıllarına doğru azaldığı söylenebilir (Soydaş, 2011: 17).

Anne-baba eğitim durumuna bakıldığında, sadece babanın eğitim durumuna göre siber zorbalık puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 18, 20). Baba eğitim düzeyi “*üniversite*” olan öğrenciler, baba eğitim düzeyi “*ilk ve ortaokul*” olan öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla siber zorbalık yapmaktadır (Bkz tablo 21). Literatürde bu değişken ile ilgili sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Türkoğlu (2013) aynı bulgulara ulaşırken; Serin (2012) ilköğretim öğrencileriyle yaptığı çalışmada, anne-baba eğitim durumunun siber kurban olma açısından etkili bir değişken olmadığını ancak, annesi mastır-doktoralı olan öğrencilerin annesi ilköğretim mezunu olan öğrencilere, babası okur-yazar olan öğrencilerin ise babası ilköğretim mezunu olan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha çok siber zorbalık yaptıklarını bulmuştur. Bu bulgu bizim bulgumuzu desteklemektedir. Ancak bizim bulgularımız Sarak (2012)’in

bulguları ile benzerlik göstermemektedir. Sarak (2012) anne-baba eğitim düzeyi okur-yazar ve altı olan lise öğrencilerinin baba eğitim düzeyi, ilk, orta, lise, lisans ve yüksek lisans ve üstü olan öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla siber zorba ve kurban olduklarını bulmuştur. Bu farklılık örneklem seçiminden (Sarak tek bir liseden veri toplamıştır) ve eğitim düzeyinin çok fazla kategoriye ayrılmasından kaynaklanıyor olabilir. Örneğin Sarak (2012) çalışmasında da diğer kategoriler arasındaki fark anlamlı bulunmamıştır. Bu araştırmada babası üniversite mezunu olan öğrencilerin, babası ilköğretim mezunu olan öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla siber zorbalık yapıyor olmalarında “eğitim düzeyinin artışına paralel ekonomik iyileşmenin de artıyor olmasının etkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim yapılan kay-kare testi [χ^2 (sd=6, n=909)=293.432, p<0.05], babanın eğitim düzeyindeki artışla ekonomik artış arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Ekonomik şartların iyi oluşunun bilişim araçları ve internete ulaşım ve kullanımını arttırdığı da bilinmektedir. Bunun doğal bir sonucu olarak da bu grubun daha çok siber zorbalık deneyimi yaşadığı söylenebilir.

Sonuç olarak eğitim düzeyindeki artışın siber zorbalığı arttıran bir etken olmadığı; burada baba eğitim düzeyinin aracı bir rol oynadığı söylenebilir.

Gelir düzeyi açısından bakıldığında yüksek ve orta gelir düzeyine sahip öğrencilerin düşük gelir düzeyine sahip öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla siber zorba ve kurban oldukları görülmektedir (Bkz. Tablo 23, 24). Ancak literatürde bu konudaki bulgular nispeten çelişmektedir. Genç (2007), Manap (2012) ve Türkoğlu (2013) benzer bulgulara ulaşırken, Eroğlu (2011), Erdur-Baker ve Kavşut (2007) ve Çiftçi (2010) gelirin anlamlı bir değişken olmadığını bulmuşlardır. Literatüre bakıldığında; genellikle üst sosyo-ekonomik düzeye mensup öğrencilerin daha çok siber zorba ve kurban olmaları, bu öğrencilerin bilişim araçları ve internete daha kolay ve daha çok ulaşabilmelerinin bir sonucu olarak görülmektedir. Ekonomik şartları görece iyi aileler doğal olarak çocuklarına daha fazla imkân sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak bu öğrenciler internette daha fazla zaman geçirmekte ve bu durumda, onların daha fazla siber zorba ve kurban olmalarına neden olduğu söylenebilir. Ancak yakın bir gelecekte gelirin bu dolaylı etkisinin ortadan kalkacağı söylenebilir; çünkü artık çayevi, kafe, işyerleri vb. birçok kurum ve ortam ücretsiz bir şekilde kablosuz internet sağlamaktadır.

Cep telefonu ve internet kullanım süresi değişkenine bakıldığında, cep telefonu kullanım süresi siber kurban olma durumu dışında, siber zorba ve kurban olma durumunda anlamlı bir değişken olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 26, 29). Özellikle internet kullanım süresi arttıkça zorbalık ve mağduriyet artmaktadır. Bu bulgu ilgili çalışmalarla oldukça benzerlik göstermektedir ve benzer sonuçlara ulaşan birçok araştırma mevcuttur (Ybarra, 2004; Arıca ve diğerleri, 2008; Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Hinduja ve Patchin, 2008; Juvonen ve Gross, 2008; Özdemir ve Akar, 2011; Soydaş, 2011; Walrave ve Heirman, 2011; Sarak, 2012; Serin (2012;...)). İnternet ortamının siber zorbalık olgusunun geliştiği temel bir zemin olduğu düşünüldüğünde, kullanım süresinin artması ile siber zorbalık olgusunun artması son derece doğal bir durumdur; ancak bu durum siber zorbalık olgusunun nedeni olarak düşünülemez. İnternet sadece bir ortam sunmaktadır; orada nasıl davranılacağı, birçok neden sayılmakla beraber, temelde tamamen öğrencinin gelişim düzeyi ve evrensel doğruları-değerleri içselleştirme düzeyi ile ilgili bir durumdur.

Bilgisayar/internet kullanım yetkinliklerini algılayış düzeylerine göre bakıldığında, siber zorba ve kurban puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 32) ve siber zorba ve kurban olmadaki artışın yetkinlik algısının artışı ile paralellik gösterdiği söylenebilir (Bkz. Tablo 31). Literatüre bakıldığında bu değişken ile ilgili çok sınırlı denebilecek bulgular olduğu ancak bunlarında benzer bulgular olduğu söylenebilir. Örneğin Vandebosch ve diğerleri (2006) de siber zorbaların daha bilgili ve kompleks internet kullanabildiklerini bulmuşlardır. Gezgin ve Çuhadar (2012), bilgisayar ve öğretim teknolojileri eğitimi bölümü öğrencilerinin siber zorbalık duyarlıklarını anlamlı düzeyde yüksek çıkmasını; bilgi ve becerilerinin daha yüksek olmasının bir sonucu olarak değerlendirmektedirler. Patchin ve Hinduja (2006: 152) siber zorbalıkta bilgisayarı kullanma becerisinin siber zorbalık yapmanın daha güçlü bir nedeni olabildiğini belirtmektedir. İnternet kullanım süresi ile siber zorba ve kurban olma arasındaki güçlü ilişki dikkate alındığında, uzun süreli kullanımın doğal olarak bu öğrencilerin deneyimlerini/yetkinliklerini arttıracığı söylenebilir. Daha iyi bilgisayar/internet kullanabilen bu öğrenciler, sanal ortamda daha rahat hareket edebiliyor; kendilerini daha kolay gizleyebiliyor. Bu rahatlık ve özgüvenin bir sonucu olarak siber zorbalığa daha çok karışıyor olabilirler.

Öğrencilerin utangaçlık düzeylerine göre siber zorba ve kurban puanları arasındaki farka bakıldığında, utangaçlık düzeylerine göre öğrencilerin siber zorbalık puanları arasındaki farkın anlamlı olduğu ancak, siber kurban olma puanları arasındaki farkın anlamlı olmadığı görülmektedir (Bkz. Tablo 35). Utangaçlık arttıkça öğrencilerin siber zorba ve kurban puanları düşmektedir (Bkz. Tablo 34). Literatüre bakıldığında utangaçlık siber zorba ve kurban ilişkisini ele alan herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Ancak utangaçlıkla ilgili bazı teorik bilgiler ve araştırmalar, genel de utangaçların bilişim araçlarını hem daha çok kullanma eğiliminde olduklarını hem de yüz-yüze iletişime göre bu yolla kendilerini daha rahat ifade ettiklerini göstermektedir (Chak ve Leung, 2004; Henderson ve Zimbardo, 2005; Akt. Durmuş, 2006: 68; Ebelin-Witte ve diğerleri, 2007; Yang ve Tung, 2007; Orr ve diğerleri, 2009; Özen ve Korukçu-Sarıcı, 2010; Öztürk ve Özmen, 2011). Bu bulgular, utangaçların daha çok siber zorba ve kurban olma eğilimi gösterecekleri varsayımına neden olmuştur. Ancak bu araştırmanın sonuçları bu beklentinin tam aksi yönde olmuştur. Diğer önemli bir bulguda, beklenti ve literatürün aksine, utangaçlık puanı yükseldikçe cep telefonu ve internet kullanım süresinin düşüyor olmasıdır (Bkz. Tablo 51, 54). Bu sonuçları şöyle yorumlamak mümkündür; **a)** Utangaçlıkla düşük sosyo-ekonomik düzey arasındaki güçlü ilişki dikkate alındığında; ekonomik gerekçelerle bu öğrenciler bilişim araçlarına daha az ulaşmakta ve dolayısıyla daha az kullanmaktadır. Daha az kullanım doğal olarak bu öğrencilerin siber zorbalığa karışma olasılığını azaltıyor olabilir. **b)** Utangaçlık-bilişim araçları ilişkisini inceleyen araştırmaların, ulaşılabilenlerin, neredeyse tamamı yurt dışında yapılmış araştırmalar; dolayısıyla bu bulgu sosyo-kültürel farklılıkların bir sonucu olabilir; çünkü doğu kültürleri çoğunlukla utangaçlığı bir meziyet, istendik bir özellik olarak görmektedir (Durmuş, 2006: 66). **c)** Önemli bir diğer neden de utangaç öğrencilerin düşük özgüven, riskli davranışlardan/ortamlardan kaçınma, yüksek empati eğilimi, daha sorumlu davranma, sanal ortamlarda bile utangaçlığın devam etmesi gibi nedenlerle siber zorbalığa daha az karışıyor olabilirler veya utangaç bireylerin çoğunlukla uyumlu, uslu, ılımlı, saldırgan olmayan, okulu seven ve çalışkan çocuklar oldukları belirtilmektedir (Durmuş, 2006: 65). Bu olumlu özellikleri, onları siber zorbalıktan alıkoyuyor olabilir. Bu varsayımları destekleyen önemli bir bulgu da “utangaç” öğrencilerin siber kurban puanlarının orta ve düşük düzeyde utangaçlık puanına sahip öğrencilerin siber kurban puanları ile anlamlı düzeyde farklılaşmamış olmasıdır. Yani “utangaç” öğrenciler “orta ve düşük düzeyde”

utangaçlık puanına sahip öğrenciler kadar siber kurban olmalarına karşın, bu öğrenciler kadar siber zorbalık eğilimi göstermemektedir.

Sonuç olarak bu bulgular göstermiştir ki utangaçlık, siber zorbalık açısından bir risk faktörü değil aksine, görece, koruyucu bir faktördür; ancak, burada esas koruyucu unsurun ise utangaçların sahip oldukları bu olumlu özellikleri olduğu düşünülmektedir. Benzer şekilde, utangaçların daha çok siber kurban olabileceklerine ilişkin beklentinin aksine utangaçlar, daha fazla siber kurban olmamaktadırlar. Başka bir deyişle utangaçlığın siber kurban olma veya olmama konusunda her hangi bir etkisinin olmadığını söyleyebiliriz.

5.2. Örneklemin Utangaçlık Puanlarının Demografik Değişkenlerle Arasındaki İlişkiye Ait Analizlere İlişkin Tartışma ve Yorum (2. Alt problem)

Cinsiyete göre bakıldığında kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha fazla utangaç oldukları görülmektedir (Bkz. Tablo 37). Bu bulgu toplumun cinsiyet rollerine ilişkin beklentisi dikkate alındığında beklenen bir sonuç olmasına karşın; literatüre bakıldığında bu bulgunun genellikle benzerlik göstermediği, genelde kız erkek öğrencilerin utangaçlık puanları, kızların daha yüksek ortalamalara sahip olmalarına karşın, farkının anlamlı olmadığı görülmektedir (Hasdemir, 2005; Güngör-Aytar, 2007; Demirbaş, 2009; Güler-Yılmaz, 2012). Ancak Durmuş (2007) benzer bulgulara ulaşmış, kızların erkeklerden anlamlı düzeyde daha yüksek utangaçlık puan ortalamalarına sahip olduğunu bulmuştur.

Fişek (1993) Tütkiye’de hâkim kültürün ataerkil kültür olduğunu ve cinsler arası ilişkilerde erkeğin üstünlüğünün esas olduğunu ve kadınların, değer, itibar ve güç konularında daha düşük konumda olduğunu belirtmektedir (Akt. Navaro, 1999b: 32). Ergöl ve diğerleri (2013: 44) ülkemizdeki geleneksel ataerkil yapı nedeniyle kadının yerinin ailesi ve ev yaşamıyla sınırlandığını, ataerkil toplumlarda yer alan bu yaygın inanç yüzünden kadının eğitim ve çalışma olanaklarından daha az yararlandığını, meslek seçim olanaklarının kısıtlandığını ve çalışma yaşamında erkeklerle eşit hak ve koşullarla karşılaşmadığını belirtmektedirler. İlköğretim Türkçe ders kitaplarında toplumsal cinsiyet rolleri üzerine yapılan bir araştırmada, erkek figürünün daha ön planda olduğu, kadınların erkeklere göre aileiçi rollerde daha çok yer aldığı ve kadınlar

için 8, erkekler için ise 27 meslek grubu sunulduğu belirlenmiştir (Kırbaşoğlu-Kılıç ve Eyüp, 2011).

Bu bulgular kızların neden daha utangaç olduğunun bir kanıtı olarak sunulabilir. Kızlar nisbeten birçok imkândan mahrum, daha çok baskı/kontrol altında tutularak büyümektedir. Bu durumun da onların, erkeklere göre daha çok utangaç olmalarına neden olduğu söylenebilir.

Yaş ve sınıf değişkenine göre bakıldığında, bu değişkenler açısından öğrencilerin utangaçlık puanlarının farklılaşmadığı görülmektedir (Bkz. Tablo 39 ve 41). Bu bulgu, sınıf bulgusu, Güler-Yılmaz (2012)'ın lise öğrencileriyle yaptığı çalışmayla benzerlik göstermektedir. Ancak Güngör-Aytar (2007) üniversite öğrencileriyle yaptığı çalışmada, 19 altı yaş grubunun, 20-21, 22-3, 24 ve üstü yaş gruplarına göre anlamlı düzeyde daha utangaç olduklarını bulmuştur. Buss (1980; Akt. Yıldırım; 2006: 11) Utangaçlığın, bireyin kendini değerlendirme sürecinin en yoğun yaşandığı 8 yaş civarında daha keskin hale geldiğini ve 14-15 yaşlarında kimlik problemleriyle basa çıkmaya çalıştıkları ergenlik döneminde ise en üst düzeye ulaştığını belirtmektedir. Ergen gruplarında utangaçlık puanının farklılaşmaması, bu grupların benzer özellikler göstermeleri ile ilgili olabilir. Ayrıca bu araştırmada, yaşa göre öğrencilerin utangaçlık puanlarının farklılaşmamış olmasında; bu araştırmanın örnekleminin yaş dağılımının birbirine yakın olmasının (15, 16 ve 17 yaş grubu %92.9'unu oluşturmaktadır.) da etkisi olabilir. Güngör-Aytar (2007) 'ın araştırması yaşın ilerlemesiyle utangaçlık düzeyinin düştüğüne işaret etmekle beraber; burada belirleyici etkenin yaş değil ergenlerin kimlik, meslek/iş vb. bazı sorunlarını aşmaları ile kısmen özgüvenlerinin yükselmesinin olduğu düşünülmektedir. Nitekim Erdal (2003) çalışan ve çalışmayan kadınların utangaçlık düzeylerini çeşitli değişkenler açısından karşılaştırdığı araştırmasında yaşın, utangaçlık düzeyini etkileyen anlamlı bir değişken olmadığını bulmuştur. Henderson ve Zimbardo (1998; Akt. Durmuş; 2006: 107) doğuştan gelen utangaçlık özelliğinin bazı bireylerde zaman içerisinde azaldığını, bazı bireylerin ise yaşamları boyunca utangaç yasadıklarını bulmuştur.

Sonuç olarak, yaşın ilerlemesiyle utangaçlığın şiddetinde kısmi bir azalma olsa da; genel olarak utangaçlığın kişilik yapısında kristalize bir şekilde sürdüğü söylenebilir.

Anne-baba eğitim durumuna bakıldığında, anne-babanın eğitim durumuna göre öğrencilerin utangaçlık puanlarının anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir (Bkz. Tablo 43, 46). Anne eğitim düzeyi ilkokul olanlar anne eğitimi lise olanlardan, Baba eğitim durumu ilkokul olanlar, baba eğitim durumu lise ve üniversite olan öğrencilerden anlamlı düzeyde daha çok utangaçtır (Bkz. Tablo 44, 47). Bu bulgu literatürle benzerlik göstermektedir (Güngör-Aytar, 2007; Demirbaş, 2009; Güler-Yılmaz, 2012). Yüksel (2002) anne-baba, Gökçe (2002) ise annenin eğitim düzeyinin utangaçlığı anlamlı düzeyde yordadığını bulmuştur. Anne-baba eğitim düzeyi yükseldikçe anne-babalar çocuğa karşı daha olumlu/demokratik tutum geliştirmekte ve daha az baskıcı ve otoriter olmaktadır. Doğal olarak daha demokratik aile ortamında çocuklar fiziksel ceza, aşağılanma, ihmal vb. olumsuzluklara daha az maruz kaldıklarından, psiko-sosyal gelişimleri daha sağlıklı olmaktadır denebilir.

Gelir düzeyi açısından bakıldığında düşük gelir düzeyine sahip öğrencilerin, orta ve yüksek gelir düzeyine sahip öğrencilerden anlamlı düzeyde daha fazla utangaç oldukları görülmektedir (Bkz. Tablo 49). Ve gelir düzeyi yükseldikçe utangaçlık puanı düşmektedir (Bkz. Tablo 48). Literatüre bakıldığında aynı bulgulara ulaşan araştırmaların olduğu görülmektedir (Güngör-Aytar, 2007; Güler-Yılmaz, 2012). Benzer şekilde Gökçe (2002) gelirin, utangaçlığı anlamlı düzeyde yordadığını bulmuştur. Yüksek gelirlili ailelerin genelde eğitim düzeyleri yükselmektedir. Nitekim kay- kare testi [χ^2 (sd=6, n=909) =293.432, p<0.05] sonuçları eğitimle (babanın eğitimi) gelir arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla gelir yükseldikçe hem ailelerin çocuklarına sağladıkları imkânlar artmakta hem de aileler çocuklarına daha fazla zaman ayırmakta; daha iyi eğitim almalarını, sosyo-kültürel aktivite, kurs vb faaliyetlere daha fazla yönelmelerini sağlamaktadır. Nitekim Güngör-Aytar (2007) sosyo-kültürel etkinliklere katılan öğrencilerin utangaçlık puanlarının katılmayanlara göre anlamlı düzeyde daha düşük olduğunu bulmuştur. Sonuç olarak gelirin yükselmesine paralel olarak, görece daha sağlıklı bir gelişim ortamı oluşmakta ve bunun da çocukların psiko-sosyal açıdan daha sağlıklı yetişmelerini sağladığı söylenebilir.

Cep telefonu ve internet kullanım süresi değişkenine bakıldığında, cep telefonu ve internet kullanım süresi ile utangaçlık arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (Bkz. Tablo 52, 55). Ayrıca cep telefonu ve internet kullanım süresi

artıkça utangaçlık puanının düştüğü görülmektedir (Bkz. Tablo 51, 54). Bu konuda, ilgili literatüre bakıldığında, araştırmalar genelde kullanım süresi, internet bağımlılığı, problemlili internet kullanımı vb. değişkenlerin utangaçlıkla pozitif ilişkili olduğunu göstermektedir (Chak ve Leung, 2004; Henderson ve Zimbardo, 2005; Akt. Durmuş, 2006; Ebelin-Witte ve diğerleri, 2007; Yang ve Tung, 2007; Orr ve diğerleri, 2009; Ayas, 2012; Eldelekoğlu ve Vural-Batık, 2013; Odacı ve Berber-Çelik, 2013). Ancak, Yılmaz (2010) psikiyatri kliniğine başvuran (her hangi bir nedenle) 60 ve başvurmayan (kontrol grubu) 30 çocuk ve ergenle yaptığı çalışmada hem hasta hem de normal grubun utangaçlık puanları ile internet kullanımı ve bağımlılığı arasında anlamlı bir ilişki olmadığını bulmuştur. Benzer şekilde Öztürk ve Özmen (2011) utangaçlığı problemlili internet kullanımının bir yordayıcısı olarak bulmalarına karşın, utangaçlığın aynı ölçeğin alt boyutu olan aşırı kullanımı yordamadığını bulmuşlardır. Ryon ve Xenos (2011) ise Facebook kullanım sıklığı ile utangaçlık arasında anlamlı bir ilişki, genel eğilimin aksine, olmadığını bulmuşlardır.

İlgili literatür, sınırlı düzeyde bu araştırmanın bulgularını desteklemiştir. Bulgular arasındaki çelişkinin birçok nedeni olabilir ancak; bu araştırma açısından en önemli nedenin gelir düzeyi olduğu düşünülmektedir. Düşük gelir düzeyi ile utangaçlık arasındaki anlamlı ilişki dikkate alındığında, utangaç bireylerin bilişim araçlarına ve internete daha az ulaştıkları ve bunun sonucu olarak daha az kullandıkları söylenebilir.

İlgili literatür araştırmacıda, benzer bulgulara ulaşılacağı beklentisini yaratmış olmasına karşın; tam tersi bir bulguya ulaşılmıştır. Yani araştırmacının beklentisinin “olgusal doğruya” uygun olmadığı görülmüştür.

Sonuç olarak bu değişken, sosyo-kültürel ve ekonomik yönden daha homojen gruplarla yeniden araştırılabilir.

5.3. Utangaçlığın Siber Zorba ve Kurban Olma Eğilimini Yordama Düzeyine İlişkin Analizlerin Tartışma ve Yorumu (3. Alt problem)

Yapılan regresiyon analizi utangaçlığın, siber kurban olmanın anlamlı bir yordayıcısı olmadığını ortaya koyarken, siber zorbalığın negatif yönde ve anlamlı bir yordayıcısı olduğunu ve varyansın % 3'ünü açıkladığını göstermiştir (Bkz. Tablo 57 ve 58). Ayrıca varyans analizi sonuçları (Bkz. Tablo 35 ve 36) yüksek utangaçlık puanına

sahip öğrencilerin orta ve düşük utangaçlık puanına sahip öğrencilerden anlamlı düzeyde daha az siber zorbalığa karıştığını göstermiştir. Bu sonuçlara göre utangaçların, anlamlı düzeyde daha az siber zorbalığa karıştığını ve siber zorbaların anlamlı düzeyde en az utangaçlık puanına sahip grup olduğunu söyleyebiliriz. İlgili literatüre bakıldığında utangaçlık-siber zorbalık ilişkisini inceleyen her hangi bir araştırmaya rastlanmamıştır; ancak Pişkin ve Ayas (2005; Akt, Gökler, 2009: 521) lise öğrencileri ile geleneksel akran zorbalığı ile ilgili yaptıkları çalışmada “zorbaların utangaçlık düzeylerinin daha düşük” olduğunu bulmuşlardır. Siber zorbalık ile geleneksel akran zorbalığı arasındaki güçlü ilişki (Smith ve diğerleri, 2008; Juvonen ve Gross, 2008 Katzer ve diğerleri, 2009; Topçu, 2008; Vandebosch ve Cleemput, 2009...) dikkate alındığında, Pişkin ve Ayas’ın çalışmasının bu bulguyu desteklediğini söyleyebiliriz.

Bu bulguyu destekleyen diğer bir durumda; siber zorbaların genel olarak olumsuz kişilik özellikleri gösterdiğine ilişkin bulgulardır. Dilmaç (2009), üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı araştırmada saldırganlık ve ilgi görme psikolojik ihtiyaçlarının sanal zorbalığı olumlu olarak, sebat ve yakınlık psikolojik ihtiyaçlarının ise sanal zorbalığa uğrama durumunu negatif yordadığını, duyguları anlama ile sanal zorbalık arasında negatif yönde bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Arıca (2009) ise düşmanca duyguların ve psikotik belirtilerin sanal zorbalığı açıklayan iki temel değişken olduğunu bulmuştur. Hinduja ve Patchin (2008)’de siber zorba ve kurbanların anlamlı düzeyde daha fazla okul sorunları yaşadığını, saldırgan davranışlar gösterdiğini ve madde kullanımı olduğunu bulmuşlardır. Siber zorbaların bu özelliklerinin aksine; utangaç bireylerin çoğunlukla uyumlu, uslu, ılımlı, saldırgan olmayan, okulu seven ve çalışkan çocuklar oldukları belirtilmektedir (Durmuş, 2006: 65). Bu durum da, hem bu bulguyu desteklemekte hem de utangaçların neden daha az siber zorbalığa karıştıklarını açıklamaktadır. Bu da göstermiştir ki olumlu kişilik özelliklerine sahip olmak; birçok olumsuz davranış gibi “siber zorbalık” davranışını da önlemektedir.

Bu araştırmada utangaçların anlamlı düzeyde daha az cep telefonu ve internet kullandıkları bulunmuştur (Bkz. tablo, 34, 35 ve 36). Bu çalışmanın yanı sıra birçok çalışma, internet kullanım süresinin artışının siber zorbalığa hem katılımı hem de maruz kalmayı arttırdığını ortaya koymuştur (Erdur-Baker ve Kavşut, 2007; Hinduja ve Patchin, 2008; Juvonen ve Gross, 2008; Özdemir ve Akar, 2011 Soydaş, 2011; Walrave ve Heirman, 2011; Sarak, 2012...). Dolayısıyla “daha az kullanım” utangaçların siber zorbalığa daha az katılmalarının bir diğer nedeni olabilir. Diğer bir neden de “utangaçların” internet vb. araçları daha çok “iletişim amaçlı” kullanıyor olmaları

olabilir (Ebelin-Witte ve diğeri (2007; Orr ve diğeri, 2009). Yani utangaçların bilişim araçlarını daha çok amacına uygun şekilde, başta haberleşme/iletişim gibi bir takım ihtiyaçlarını gidermek için kullandıkları söylenebilir.

Utangaçlıkla siber kurban olma arasında, çok düşük ve anlamsız bir ilişkinin ($r = .05, P > 0.05$) olması ve yüksek utangaçlık puanına sahip öğrencilerin kurban puanları ile orta ve düşük utangaçlık puanına sahip öğrencilerin ortalamaları arasındaki farkın anlamsız olması (Bkz tablo 35) beklenilenin aksine bir bulgudur; ilgili literatüre bakıldığında, genel de utangaçların bilişim araçlarını hem daha çok kullanma eğiliminde olduklarını hem de yüz-yüze iletişime göre bu yolla kendilerini daha rahat ifade ettiklerini göstermektedir (Chak ve Leung, 2004; Henderson ve Zimbardo, 2005; Akt. Durmuş, 2006; Ebelin-Witte ve diğeri, 2007; Yang ve Tung, 2007; Orr ve diğeri, 2009; Özen ve Korukçu-Sarıcı, 2010; Öztürk ve Özmen, 2011). Bu bulgular, utangaçların potansiyel olarak daha fazla siber kurban olabilecekleri varsayımına neden olmuştur. Bu varsayımına neden olan diğeri önemli bir gerekçe de, geleneksel akran zorbalığında kurbanların genel olarak utangaç, içine kapanık, iletişim becerileri zayıf, düşük öz saygı gibi tipik özelliklere sahip olmalarıydı (Besag, 1995; Akt. Yaman ve diğeri, 2011: 99). Dolayısıyla beklenti sanal ortamda da utangaçların “daha çok kurban olabilecekleri” yönündeydi. Ancak bu çalışmanın bulguları utangaçların hem daha az cep telefonu ve internet kullandığını hem de beklendiği gibi daha az utangaçlık düzeyine sahip öğrencilere göre daha fazla siber kurban olmadıklarını göstermiştir. Bu durum, utangaç öğrencileri, siber zorbalıktan alıkoyan “olumlu özellikleri” ile açıklanabilir; yani utangaçları siber zorbalıktan alıkoyan olumlu özellikleri aynı şekilde onları “daha fazla siber kurban olmaktan” da koruduğu söylenebilir.

Sonuç olarak bu bulgulara dayanılarak, utangaçlığın siber zorbalık açısından bir risk faktörü olmadığı; aksine, görece, koruyucu bir faktör olduğu ve burada asıl koruyucu unsurun da utangaçların sahip olduğu “olumlu özellikler” olduğu düşünülmektedir. Ayrıca bulgular utangaç öğrencilerin, utangaç olmayan öğrencilerle siber kurban olma açısından aralarında herhangi bir farklılığın olmadığını göstermiştir. Başka bir deyişle utangaçlığın siber kurban olma veya olmama konusunda herhangi bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

VI. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

6.1. Sonuçlar

Günümüz dünyası, artık her bakımdan internet üzerine kurulan bir dünyadır. İnternet, küresel düzeyde hem kurumlar hem de bireyler için artık gerekli ve zorunlu bir unsur haline gelmiştir. Özellikle ergen gruplar bilişim araçlarını/interneti en yaygın kullanan gruplar haline gelmiştir. Bu araştırmada örneklemin yaklaşık % 80'inin cep telefonuna sahip olduğu ve %95'inin de internet kullandığı görülmüştür.

Bilişim araçları/internet birçok konuda sınırsız imkânlar sunmanın yanı sıra kendine özgü bir takım risk ve tehlikelerde sunmaktadır. Siber zorbalık belki de internetin yarattığı en kapsamlı tehlikedir. Bu araştırmada öğrencilerin %6,6'sının siber zorba, %6,4'ünün siber kurban, %6,2'sinin siber zorba/kurban olduğu bulunmuştur. Siber zorbalığın, çocuk ve ergenleri gerek piko-sosyal, gerekse akademik yönden olumsuz etkilediğini ortaya koyan birçok araştırma mevcuttur (Beran ve Li (2005; Hinduja ve Patchin, 2007; Ybarra ve diğerleri, 2007; Şahin ve diğerleri, 2010; Yaman ve Peker (2012...)).

Bu çalışmada siber zorba ve kurban olma eğiliminin, ilişkili olabileceği düşünülen bazı demografik değişkenler ve utangaçlıkla ilişkisi ele alınmıştır. Araştırmanın bulguları aşağıya özetlenmiştir;

1. Erkek öğrenciler, kız öğrencilerden anlamlı düzeyde daha çok siber zorba ve kurban olmaktadır.
2. Sınıf ve yaş gibi değişkenlerin bu çalışmada, siber zorba ve kurban olma durumu ile ilişkili değişkenler olmadığı bulunmuştur.
3. Annenin eğitim durumu siber zorba ve kurban olma durumu ile ilişkili bir değişken değilken; babanın eğitim durumunun siber zorbalıkla anlamlı düzeyde ilişkili olduğu ve babanın eğitimi yükseldikçe öğrencilerin siber zorbalık eğilimlerinin artış gösterdiği bulunmuştur.

4. Gelir düzeyinin, siber zorba ve kurban olma durumu ile anlamlı düzeyde ilişkili bir değişken olduğu ve gelirin artışı ile siber zorba ve kurban olma eğiliminin de artış gösterdiği bulunmuştur.
5. İnternet kullanım süresinin siber zorba ve kurban olma durumuyla, cep telefonu kullanım süresinin ise sadece siber zorbalıkla anlamlı düzeyde ilişkili bir değişken olduğu ve kullanım süresi arttıkça siber zorba ve kurban olma eğiliminin de arttığı bulunmuştur.
6. Öğrencilerin bilgisayar/internet kullanım yetkinliklerini algılayış düzeyleri ile siber zorba ve kurban olma durumlarının anlamlı düzeyde ilişkili olduğu ve daha yetkin algılayış ile siber zorba ve kurban olma eğiliminin artış gösterdiği bulunmuştur.
7. “Utangaç öğrencilerin” anlamlı düzeyde daha az siber zorbalığa karıştıkları, utangaçlıkla siber kurban olma arasında her hangi bir ilişki olmadığı ve utangaçlığın siber kurban olma durumunu yordamadığı ancak, siber zorbalığı negatif yönde ve anlamlı düzeyde yordadığı bulunmuştur.
8. Kız öğrencilerin, erkek öğrencilerden anlamlı düzeyde daha çok “utangaç” oldukları bulunmuştur.
9. Yaş ve sınıf gibi değişkenlerle utangaçlık arasında her hangi bir ilişki olmadığı bulunmuştur.
10. Anne-baba eğitim düzeyinin utangaçlıkla anlamlı düzeyde ilişkili olduğu ve anne-baba eğitim düzeyi yükseldikçe utangaçlık düzeyinin düştüğü bulunmuştur.
11. Ailenin aylık geliri ile utangaçlığın anlamlı düzeyde ilişkili olduğu ve gelir düzeyi yükseldikçe utangaçlık düzeyinin düştüğü bulunmuştur.
12. Cep telefonu ve internet kullanım süresinin utangaçlıkla anlamlı düzeyde ilişkili olduğu ve utangaçlık puanı yükseldikçe cep telefonu ve internet kullanım süresinin düştüğü bulunmuştur.

Bu bulgulara dayalı olarak; okul, anne-baba ve araştırmacılara bazı öneriler sunulmuştur.

6.2. Öneriler

6.2.1.Okullara yönelik öneriler: Siber zorbalık olgusunun sanal ortamlarda geliyiyor olması, okullun dışında ve doğrudan gözlemlenemiyor olması; okulların hem konu hakkında yeterince bilgilenmelerini engellemekte hem de siber zorbalık olaylarına duyarsız kalmalarına neden olmaktadır. Okul, ancak olay okul sınırları içerisinde fiziki boyutlara vardığında müdahil olmaktadır.

Okul, öncelikle öğrenciler olmak üzere tüm unsurlarını bilgilendirmelidir. Başta psikolojik danışman/rehber öğretmenler olmak üzere tüm öğretmenler öğrencileri bilinçli ve güvenli internet/sosyal ağ kullanımı konusunda bilgilendirmelidir. Ancak burada önemli ve hatta trajik-komik bir durum karşımıza çıkmaktadır; ne yazık ki çoğu zaman “öğrenciler” öğretmen, idare ve velilerinden bilişim araçları/internet kullanımı konusunda çok daha ileride olmaktadır. Bu durum farkındalık çalışmalarını sekteye uğratan en önemli etkenlerden biridir ve başta, öğretmenlerin bilişim ve iletişim teknolojisini kullanma ve konuya hâkimiyetlerini zorunlu kılmaktadır.

Önemli bir noktada siber zorbalık olgusunun en büyük sorumlusunun internet olduğu algısıdır. Oysa internet sadece bir ortam sunmaktadır; orada nasıl davranılacağı, birçok neden sayılmakla beraber, temelde öğrencinin gelişim düzeyi ve evrensel doğruları-değerleri içselleştirme düzeyi ile ilgili bir durumdur. Dolayısıyla öğrenciler normal şartlarda kötü ve yasak olan her şeyin sanal ortamda da kötü ve yasak olduğu konusunda bilinçlendirilmeli ve öğrencilere olumlu, erdemli davranışın önemi anlatılmalıdır özetle;

1. Okul psikolojik danışmanı, bilgisayar öğretmeni veya konunun uzmanlarından doğrudan yararlanılarak, öğrencilerin bilişim araçlarını bilinçli ve güvenli kullanımı konusunda belli aralıklarla bilgilendirilmeleri sağlanmalıdır.
2. Öğrencilere, bilişim araçlarını kullanırken uyulacak “etik kurallar” hakkında bilgilendirme yapılabilir veya bir takım eğitimler verilebilir.
3. MEB ulusal düzeyde bir takım yayın ve tv spotları ile öğrencilerin bilişim araçlarını bilinçli ve güvenli kullanımı konusunda bilgilendirme yapılabilir.

6.2.2.Anne-babalara yönelik öneriler: Bu araştırmanın en önemli bulgularından biri; internet kullanım süresindeki artışa paralel olarak siber zorba ve

kurban olmanın artıyor olmasıdır. Bu bulgu anne-babaların, çocukların “internet kullanım süresi ve nasıl kullandıkları” konusunda bazı tedbirler almaları gerektiğini ortaya koymaktadır. Anne-babalar çoğu zaman sanal ortamdaki tehlikelerin farkında değil; farkında olanlar da bu tür sorunlarla nasıl mücadele edecekleri konusunda yeterli donanıma sahip değil. Örneğin bu araştırmada, öğrencilerin anne-baba ve kendilerinin bilgisayar/internet kullanma yetkinliğine ilişkin algılarına bakıldığında %3,3’ ü annelerini, %12,6’si babalarını “çok iyi” düzeyde görürken, kendilerini “çok iyi” düzeyde görme oranları ise %44,7 olarak bulunmuştur. Dolayısıyla öğrencilerin büyük çoğunluğu anne-babalarını bu konuda yeterli görmemektedir. Kullanım konusunda olmasa bile tehlike ve güvenli kullanma konusunda anne-babaların ciddi şekilde desteğe ihtiyaçları olduğu görülmektedir. Özetle;

1. Anne-babalara, bilişim araçlarını kullanım konusunda en az çocukları kadar bilgi sahibi olmaları, yetersiz kaldıkları durumlarda ise destek almaları önerilebilir.

2. İnternet servis sağlayıcıları her hangi bir ücret, program gerektirmeyen, “güvenli internet paketleri” sunmaktadır. Bu paketler, çocuk ve ergenleri olası zararlı içeriklerden büyük oranda korumaktadır. Ailelere, çocuk ve aile profili olmak üzere iki alternatiften oluşan bu paketleri tercih etmeleri önerilebilir.

3. Anne-babalar çocukları ile güçlü bağlar kurmalı; daha fazla vakit geçirmeli ve çocuklarının daha güçlü gerçek sosyal ağlar kurmalarına yardımcı olmalı, teşvik etmeli.

4. İnternet kullanımında süreler, kurallar konulmalı, öncelikle anne-babalar bu süre ve kurallara uymalı ve olumlu “model” olmalılar.

5. Her ne kadar birçok olumsuzluğun kaynağının “internet” olduğu düşünülse de internetin sadece bir araç olduğu, nasıl kullanılacağına tamamen kişinin ahlaki düzeyi ile ilgili olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla anne-babaların, çocuklarını her şart ve ortamda evrensel doğrulara uygun/erdemli davranma bilinci kazandırarak yetiştirmelidir.

6.2.3.Araştırmacılara yönelik öneriler: Bu gün yeterli olmamakla beraber siber zorbalık olgusu ile ilgili bir çok betimsel çalışma yapılmış ve önemli bir literatür oluşmuş durumda. Mevcut çalışmaların büyük çoğunluğu “siber zorbalık olgusunu” tanıma/anlama ile ilgili olmuştur. Geline nokta artık betimsel çalışmalardan çok deneysel/önlemeye yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Siber zorbalık ile ilgili çalışmalarda, önemli bir nokta da “bilgi toplama” sorunudur; alanın dinamik olması, sürekli yeni araç, program, sosyal ağ ve işlevlerin gelişmesi, ciddi ölçme/ölçek sorunlarına neden olmaktadır. Bilişim/internet alanın sürekli gelişiyor olması, kullanılacak ölçme/bilgi toplama araçlarının da sürekli güncellenmesini gerektirmektedir. Toplanan bilginin “geçerliliğinin” bilimsel bir çalışmanın en önemli unsuru olduğu unutulmamalıdır. Özetle;

1. Siber zorbalıkla ilgili yeni araştırmalarda “önleyici” çalışmalar/programlar geliştirilebilir.

2. Araştırmacılara, yukarıda belirtilen gerekçelerle “ölçek veya bilgi toplama araçlarını” mutlaka güncelleyerek kullanmaları önerilir.

3. Bu araştırmada utangaçların, utangaç olmayanlara göre anlamlı düzeyde “daha az cep telefonu ve internet kullandıkları bulunmuştur. Utangaçlık-siber zorbalık ilişkisi, utangaçlarında cep telefonu ve internet kullanım sürelerinin utangaç olmayanlarla aynı olduğu örneklem gruplarında yeniden araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Abay, E. ve Tuğlu, C. (2000). Şiddet ve agresyonun nörobiyolojisi, *Klinik Psikiyatri*, 3, 21-26.
- Arıcak, O.T. (2011). Siber zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike, *Kariyer Penceresi*, 6, 10-12.
- Arıcak, O.T. (2009). Psychiatric symptomatology as a predictor of cyberbullying among university students, *Eurasian Journal of Educational Research*, 34, 167-184.
- Arıcak, O.T., Siyahhan, S., Uzunhasanoğlu, A., Saribeyoğlu, S., ıplak, S., Yılmaz, N. and Memmedov, C. (2008). Cyberbullying among turkish adolescents. *Cyberpsychology & Behavior*, 11 (3), 253-261.
- Avrupa evrimii ocuklar Projesi, <http://eukidsonline.metu.edu.tr/> adresinden 28 Ocak 2013'te alınmıştır.
- Ayas, T. (2008). *Zorbalığı önlemede tüm okul yaklaşımına dayalı bir programın etkililiği*, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Programı. Ankara.
- Ayas, T. ve Horzum, M.B. (2010). Sanal zorba/kurban ölçek geliştirme alıŐması, *Akademik BakıŐ Dergisi*, 19, 1-17.
- Ayas, T. (2012). Lise örgencilerinin internet ve bilgisayar oyun bağımlılık düzeylerinin utangaçlıkla ilişkisi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 12(2), 627-636.
- Bauman, S. (2010). Cyberbullying in a rural intermediate school: An exploratory study, *Journal of Early Adolescence*, 30 (6), 803–833.
- Bayar, Y. (2010). *Okul sosyal iklimi ile geleneksel ve sanal zorbalık arasındaki ilişkiler: GenellenmiŐ akran algısının aracı rolü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Gelişim Psikolojisi Bilim Dalı, Ankara.
- Beran, T., and Li, Q. (2005). Cyber-harassment: A study of a new method for an old behavior. *J. Educational Computing Research*, 32 (3), 265-277.
- Boztaş ve Sungur, (2001). Kaçıngan kişilik bozukluğu, *Psikiyatri Dünyası*, 5, 71-79.
- Burnukara, P. (2009). *İlk ve orta ergenlikte geleneksel ve sanal akran zorbalığına ilişkin betimsel bir inceleme*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Sosyal Psikoloji Bilim Dalı, Ankara.
- Büyüköztürk, Ő. (2008). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (9. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- Can, A. (2013). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi*. (1. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Carducci, J.B. (2000). Shyness the new solution. *Psychology Today*. Jan/Fab., 39-78.
- Chak, K. and Leung, L. (2004). Shyness and locus of control as predictors of internet addiction and internet use, *Cyberpsychology & Behavior*, 7 (5), 559-570.
- Campfield, D.C. (2008). *Cyber bullying and victimization: Psychosocial characteristics of bullies, victims, and bully/victims*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, The University of Montana, Montana.
- Crawford, L. and Taylor, L. (2001). *Çekingenlik*. (Çeviri: Murat Sağlam). İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Crozier, W. R. (2002). Shyness, *The Psychologist*, 15 (9), 460-463.
- Çifçi, S. (2010). *Dokuzuncu sınıf öğrencilerinin sanal zorbalık düzeyleri ile empatik eğilim düzeyleri arasındaki ilişki*, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Çivitçi, N. (2010). Social comparison and shyness in adolescents, *Eurasian Journal of Educational Research*, 38, 90-107.
- Dehue, F., Bolman, C. and Völlink, T. (2008). Cyberbullying: youngsters' experiences and parental perception, *Cyberpsychology & Behavior*, 11 (2), 217-223.
- Demirbaş, E. (2009). *Lise öğrencilerinin utangaçlık ve benlik saygılarının fonksiyonel olmayan tutumlar açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Danışma ve Rehberlik Bilim Dalı, Konya.
- Diden, R., Scholte, R. H. J., Korzilius, H., De Moor, J. M. H., Vermeulen, A., O'Reilly, M., Lang, R. and Lancioni, G. E. (2009). Cyberbullying among students with intellectual and developmental disability in special education settings. *Developmental Neurorehabilitation*, 12 (3).146–151.
- Dilmaç, B., Aydoğan, D. (2010). Values as a predictor of cyber-bullying among secondary school students. *International Journal of Social Sciences*, 5 (3), 185-188.
- Dilmaç, B. (2009). Sanal zorbalığı yordayan psikolojik ihtiyaçlar: Lisans öğrencileri için bir ön çalışma, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 9 (3), 1291-1325.
- Durmuş, E. (2007). Utangaç olan ve olmayan öğrencilerin algıları. *Ankara üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*. 40 (1), 243-268.

- Durmuş, E. (2006). *Yaratıcı drama ile bütünleştirilmiş grupla psikolojik danışmanın üniversite öğrencilerinin utangaçlık düzeylerine etkisi*, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Durmuş, E. ve Gürkan, U. (2005). Lise öğrencilerinin şiddet ve saldırganlık eğilimleri, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3 (3), 253-269.
- Ebeling-Witte, S., Michael, B.A., Frank, L. and Lester, D. (2007). Shyness, internet use, and personality *Cyberpsychology & Behavior* 10 (5), 713-716.
- Eldeleklioğlu, J., ve Vural-Batık, M. (2013). Akademik başarı, internette kalınan süre, yalnızlık ve utangaçlığın internet bağımlılığı üzerindeki yordayıcı etkileri, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28 (1), 141-152.
- Enç, M. (1980). *Ruhbilim terimleri sözlüğü*. (2. Basım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayları.
- Erdal, H. (2003). *Çalılan ve çalışmayan kadınların utangaçlıklarının bazı değişkenler açısından incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Erdur-Baker, Ö.(2010). Cyberbullying and its correlation to traditional bullying, gender and frequent and risky usage of internetmediated communication tools, *New Media & Society*, 12 (1), 109–125.
- Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F. (2007). Akran zorbalığının yeni yüzü: Sanal zorbalık. *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42.
- Ergöl, Ş., Koç, G., Eroğlu, K. ve Taşkın, L. (2012). Türkiye’de kadın araştırma görevlilerinin ev ve iş yaşamlarında karşılaştıkları güçlükler, *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 2 (1), 43-49.
- Eroğlu, Y. (2011). *Koşullu öz-değer, riskli internet davranışları ve siber zorbalık/mağduriyet Arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Eğitimde Psikolojik Hizmetler Bilim Dalı, Sakarya.
- Erözkan, A. (2009). Ergenlerde yalnızlığın yordayıcıları, *İlköğretim Online*, 8 (3), 809-819.
- Fatih Projesi, <http://fatihprojesi.meb.gov.tr/tr/duyuruincele.php?id=38>, adresinden 21 Mart 2013’te alınmıştır.
- Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*, Yayınlanmamış doktora tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Gezgin, D. M. ve Çuhadar, C. (2012). Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü Öğrencilerinin Siber Zorbalığa İlişkin Duyarlılık Düzeylerinin İncelenmesi, *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 2012.

- Gökçe, S. (2002). *Lise öğrencilerinin utangaçlık düzeylerinin yordanması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı, *Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6 (2), 512-537.
- Gökler, R. (2007). *İlköğretim öğrencilerinde akran zorbalığının bazı değişkenler açısından incelenmesi*, Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimde Psikolojik Hizmetler Ana Bilim Dalı Rehberlik Ve Psikolojik Danışmanlık Programı. Ankara.
- Güngör-Aytar, F. A. (2007). Üniversite öğrencilerinin utangaçlık düzeylerinin bazı değişkenlere göre incelenmesi, *G.Ü. Mesleki Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2 (3), 1-20.
- Güngör, A. (2001). Utangaçlık ölçeğinin geliştirilmesi geçerlik ve güvenirlik çalışmaları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2 (15), 17-22.
- Gross, E. F., Jovonen, J. and Gable, S. L. (2002). İnternet use and well-being in adolescence, *Journal of Social Issues*, 58 (1), 75-90.
- Hanewald, R. (2008). Confronting the pedagogical challenge of cyber safety, *Australian Journal of Teacher Education*, 33 (3), 1-16.
- Hasdemir, A. (2005). *Sosyal beceri eğitiminin lise öğrencilerinin utangaçlık düzeylerine etkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara.
- Hasta, D. ve Güler, M.E. (2013). Saldırganlık: Kişilerarası ilişki tarzları ve empati açısından bir inceleme, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (1), 66.
- Hazar, M. (2011). Sosyal medya bağımlılığı-bir alan çalışması, *G. Ü. İ. F. İletişim Kuram ve Uygulama Dergisi*, Bahar, 32, 151-175.
- Henriksen, R. E. and Murberg, T. A. (2009). Shyness as a risk-factor for somatic complaints among norwegian adolescents, *School Psychology International*, 30 (2), 148-162.
- Hinduja, S., and Patchin, J.W. (2009). Bullying beyond the schoolyard: Preventing and responding to cyberbullying. California: Carwin Pres.
- Hinduja, S. and Patchin, J. W. (2007). Offline consequences of online victimization:school violence and delinquency. *Journal of School Violence*, 6 (3), 89 -112.
- Hinduja, S. and Patchin, J. W. (2008). Cyberbullying: an exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant Behavior*, 29(2), 129-156.

- juvonen, J. and Gross, E. F., (2008). Extending the school grounds? bullying experiences in cyberspace. *Journal of School Health*, 78 (9), 496-505.
- Kartal, H. ve Bilgin A. (2007). İlköğretim ve lise öğrencilerine yönelik bir zorbalık karşıtı program uygulaması: Okulu zorbalıktan arındırma programı, *Eğitimde Kuram ve Uygulama*, 3 (2), 208.
- Katzer, C., Fetschenauer, D. and Belschak, F. (2009). Cyberbullying: Who are the victims? A comparison of victimization in internet chatrooms and victimization in school. *Journal of Media Psychology*, 21 (1), 25–36.
- Kılıç, M. (2013). *Gerçek yaşam tadında: Gelişim dönemleri–2 (Erinlik-ergenlik)*. (1. basım). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Kırbaçoğlu-Kılıç, L. ve Eyüp, B. (2011). İlköğretim Türkçe ders kitaplarında ortaya çıkan toplumsal cinsiyet rolleri üzerine bir inceleme, *ODÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 2 (3), 129-148.
- Kınay, H. (2012). *Lise öğrencilerinin siber zorbalık duyarlılığının riskli davranış, korumacı davranış, suça maruziyet ve tehlike algısı ile ilişkisi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar Ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı Bilgisayar Ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bilim Dalı, Sakarya.
- Koç, Z.(2006). *Lise öğrencilerinin zorbalık düzeylerinin yordanması*, Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Rehberlik Ve Psikolojik Danışma Bilim Dalı, Ankara.
- Kulaksızoğlu, A. (2001). *Ergenlik psikolojisi*. (4. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Li, Q. (2008). Cyberbullying in schools: An examination of preservice teachers perception, *Canadian Journal of Learning and Technology*, 34 (2), ...
- Li, Q. (2007a). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior*, 23, 1777-1791.
- Li, Q. (2007b). Bullying in the new playground : Research into cyberbullying and cyber victimization, *Australian Journal Of Educational Technohogy*, 23 (4), 435-455.
- Li, Q, (2006). Cyberbullying in schools: A research of gender differences. *School Psychology International*, 27 (2), 157-170.
- Manap, A. (2012). *İlköğretim ikinci kademe öğrencileri ve siber zorbalık: Samsun ili örneği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Samsun.
- Mark, L. and Ratliffe, K.T. (2011). Cyber Worlds: New playgrounds for bullying, *Computers in the Schools*, 28, 92–116.

- Mason, K. L. (2008). Cyberbullying: A preliminary assessment for school personel, *Psychology in the Schools*, 45 (4), 32-348.
- Mestçi, A. (2013). Türkiye İnternet Raporu, <http://www.bik.gov.tr/turkiye-nin-internet-raporu-sasirtmadi-haberi-31480/>, adresinden 23 Mart 2013'te alınmıştır.
- Mishna, F., Saini, M. and Solomon, S. (2009). Ongoing and online: children and youth's perceptions of cyberbullying, *Children And Youth Services Review*, 31, 1222-1228.
- Navaro, L. (1999a). *Bir Cadı Masalı*, (3. Basım), İstanbul: Remzi Kitap Evi.
- Navaro, L. (1999b). *Tapınağın öbür yüzü*, (3. Basım), İstanbul: Remzi Kitap Evi.
- Odacı, H. ve Berber Çelik, Ç. (2013). Who are problematic internet users? An investigation of the correlations between problematic internet use and shyness, loneliness, narcissism, aggression and self-perception. *Computers in Human Behavior* 29, 2382-2387.
- Olweus, D. (1999). Sweden. In P. K. Smith, Y. Morita, J. Junger-Tas, D. Olweus, R. Catalano & P. Slee (Eds.), *The nature of school bullying: A cross national perspective*(pp, 10-12) London and New York: Routledge.
- Orr, E. S., Sisic, M., Ross, C., Simmering, M. G., Arseneault, . M., and Orr, R. R. (2009). The influence of shyness on the use of facebook in an undergraduate sample, *Cyberpsychology & Behavior*, 12 (3), 337-340.
- Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). Lise öğrencilerinin siber-zorbaliğa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 17 (4), 605-626.
- Özen, Ü. ve Korukçu-Sarıcı, M. B. (2010). Yalnızlık olgusu ve sanal sohbetin yalnızlığın paylaşımına etkisi: Üniversite öğrencileri üzerinde bir araştırma, *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24 (1), 149-159.
- Öztürk, M., Sayar, K., Uğurad, I. ve Tüzün, Ü. (2005). Sosyal fobisi olan çocukların annelerinde sosyal fobi yaygınlığı, *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 15, 60-64.
- Özdemir, Z. (2010). *Lise öğrencilerinin prososyal davranışlarının; mizah, öfke ve utangaçlık düzeylerine göre incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Anabilim Dalı Çocuk Gelişimi Ve Eğitimi Bölümü, Ankara.
- Özdiñer-Arslan, S. (2008). *Lise öğrencilerinde öz-kavram ve aile ilişkisinin akran zorbalığına etkisi*, Yayınlanmamış doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, E. ve Kaymak-Özmen, S. (2011). Öğretmen adaylarının problemlili internet kullanım davranışlarının. kişilik tipi, utangaçlık ve demografik değişkenlere göre incelenmesi, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11 (4), 1785-1808.

- Patchin J. W. and Hinduja S.(2006). Bullies move beyond the school yard: A preliminary look at cyber bullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4 (2),148-169.
- Peker, A., Eroğlu, Y. ve Çitemel, N. (2012). Boyun eğici davranışlar ile siber zorbalık ve siber mağduriyet arasındaki ilişkide cinsiyetin aracılığının incelenmesi, *Uluslararası İnsan Bilimleri dergisi*, 9 (1), 205-221.
- Peker, A., Eroğlu ve Ada, Ş. (2012). Ergenlerde siber zorbalığın ve mağduriyetin yordayıcılarının incelenmesi, <http://www.efdergi.ibu.edu.tr/indexPhp/efdergi/article/viewFile/913/1668>, adresinden 28 Mart 2013'te alınmıştır.
- Pilkonis, P.A (1977).The behavioral consequences of shyness. *Journal of Personality*. 45, 596-611.
- Pişkin, M. (2003). *Okullarımızda yaygın bir sorun: Akran zorbalığı*, VII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı, Malatya: Cantekin Matbaası.
- Raskauskas, J. and Stoltz, A.D. (2007). Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents. *Developmental Psychology*, 43(3), 564-575.
- Ryan, T. and Xenos, S. (2011). Who uses Facebook? An investigation into the relationship between the Big Five, shyness, narcissism, loneliness, and Facebook usage. *Computers in Human Behavior*, 27, 1658–1664.
- Sarak, Ö. (2012). *Lise öğrencilerinde sanal zorbalık*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik, İstanbul.
- Satan, A. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyo-demografik değişkenler ile ilişkisi*, Yayınlanmamış doktora tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı, İstanbul.
- Serin, H. (2012). *Ergenlerde siber zorbalık / siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri*. Yayınlanmamış Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Slonje, R., and Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? *Scandinavian Journal of Psychology*, 49, 147–154.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., and Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49 (4), 376-385.
- Smith, P., Mahdavi, J., Carvalho, M. and Tippett, N. (2006). An investigation into cyberbullying, its forms, awareness and impact, and the relationship between age

and gender in cyberbullying, <https://www.education.gov.uk/>, adresinden 3 Mayıs 2013'te alınmıştır.

Soydaş, D. K. (2011). *Ergenlerde ebeveyn izlemesi, sanal zorbalık ve yaşam doyumu arasındaki ilişkilerin cinsiyete göre incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Seffgen, G. ve König, A. (2009). Cyber bullying: the role of traditional bullying and empathy, <http://www.abs-center.si/gbccd/papers/P200.pdf> adresinden 26 Mayıs 2013'te alınmıştır.

Son Üç Ay İçinde* Bireylerin** Yaş Grubu, Eğitim Ve İşgücü Durumuna Göre İnternet Kullanımı (%), http://www.tuik.gov.tr/HbGetir.do?id=10880&tb_id=12 adresinden 28 Ocak 2013'te alınmıştır.

Şahin, F. (2007). İnternet ve çocuk istismarı, http://www.rtuk.org.tr/sayfalar/IcerikGoster.aspx?icerik_id=602c66d7-863f-49ec-a19d-e405d45c1a47 adresinden 30 mayıs 2013'te alınmıştır.

Şahin, M. (2007). *İlköğretim okullarında zorbacı davranışın azaltılmasına yönelik empati eğitim programının etkisinin araştırılması*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilimdalı, Erzurum.

Şahin, M., Sarı, S.V., Özer, Ö. Ve Er, S.H. (2010). Lise öğrencilerinin siber zorba davranışlarda bulunma ve maruz kalma durumlarına ilişkin görüşleri, *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 21, 257-270.

Şirvanlı-Özen, D. (2006). Ergenlerde akran zorbalığına maruz kalmanın yaş, çocuk Yetiştirme stilleri ve benlik imgesi ile ilişkisi, *Türk Psikoloji Dergisi*, 21 (58), 77-94.

Türkçapar, M. H. (1999). Sosyal fobinin psikolojik kuramı, *Klinik psikiyatri*, 2, 247-253.

Tıprıdamaz-Sıpahi, H. (2008). *İzmir ili bornova ilçesinde ilköğretim 6. ve 7. sınıf öğrencilerinde akran zorbalığı, etkileyen ve eşlik eden faktörler*, Yayınlanmamış doktora tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Topçu, Ç. (2008). *The relationship of cyber bullying to empathy, gender, traditional bullying, internet use and adult monitoring*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, A thesis Submitted To The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University, Ankara.

Topçu, Ç., Erdur-Baker, Ö. ve Çapa-Aydin, Y.(2008). Examination of cyberbullying experiences among turkish students from different school types, *Cyberpsychology & Behavior*, 11 (6),643-645.

Türkoğlu, S. (2013). *Ergenlerin problemleri internet kullanımları ile siber zorbalık eğilimleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Anabilim Dalı Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bilim Dalı, İstanbul.

- Vandebosch, H., and Cleemput, K. V. (2009). Cyberbullying among youngsters: Profiles of bullies and victims. *New Media & Society*, 11 (8),1349-1371.
- Vandebosch, H., Mortelmans, D., Walrave, M. and Cleemput K. V. (2006). Cyberbullying among youngsters in Flanders, <http://www.viwwta.be/> adresinden 01-Eylül 2010'da alınmıştır.
- Walrave, M. and Heirman, W. (2011). Cyberbullying: Predicting victimisation and perpetration. *Children & Society*. 25, 59-72.
- Willard, N. E. (2007). *Cyberbullying and Cyberthreats: Responding to the Challenge of Online Social Aggression, Threats, and Distress,(Appendix K: Parent Guide to Cyberbullying and Cyberthreats)*. Illinois: Champaign Research Press.
- Yang, S. C. and Tung, C. J. (2007). Comparison of Internet addicts and non-addicts in Taiwanese high school, *Computers in Human Behavior* 23, 79–96.
- Yaman, E. ve Peker, A. (2012). Ergenlerin siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin algıları, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (3), 819 -833.
- Yaman, E., Eroğlu, Y. & Peker, A. (2011). *Başa çıkma stratejileriyle okul zorbalığı ve siber zorbalık*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Yavuzer, H. (2002). *Çocuk psikolojisi*. (22. Basım). İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Yıldırım, M. (2006). *Sosyal beceri eğitiminin lise ikinci sınıf öğrencilerinin utangaçlık düzeylerine etkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yılmaz, A. S.(2011). *Üniversite öğrencilerinin karar vermede özsaygı ve karar verme stillerinin benlik saygısı ve utangaçlık açısından incelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Psikolojik Rehberlik Ve Danışmanlık Bilim Dalı, Konya.
- Yüksel, G. (2002). Üniversite öğrencilerinin utangaçlık düzeylerini etkileyen faktörler, *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22 (3), 37-57.
- Yüksel, G. (2005). Türki cumhuriyetleri öğrencilerinin utangaçlık düzeylerini etkileyen faktörler: Gazi üniversitesi örneği, *Bilig* 35: 151-172.
- Ybarra, M. L., Diener-West, M. and Leaf, P. J. (2007). Examining the overlap in Internet harassment and school bullying: implications for school intervention, *Journal of Adolescent Health*, 41, 42–50.

- Ybarra, M. (2004). Linkages between depressive symptomatology and internet harassment among young regular internet users. *Cyberpsychology & Behavior*, 7 (2), 247-257.
- Ybarra, M. L. and Mitchell, K. J. (2004a). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics, *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 45 (7), 1308–1316.
- Ybarra, M. L. and Mitchell, K. J. (2004b). Youth engaging in online harassment: associations with caregiver–child relationships, Internet use, and personal characteristics, *Journal of Adolescence* 27, 319–336

EKLER

- EK-1:** Anket uygulama izni
EK-2: Kişisel Bilgi Formu
EK-3: Siber Zorbalık Envanteri
EK-4: Utangaçlık Ölçeği

EK-1

T.C.
MALATYA VALİLİĞİ
İl Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı :B.08.4.MEM.4.44.00.07.328/
Konu :Anket Uygulama İzin Onayı

15779

26 05 2010

T.C İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE

İlgi : 24/05/2010 tarih ve 1481-2807 sayılı yazınız.

İlgi yazınız gereğince, Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Erkan EVEGÜ bilimsel çalışmalarında kullanmak üzere, Malatya İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı ortaöğretim okullarında Anket uygulaması yapabilmesi için gerekli izinin verildiğine dair onay yazısı ve eki yazımız ekinde gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Mehmet BULUT
Milli Eğitim Müdürü

EKLER:
EK-1 Onay Yazısı (1 Sayfa)

T.C.
MALATYA VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı :B.08.4.MEM.4.44.00.07.328/
Konu : Anket Uygulama İzin Onayı

15782

26 05 2010

MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜNE

- İlgi : a) İnönü Üniversitesi Rektörlüğünün 24/05/2010 tarih ve 1481-2807 sayılı yazısı
b) Müdürlüğümüzün 22/12/2009 tarih ve 47303 sayılı Valilik Onay yazısı
c) Millî Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik izin ve Uygulama Yönergesi

T.C İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Erkan EVEGÜ bilimsel çalışmalarında kullanmak üzere, Müdürlüğümüze bağlı ortaöğretim okullarında anket uygulaması için, ilgi (a) yazı ve ekindeki dosya, ilgi (b) Valilik onayı ile oluşturulmuş olan "Araştırma Değerlendirme Komisyonu" tarafından, ilgi (c) Yönerge doğrultusunda incelenerek ekte bulunan Araştırma Değerlendirme Formu (Ek-2) ile Uygulama Çalışmasının yapılabilmesi için izin verilmesinin uygun olacağı görüşü bildirilmiştir.

Makamınızca da uygun görüldüğü takdirde ilgi (a) yazıda adı geçen araştırma sahibi Erkan EVEGÜ ilgi (b) yönergesinin 13. maddesinde belirtilen hususlara bağlı kalmak ve yönerge ekinde yer alan iki ayrı taahhütnameyi önceden imzalamak kaydıyla, ilimizdeki ortaöğretim okullarında Anket Uygulaması yapılmasına izin verilmesi hususunu; tensiplerinize arz ederim.

Ahmet KARAPINAR
Şube Müdürü

EKİ: Değerlendirme Formu (1 Adet-1 Sayfa)

25/05/2010

Mehmet BULUT
İl Millî Eğitim Müdürü

EK-2

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1.Cinsiyetiniz: K() E() 2.Yaşınız. :

3.Sınıfınız: 9.() 10.() 11.()

4.Annenizin eğitimi: 5. Babanızın eğitimi:

() Okur- yazar	() Okur- yazar
() İlkokul	() İlkokul
() Ortaokul	() Ortaokul
() Lise	() Lise
() Üniversite	() Üniversite

6.Ailenizin aylık ortalama geliri;

- () 0-700 TL () 750-1250 TL () 1300-1800TL () 1850 -2350 TL ()
2400-2900
() 3000 TL ve üzeri

7.Kendinize ait cep telefonunuz var mı ?

- () Evet () Hayır

8.Ne kadar süredir cep telefonu kullanıyorsunuz (size ait olmayanlar dahil) ?

.. yıldır.

9.İnternet kullanıyor musunuz ?

- () Evet () hayır

10.Cevabınız evet ise günde / haftada kaç saat kullanıyorsunuz?

- Hiç ()
Günde; () 1 () 2 () 3 () 4 saat ve üzeri
Haftada;() 4 () 6 () 8 () 10 saat ve üzeri

11.Kendiniz, anneniz ve babanızın bilgisayar/internet kullanma becerisi,

- Annem : ()yok/hiç () kötü () orta () iyi () çok iyi
Babam : ()yok/hiç () kötü () orta () iyi () çok iyi
Ben : ()yok/hiç () kötü () orta () iyi () çok iyi

EK-4

UTANGAÇLIK ÖLÇEĞİ

Aşağıdaki ifadeleri dikkatlice okuyunuz ve size en uygun dereceye "X" işareti koyunuz.	Bana Hiç Uygun Değil	Bana Uygun Değil	Kararsızım	Bana Uygun	Bana Çok Uygun
1. İyi tanımadığım kişilerle birlikteyken kendimi tedirgin hissederim.					
2. Toplumsal ilişkilerde hiç rahat değilim.					
3. Başkalarından her hangi bir konuda bilgi istemek bana zor gelir.					
4. Arkadaş toplantıları ve diğer sosyal etkinliklerde genellikle rahat değilimdir.					
5. Başkalarıyla birlikte iken konuşacak uygun konuları bulmakta güçlük çekerim.					
6. Yeni girdiğim bir ortamda utangaçlığımı yenmek uzun zaman alır.					
7. Yeni tanıştığım insanlara doğal davranmakta güçlük çekerim.					
8. Yetkili bir kişi ile konuşurken kendimi gergin hissederim.					
9. Sosyal yeterliliğim konusunda kuşkularım var.					
10. Karsımdaki kişinin gözlerinin içine bakmak bana zor gelir.					
11. Sosyal ortamlarda kendimi baskı altında hissederim.					
12. Tanımadığım kişilerle konuşmak bana güç gelir.					
13. Karsi cinsten kişilerle birlikteyken daha utangaç olurum.					
14. Topluluk önünde konuşmakta güçlük çekerim.					
15. Kalabalıkta her kesin bakışlarını üzerimde hissetmekten rahatsız olurum.					
16. Başkalarının yanında hata yapmaktan çekinirim.					
17. Birisinden bir şey ödünç isterken güçlük çekerim.					
18. Tek başına alışverişe gitmekten çekinirim.					
19. Başkalarına duygularımı açıklamakta güçlük çekerim.					
20. Birisine ödünç verdiğim bir şeyi geri istemekten çekinirim.					